

דיני
רפואה בשבת

מתוך
**לקט ציונים והערות
לשולחן ערוך אדמו"ר הזקן**

הלכות שבת סימן שכח
סעיפים י - כה

מאת
הרה"ת מרדכי ביסטריצקי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושבע לבריאה

'לקט ציונים והערות' - הלכות שבת

מאת: הרב מרדכי ביסטריצקי

LEKET TZYUNIM VHAOROS

כתובת המחבר:

ת.ד. 6275 / גבעת שושנה 4, צפת - ישראל 13410

rmbtzfat@gmail.com

גרפיקה ועימוד: מ. שכטר

©

כל הזכויות שמורות All Rights Reserved

נדפס בישראל ה'תשע"ז (2017) 5777 Printed in Israel

פתח דבר

בשבח והודיה להשי"ת הנני מוציא לאור תדפיס מתוך הספר "לקט ציונים והערות לשו"ע אדה"ז - הלכות שבת".

את המלאכה הגדולה החל אאמו"ר הגה"ח ר' לוי זללה"ה, ונדפסו ממנה שני חלקים (ח"א סימנים א' - מ"ה יצא לאור בשנת תשמ"ב, ח"ב סימנים מ"ו - קנ"ז יצא לאור בשנת תשמ"ו). לאחר פטירתו, בעודו בעיצומה של מלאכתו מלאכת הקודש - בעול הרבנות והוצאת יתר ספריו שנתקבלו בחיבה בקרב לומדי התורה, נטלתי על עצמי המשך מלאכה גדולה זו.

לפני חמש שנים זכיתי להוציא לאור חלק על הלכות שבת סימנים רס - ש.

בהמשך לקונטרס שהו"ל לפני שנתיים על סימן שכח סעיפים א - י, דיני רפואה בשבת לפי פסקי אדה"ז. הנני זוכה להו"ל כעת לרגל הבר מצווה של בני הת' לוי שי' חלק נוסף מהמשך הסימן על סעיפים י - כה.

חלק זה העוסק בדיני רפואה בשבת, מוקדש לע"נ סבי ר' יהודה לייב ב"ר מרדכי ביסטריצקי שהקים את ארגון הצלה בקראון הייטס ועסק ברפואה והצלת נפשות בימי חול, שבתות וחגים.

למעשה, שמו הצנוע של הספר מעיד במעט בלבד על התוכן העצום שהוא מקיף. שכן, יעודו ומטרתו של הספר אינו רק לסמן הציונים ולהעיר הערות, אלא להגיש בפני המעיין מכלול שלם של נושאים הקשורים להלכה המסוימת הנלמדת, כמפורט להלן:

- פסקי רבינו הנוגעים להלכה זו המפוזרים ברחבי שו"ע ובסידור.
- שאלות ותשובות שונות מספרות השו"ת הרחבה הדנים בדברי רבינו.
- פסקי הלכה הדנים בדברים שרבינו לא הזכירם, אך קשורים לאותו הנושא.
- דיוקים שונים בדברי רבינו, והשוואת פסקי הלכה שונים מספרי הלכה ושו"ת שונות עם שיטת רבינו, כמובן הכל בדרך אפשר.

קראתי ללקט זה בשם "מדרכי הלו"י" בו נרמז אותיות שמי ולהבל"ח על שם אאמו"ר זללה"ה שמסר את עצמו ללימוד שו"ע אדה"ז וזכה להו"ל יותר מעשרה ספרים על שו"ע אדה"ז.

כדי להקל על הלומד והמעייין הודפס גם גוף השולחן ערוך ומתחתיו הציונים והערות. ובסוף כל סעיף נעשה סיכום ההלכות בסגנון של שו"ת בשפה קלה ומעשית. חלוקת הסעיפים בשו"ע רבינו שונה מהחלוקה בשו"ע המחבר, אף שקונטרס זה הוא לפי החלוקה של רבינו, מ"מ את סיכומי השו"ת עשיתי בסיום כל סעיף לפי החלוקה של המחבר, לפיכך יש סעיפים שאחריהם לא יופיע הסיכום אלא בהמשך.

הבהרה: היות וקונטרס זה הינו תדפיס ומהדורה ראשונה אין לפסוק מאן הלכות, במקרה הצורך, יש לברר אצל רב המבין בהלכות אלו.

כאמור, מלאכה זו דורשת מאמץ ויגע רב - הן באיסוף החומר, הן בגיבושו, וכמובן - בביורו וניפוי הדברים התואמים את שיטת רבינו. כאן המקום להודות להרה"ג הרב דב טברדוביץ שליט"א על ההגהה ההלכתית לרוב החוברת, לרב שבתי יונה שי' פרידמן ולרב נחמן שי' לרנר על עזרתם בעריכת החומר ועל הערותיהם והארותיהם המועילות.

שגיאות מי יבין, למרות המאמץ להוציא דבר מתוקן, באופן טבעי - בפרט בעבודה מורכבת מסוג זה - יתכנו תקלות, לפיכך במידה ונתקלת בטעות או לכל הערה והארה, נא לפנות אלי על מנת שאוכל לתקן למהדורה הבאה.

כאשר הוציא לאור אאמו"ר ז"ל את החלק השני הכניסו לכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו וזכה למענה "גרם נחת רוח רב אזכיר על הציון", דברי צדיקים חיים וקיימים לעד ובוודאי גם תדפיס זה יגרום נח"ר לכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו.

תפילתי להשי"ת כי זכותו של רבינו תעמוד לי שלא אכשל בדבר הלכה, ואם יתרום לקט זה ליעודו של רבינו: "שיתעסקו בחיבורו וילמדו ממנו למען טובת כלל ישראל"* יהא זה שכרי. ובודאי ירז את התגלות מלך המשיח בבנין ביהמ"ק השלישי תיכף ומיד.

מרדכי בלאמו"ר הרב לוי ז"ל ביסטריצקי

יא ניסן ה' תשע"ז
צפת עיה"ק תובב"א

* מדברי הקדמת בני המחבר

י כל חולי שהרופאים¹ אומרים שהוא סכנה אף על פי שהוא על הכשר מבחויץ²

1 "כל חולי שהרופאים"

אין מבדילים בזה, ואומן לא מרעי אומנותו. [וראה מש"כ בסוף הסעיף ד"ה אבל סתם נכרים וכו'].

ד. רופא מומר - כתב השדי חמד [מערכת יוה"כ ס"ג סק"ה] שאף רופאים שמצד ההפקרות שלהם (פריקת עול וכד') אינם מתענים (ביו"כ), מ"מ יש בהם רבים אשר אף שהם לעצמם נח להם בהפקרות ואינם צמים, מ"מ לא ירצו שאחרים יכשלו על ידם ורק הנראה לדעתם באמת יגידו, ויש לצדד להקל משום פיקוח נפש. וכן כתב האגרות משה [ספר הלכה ורפואה ח"א עמ' קל] בתשובה לשאלה אם להעדיף רופא מומחה שהוא כופר בתורה, או רופא ירא שמים אף שאינו כל כך מומחה. וכן פסק הגרשו"א בשמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פ"ב סכ"א].

א. היינו רופאים מומחים - רבינו [בהמשך הסעיף]. ובשו"ת עולת שמואל [להרב שמואל ליב קוידער סימן קח] כתב שכל הרופאים שבזמננו יש להם דין מומחים, כיון שצריכים לעמוד במבחנים לפני גדולי הרופאים הממונים על פי המלכות, והם נאמנים. וכן כתב בברכי יוסף [שיווי ברכה סק"א] שהיום שאין אדם יכול לרפאות כי אם ברשות חכמיהם, סתם כל עוסק ברפואה נקרא מומחה. וכן נראה להביא ראיה מלשונו של רבינו [בהלכות נדה סי' קפ"ז ס"ק לו] וז"ל: "אבל נכרי אע"פ שהוא מומחה לרבים וכו'". משמע, שהגדרת 'מומחה' הוא מי שהוא נחשב בעיני הרבים כ'מומחה' ואנשים סומכים עליו. א"כ, רופאים שלנו וודאי שנחשבים כמומחים.

ה. (רופאים) המומחים / הבקיאיים - שבאותו מקום - שו"ע [סימן תריח ס"א, ומשנ"ב שם סק"א]. וכן הוא לשון רבינו [שם ס"ב] "ויש שם רופא". משמע שרק הם קובעים ולא צריך ללכת לרופאים יותר מומחים שבמקום אחר. ועל פי הסברה הטעם לכך הוא משום שהרופא ממקום אחר אינו יודע מה באמת מצב החולה, אבל בזמננו, ניתן לומר שבכמה דברים ניתן להעביר מיידע על מצבו של החולה [כגון בדיקות שונות] לכן מסתבר, שגם רופא ממקום אחר נחשב כרופא מאותו מקום [לדברים אלו].

2 "על הבשר מבחויץ"

ואינו בכלל מכה של חלל, כגון דלקת שושנה וכד'. שבחולי הפנימי, שמותר לחלל את השבת - גם ללא הוראת הרופאים, כנ"ל ס"ד.

ב. רופא יהודי שאינו שומר תורה ומצוות - ראה בנשמת אברהם [מהדורה שלישית עמוד תסו] שהביא דעות המחמירים והמקלים בעניין. ובשיחת כ' כסלו תשל"ז [סמ"ב ואילך], דיבר הרבי על מאמרו של גדול בישראל [הגרי"ז סולובייצ'יק] שבענייני רפואה, מידת היראת שמים של הרופא - "לא מעלה ולא מוסיף". והרבי חיזק וביסס פסק זה. משם נראה - בבירור, שדעתו של הרבי היא שאין כל הבדל בין שומר תורה ומצוות למי שאינו שומר תורה ומצוות, לגבי דיני פיקוח נפש.

ג. ואפילו הרופא אינו יהודי - רבינו [סימן תרי"ח ס"ב] ובמשנ"ב [סק"ה]. ולהעיר מאג"ק כ"ק אדמו"ר [חי"א עמ' קצז] במה שכתב אודות רופא מומחה אינו יהודי שיש לו שם טוב גם בין בני ישראל, ושואל חוות דעתי - לא הבנתי מה הספק בזה, כי בענייני רפואה

מחללין עליו את השבת³ ואם רופא אחד אומר צריך חילול ורופא אחד אומר אין צריך חילול מחללין⁴ שכל ספק נפשות להקל⁵.

מדרכי הלוי

ואם שנים אומרים להקל ואחד אומר להחמיר, אזי לא אזלינן בתר חכמה אלא רק בתר מנין להקל (דרוב חכמה נגד רוב מנין הוא רק להקל ולא להחמיר) – משנ"ב [סימן תריח סק"ז].

שיטת רבינו - הנה כאן [סי"ן] ובסימן תרי"ח לא מזכיר שהולכים אחר חכמה כשהם שווים, אלא אם אחד נגד אחד תמיד הולכים להקל. ובסימן תרי"ח: אם מדובר על שניים נגד אחד - אזי אם השניים מחמירים, הולכים כדבריהם [וכך נכתב בשו"ע ומשנ"ב], ואם השניים מקילים, הולכים כדבריהם [וכך נכתב בשו"ע ובמשנ"ב], שהולכים אחר השניים להקל ולהחמיר. ואם מדובר על שניים נגד מאה - אזי הולכים תמיד להקל כמותם [וכך נכתב בשו"ע ומשנ"ב].

והמקרה היחיד בו רבינו דן על חכמה הוא [בסי' תריח ס"ד] אם יש שניים מחמירים ואחד מופלג בחכמה מיקל, אזי הולכים אחרי המופלג להקל [אפילו נגד רוב], וכך פוסק גם במשנ"ב.

יוצא, שהחילוק בין רבינו לבין המשנ"ב הוא:

1. במקרה של אחד נגד אחד, לפי המשנ"ב אם אחד מופלג הולכים לשיטתו להקל ולהחמיר. ואילו רבינו לא מחלק אם מופלג או לא, ותמיד הולכים להקל באחד נגד אחד (אם שניהם רופאים).

2. במקרה של שניים נגד אחד, והאחד מופלג בחכמה, לדעת רבינו אזלינן בתר החכם, ולדעת המשנ"ב אזלינן אחרי המניין.

3 "מחללין עליו את השבת"

אף שכבר נתבאר לעיל [ס"ה] שמכה שאינה של חלל אין מחללים שבת עד שיאמר רופא או חולה שיש בזה סכנה, ומבואר שאם אמר הרופא שיש בזה סכנה מחללים שבת אף שאין זה מכה של חלל. מ"מ כתב כאן דין זה משום שמייירי כאן בחולי שעל הבשר מבחוץ, ושם מייירי במכה שאינה של חלל - תורת שבת [ס"ק יא].

4 "רופא אחר אומר אין צריך חילול מחללין"

א. הנה יש לחדד ולבאר דעת רבינו והמשנ"ב בדין זה.

שיטת המשנ"ב - בביה"ל [ד"ה ואם רופא אחד] כתב בשם המג"א [סימן תריח סק"ד] והאליה רבה [שם סק"ז] שאם יש מספר רופאים שווה, וחכמת הרופאים שווה - הולכים לפי המקל. אבל אם יש מספר רופאים שווה אבל אחד חכם יותר - הולכים לפי החכם בין להקל ובין להחמיר.

ואם אין מספרם שווה - כאן המשנ"ב לא כתב על זה. אבל בסי' תריח [ס"ד] פוסק השו"ע שאם שנים אומרים להקל ומאה להחמיר, שומעים להקל. והמשנ"ב על אתר [ס"ק יד] מוסיף - שלא מתחשבים במספר כאשר מדובר על פיקוח נפש.

ואם שנים אומרים להחמיר ואחד אומר להקל, אזי תלוי ברוב חכמה שאם הוא חכם יותר הולכים לשיטתו (דאזלינן בתר חכמה להקל ולא להחמיר), ואם לא - אזלינן בתר רוב - שו"ע [שם ס"ד].

מדרכי הלוי

ג. ובשו"ת ציץ אליעזר (שם סי"ט) הביא ספק נוסף, שני רופאים הסבורים שבמחלה מסוימת יש סכנה, אך הם חלוקים בדרך הטיפול, לדעת רופא אחד התרופה הכי טובה כרוכה בחילול שבת, ולדעת הרופא השני ניתן להשתמש בתרופה אחרת שאין בה חילול שבת. האם במקרה כזה נאמר שהרופא האומר שניתן להשתמש בתרופה ללא חילול שבת, חייב להכין את התרופה השנייה בגלל דעת הרופא השני שרק היא תועיל. כי י"ל שהיות וקביעת סוג המחלה היא ברורה אצל שניהם, א"כ זה שאומר שאין צריך להשתמש דווקא בתרופה הכרוכה בחילול שבת, לא נחשב עוד כאומר בדרך השערה, אלא מתוך ידיעה ברורה, לכן אסור לו לחלל שבת בעשיית התרופה השנייה שלדעתו יש לה תחליף בתרופה שאין בה חילול שבת. ועיי"ש שהביא ראיה לדבריו, וסיים שאין לחייב הרופא שאומר שאין צריך, שיעשה דווקא את התרופה הזו שכרוכה בחילול שבת, וכן כתב בשמו בנשמת אברהם [ס"ק כט]. והרב טברדוביץ העיר, כי מסגנון דברי רבינו שאם אחד אומר צריך חילול שבת, מחללים. ואינו מחלק במה נחלקו הרופאים, משמע שתמיד מחללים כשיש מחלוקת בין הרופאים, וגם משמע שהרופא השני מחלל [פרט אם לדעתו תרופה פלונית מסוכנת לחולה].

5 "שכל ספק נפשות להקל"

ואף במקרה שלעת עתה אין בו סכנה - אך יש חשש שמא יבוא למצב סכנה, הרי הוא בכלל סכנה - מחבר ורבינו [סימן תרי"ח ס"א]. וכן כתב רבינו [לעיל ס"ה] "והוא בענין שיש לחוש שאם יכביד עליו חליו אפשר שמסתכן, מחללין".

ב. רופא שאומר שאין צריך לחלל שבת, האם מותר לרופא בעצמו לחלל שבת (כגון, שרופאים אחרים אומרים שצריך או שהחולה עצמו אומר)? בשו"ת אבן שהם [להרב משה פערלמוטר, סימן יט -כד] דן עם הגר"ח ברלין בעניין, וכתב שאם יש אפשרות שהרפואה תיעשה ע"י אחר, אסור לו לחלל שבת בעצמו, כיון שאומר ברי לי שלא צריך לחלל שבת עבורו. אבל במקום שאין מי שיעשה הרפואה בשבת אלא אותו רופא, מותר לו לחלל שבת עבורו. אבל הגר"ח ברלין כתב לו לאסור, משום שלפי דעתו (של הרופא) לא יועיל הרפואה וממילא אסור לחלל שבת עבורו, ואפילו אם אין אדם אחר שיחלל בשבילו. וה"ה אם כנגדו ישנם שני רופאים האומרים שצריך לחלל שבת עבורו, מ"מ איך אפשר להתיר לו לחלל שבת בדבר שברי לו, שאין צריך לחלל שבת. וראה גם באריכות בשו"ת ציץ אליעזר [ח"ח סט"ז פ"ז אות יח]. וביסודי ישורון [מערכת פיקוח נפש ח"ד עמ' רמ]. ובנשמת אברהם [מהדורה שלישית ס"ק כט] כתב בפשיטות שחייב לחלל בעצמו את השבת ואין כאן חילול כלל. וכן נראה להוכיח מדברי רבינו [בסי"ג] שכתב "שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת הרי נדחה השבת בשבילו, לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו ואין כאן חילול כלל". כלומר, היתר חילול שבת לגבי חולה - אינו דין בגברא המחלל. כאילו נאמר, שהותר לו לחלל את השבת. אלא זהו דין בחולה - שבשבילו התירו לחלל את השבת. ולכן, בשעה שפסק הדין קובע שיש לחלל עבורו את השבת, אין כל נפק"מ מי יעשה זאת. ואדרבה יש איסור שמישהו ימנע מלעשות זאת, מחשש שמא יטעו ויחשבו שיש בעיה בחילול שבת עבור חולה. כמבואר בסעיף הנ"ל באריכות.

ואפילו אין שם רופא מומחה⁶ אלא שאחד אומר שהוא מכיר בחולי זה⁷ ונראה לו שהוא צריך חילול מחללין על פיו כי כל בני אדם חשובין מומחין קצת⁸ וספק נפשות להקל⁹ (ואפילו אם אומר שיש להסתפק שמא הוא צריך לחילול מחללין והוא שאומר שהוא מכיר חולי זה) ומכל מקום אינו נאמן להכחיש את המומחה האומר שאין צריך חילול

מדרכי הלוי

בפיקוח נפש ראוי לעשות ע"י יהודי [ורק אם הנכרי מוזמן לפנינו נוהגין לחלל ע"י נכרי]. אבל דעת המשנ"ב אינו כן, דכתב [ס"ק כח] ומ"מ אם אפשר לעשות [את החילול שבת] על ידי אינו יהודי טוב יותר [ויש להדגיש שדבריו אמורים אך ורק על האמור בסעיף זה – במקרה שיש וויכוח בין רופאים. אבל במקרה רגיל, הוא עצמו פסק בס"ק ל"ז שיש לעשות דווקא על ידי יהודי].

ואפשר לבאר סברת רבינו בזה. ובהקדים, סברת המשנ"ב מתבססת על כך, שמכיוון שיש חולקים בכל המקרים וסוברים שיש להשתדל לעשות על ידי גוי – אזי, אף שבפועל אין פוסקים כמוהם – מכל מקום בנדו"ד שיש ספק כפול, יש להחמיר כדבריהם.

והנה, כל זה רק לפי שיטתו, שמסביר [בס"ק לז] הטעם שלא פוסקים כשיטתם, משום שהישראל אינו יותר זריז. אולם רבינו מוסיף טעם וכותב "כי יש חשש שמא יראו עכשיו שאין עושין רק ע"י נכרי יסברו שיש איסור בזה לעולם על ידי ישראל ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתינו על הנכרי". והנה לסברא זו אין חילוק מהי סיבת החילול וכו' – אלא מחמת שיש חשש למראית עין, יש להימנע מכך. וא"כ בנדו"ד, שרבינו מתייחס אליו כ'ספק נפשות להקל' – הרי יש לומר, שסובר שדין מקרה זה הוא ככל המקרים של פיקוח נפש, שדינם הוא שמתירים להיעשות ע"י ישראל. ואדרבה, לדברי רבינו – ראוי שיעשו על ידי ישראל, כדי שלא יבוא הטועים וילמדו מכך להקל בפיקוח נפש.

6 "ואפילו אין שם רופא מומחה"

הרופא האישי של כל אדם המכירו באופן אישי תקופה ארוכה, נכלל בגדר "רופא מומחה" יותר משאר רופאים שאינם מכירים אותו, אף שתוארם הרפואי גדול יותר מזה של הרופא האישי – פסקי תשובות [הערה 190].

7 "אלא שאחד אומר שהוא מכיר בחולי זה"

כגון חברותיה של יולדת, שאומרות שמכירות המצב הרפואי הזה ויודעות שצריך לחלל שבת עבורה, כתב רבינו [סימן של ס"ג וד] שסומכים עליהם שהם יודעות מה היא צריכה, משום שהדברים שעושים ליולדת בחול ידועים הם לכל, אבל אם אשה חכמה או רופא אומרים שאין צריך לחלל שומעים להם.

8 "כי כל בני אדם חשובים מומחים קצת"

כלומר לא מיבעיא אם כולם אומרים אין אנו יודעים אלא אחד שאינו רופא אומר שהוא סכנה דפשיטא שמחללין השבת, אלא אפילו איכא כאן רופא שאמר שאינו צריך, ואיש אחד שאינו רופא אומר שצריך, נראה דג"כ ספק נפשות הוא ומחללין עליו השבת, מיהו לדינא צ"ע – עולת שבת [סק"י]. אבל רבינו כתב בפירושו שאינו נאמן להכחיש את המומחה, וכן כתב בתוספת שבת [ס"ק יב] דכתב המג"א ודלא כהעולת שבת.

9 "וספק נפשות להקל"

משמעות דברי רבינו שכל חילול שבת

אפילו אם זה אומר שבודאי צריך חילול¹⁰ וכל זה בישראל¹¹ אבל סתם נכרים שאינן רופאים אין מחזיקים אותם כבקיאים¹² לחלל שבת על פיהם כשאין שם ישראל המכיר חולי זה¹³.

מדרכי הלוי

לחלל שבת עבור החולה מפני שהשבת אינה יקרה בעיניו, כי בכה"ג י"ל שעל כל פנים לא יצא מספק פיקוח נפש.

12 "אבל סתם נכרים שאינן רופאים אין מחזיקים אותם כבקיאים"

א. ואם הנכרי הוא רופא - התשב"ץ [להרב שמעון בר צמח, ח"ג סימן רעא] כתב שאין סומכים על רופא עכו"ם אלא אם יש ספק בעיני החולה או העומדים עליו (היינו לידו, כגון בני משפחתו וכד'). ובתפארת ישראל [יומא פ"ח ס"ק כו] כתב דיש להתיישב בדבר, דכל חולי קל אומרים (הגויים) תמיד (לגבי יו"כ) שכשיתענה יסתכן. [וראה עוד בעניין זה, ובענין רופאים שאינם שומרים תורה ומצוות בתחילת הסעיף].

ב. וכתב העולת שבת [ס"ק יא] דצ"ע לדינא אם הוא נאמן אפילו במקום שיש אחר שמכחישו, או אינו נאמן אלא במקום שאין מי שמכחישו. ורבינו כתב [בסימן תריח ס"ו] שדין רופא גוי ככשר שבישראל לענין זה בין להקל ובין להחמיר ונאמן להכחיש רופא הכשר שבישראל. וכן כתב בתוספת שבת [ס"ק יג].

13 "כשאין שם ישראל המכיר חולי זה"

מקור דברי רבינו באיסור והיתר הארוך [כלל נט דין ז, הובא ברמ"א] ושם כתב: 'שכל בני אדם חשובים בקיאים במקצת וספק נפשות להקל, והיינו דווקא סתם ישראל ולא סתם כנעני'. ורבינו כתב: 'אבל סתם נכרים שאינן רופאים אין מחזיקים אותם כבקיאים', והוסיף - על האיסור והיתר - 'כשאין שם

10 "אפילו אם זה אומר שבודאי צריך חילול"

והטעם, משום שאינו רופא ולא למד חכמת רפואה - משנ"ב המבואר [ס"ק כז]. ובציונים והערות [שם ס"ק רז] העירו ממש"כ הערוך השולחן [סט"ז] שאין לבאר שסומכים על סתם בני אדם לחלל שבת דווקא במקום שאין רופא כלל, כי א"כ מה החידוש שסתם בני אדם נחשבים מומחים קצת, ומי יחלוק בזה, וכי במקום שאין רופאים לא נחלל שבת על חולאים ונמתין עד שהחולה עצמו יאמר שהוא צריך, שזהו דבר שאינו שכיח. ולכן כתב שכונת הטור והשו"ע היא שכל אדם נחשב מומחה קצת ולכן זה נחשב לספק נגד הרופא שאומר שאין צריך. ונראה שדברי הערוך השולחן תקפים רק ללשון השו"ע דכתב: 'דכל בני אדם חשובים מומחים קצת'. אבל המג"א [סק"ו] הוסיף 'ועכ"פ צריך שיאמר שנכיר באותו חולי' ואחריו נמשך רבינו שכתב בלשון: 'אלא שאחד אומר שהוא מכיר בחולי זה' היינו דווקא כשמכיר החולי נקרא שהוא מומחה בזה ולא כל אדם.

11 "וכל זה בישראל"

מכיוון שהוא מצווה על שמירת השבת - ואעפ"כ אומר לחללו - משום שסומך על מומחיותו - לבוש [ס"י]. ולכן כתב בשמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פל"ב ס"י] שיהיה דווקא מי שהוא חרד לדבר ה' והשבת קדושה לו - [ובהערה כח] הוסיף, ומ"מ מחללין שבת גם על פי מי שאינו חרד לדבר ה' והשבת אינה קדושה לו, אלא שניכר מתוך דבריו שהוא מדבר ברצינות, ואינו אומר

לומר, שאם זה נכרים שאינם רופאים לא סומכים עליהם, ואפילו 'כשאין שם ישראל המכיר חולי זה' – אלא רק נכרים – עדיין לא סומכים עליהם. והרב אלאשוילי העיר כי ניתן גם לפרש שגם אם יש שם ישראלים האומרים כמו הגוי הזה, לא מועילה אמירתם אם אינם מכירים חולי זה).

ישראל המכיר חולי זה'. משמע, שאם יש שם ישראל, סומכים על הנכרי אף שאינו בקיא. (אלא שלכאורה אם יש שם ישראל המכיר חולי זה, אין אנו זקוקים כבר לנכרי. הרי רק על פי דבריו של הישראל, ניתן לחלל את השבת? וכן, האם הנכרי נהיה בקיא יותר כשיש שם יהודי אחר? ונראה כוונת רבינו

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

1. אדם הסובל ברגלו מדלקת הנקראת "שושנה", הבחין כי היא חריפה והתפשטה ברגל, הרופא אמר שיתכן ויש בזה סכנה, האם מותר לחלל שבת עבור כך? ומה יעשה כשאין רופא האם יכול לסמוך על דעת עצמו או מישוהו שאינו רופא אך מכיר את המחלה הזו?

רבינו כתב בתחילת הסעיף: "כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה אע"פ שהוא על הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת". לכן מותר לחלל שבת עבור זה. ואף אם אין רופא במקום, אבל הוא מכיר את עצמו ממצב דומה בעבר או מישוהו אחר שמכיר את המצב אומר שיש לחלל במצב כזה, יכול לסמוך על דעתו ולחלל שבת, משום שכולם חשובים כמומחים קצת וספק נפשות להקל.

2. ילד שנפל בשבת ונחתך חתך עמוק ולדעת חובש אין להשאיר את הפצע פתוח מחשש לזיהום, האם מותר לתפור את החתך, ואם כן האם מותר לקשור את קצה החוט? (תפירה, וקשירת החוט הינם איסורי תורה).

כל פצע חיצוני שיש חשש סכנה, מותר לחלל עליו שבת אף באיסורים דאורייתא [ראה תשובה 1].

3. האם מותר לחלל שבת על פי חוות דעת רופא שאינו שומר שבת, או רופא גוי?

מותר לחלל שבת לפי הוראת רופא אף אם אינו שומר שבת, וה"ה ברופא גוי (בשמירת שבת כהלכתה פ"מ הערה א כתב כי יתכן שרופא שאינו שומר שבת במזיד דינו גרוע יותר מרופא גוי).

4. אדם המאושפז בבית הרפואה בחשש לדלקת אפנדיציט, במהלך ביקור רופאים בשבת סבר אחד הרופאים כי יש צורך דחוף לנתח מיידית ואם לא - יש

מדרכי הלוי

חשש סכנה, ואילו הרופא השני טען שניתן להמתין ולנתח לאחר השבת, מה הדין במקרה זה?

מותר וצריך לחלל את השבת עבור חולה זה ולנתחו מיד בשבת, משום שספק נפשות להקל, ואף אם כעת אין סכנה אך יש חשש שיבוא לסכנה, מותר לחלל שבת.

5. מה יהיה הדין כאשר הרופא המטפל סבור שיש צורך לנתח, ואילו מנהל המחלקה רופא המוגדר כמומחה, סבור כי אין צורך לנתח כעת, האם שומעים לרופא המטפל או לרופא המומחה? ומה הדין אם הרופא האישי סבור שלא כדעת המומחה, למי שומעים?

יש לשמוע לרופא המומחה ואין לחלל שבת, אך אם הרופא האישי של החולה המכירו תקופה ארוכה סבור כי כן יש צורך לנתח, יש לסמוך עליו ולחלל שבת, אף אם מנהל המחלקה המוגדר בתואר רפואי גדול יותר ממנו אומר אחרת, משום שהוא מכיר את החולה מקרוב ומודע לפרטים שמנהל המחלקה אינו מכיר.

6. שני רופאים סבורים כי יש לנתח בשבת, ושלושה רופאים אחרים סבורים שלא נחוץ, האם הולכים אחר הרוב?

א. בסכנת נפשות לא מתחשבים בדעת הרוב, לכן אם שני רופאים סבורים שיש לנתח בשבת, אף שכנגדם יש מאה רופאים האומרים שלא לנתח, אין שומעים להם ומותר לחלל שבת ולנתח. משום ששני הרופאים חשובים כמאה.

ב. שני רופאים סבורים שלא לנתח, אם יש כנגדם רופא אחד הסובר שצריך לנתח, לא מתחשבים בו, ואם יש כנגדם רופא אחד אך מומחה שדעתו לנתח - מתחשבים בדעתו להקל, משום שהולכים אחר חכמה להקל.

ג. ובמקרה ויש רופא מול רופא, לדעת רבינו הולכים תמיד הולכים לקולא, ולדעת המשנ"ב במקרה ושניהם שווים הולכים לקולא, אבל אם אחד מהם מומחה - הולכים להחמיר.

7. האם לרופא הסבור שאין לנתח מותר להשתתף בנייתוח, הרי לפי דעתו אסור לחלל שבת?

אם הניתוח יכול להיעשות ע"י רופא אחר או ע"י אדם אחר, עדיף שלא ישתתף בנייתוח, כיון שלדעתו בוודאי שאין הצדקה לחלל שבת, ואם הוא מסכים שיתכן והרופא השני צודק הרי שאין כאן איסור ברור לכן אף אם יש עוד רופא מותר לו לנתח. וכ"ש אם אין רופא אחר, יכול ומצווה עליו לעשות את הניתוח ואין כאן כל שאלה של עובר עבירה וכד'.

8. שני רופאים אבחנו אצל אדם מחלה מסוכנת, אך הם נחלקים איזה תרופה לתת לו, לדעת רופא אחד, התרופה הכי טובה היא זו הכרוכה בחילול שבת,

מדרכי הלוי

ולדעת הרופא השני ניתן לתת לו תרופה שאין בה חילול שבת. האם ניתן לחייב את הרופא שאומר להשתמש בתרופה שאין בה חילול שבת, להשתמש דווקא בתרופה הכרוכה בחילול שבת?

היות ושני הרופאים מסכימים לאבחון סוג המחלה והסכנה שבה, א"כ זה שאומר שאין צריך דווקא בתרופה הכרוכה בחילול שבת לא נחשב עוד כאומר בדרך השערה, אלא מתוך ידיעה ברורה, לכן אסור לו לחלל שבת בעשיית התרופה השנייה, שלדעתו יש לה תחליף בתרופה שאין בה חילול שבת.

9. אדם המבקש שיזמינו עבורו אמבולנס בדחיפות מחשש להתקף לב, אך העומדים לידו לא מבינים מה הדחיפות לחלל שבת, האם מותר להיענות לבקשתו ולהזמין, או לא?

אדם המבקש שיפנו אותו לבית הרפואה מחשש להתקף לב, מותר לחלל שבת עבורו משום ש"לב יודע מרת נפשו". והוא הדין במקרה והרופא אומר שאין צורך לחלל שבת, אך החולה - מרגיש שזה מסוכן, מותר לחלל שבת עבורו משום לב יודע מרת נפשו. אא"כ החולה ידוע כאדם היסטרי וחששן וכד'.

10. חולה שנבדק ע"י רופא, ולדעת הרופא אין כל סכנה במצבו ואין לחלל שבת עבורו, אך החולה טוען שמרגיש סכנה, האם שומעים לחולה או לרופא?

בחולי התלוי בהרגשת האדם (וראה בשאלה הבאה בעניין מתן תרופה כנגד דעת הרופא), סומכים על דברי החולה לחלל שבת אף כשהם נגד דברי הרופא, ואין אנו מחזיקים אותו לרשע הרוצה לחלל שבת, משום שהוא מרגיש בעצמו שהוא צריך לחלל שבת, ולב יודע מרת נפשו.

11. חולה לב הדורש שיתנו לו תרופה מסוימת שלדעתו תועיל לו, אך הרופא טוען כי אין כל קשר בין תרופה זו למחלת הלב, האם מותר לחלל את השבת בכדי להשיג תרופה זו?

אף שלב יודע מרת נפשו, זה בהרגשה שרק הוא מרגיש, אבל בנדו"ד אין שומעים לחולה כנגד דעת הרופא, כיון שבפועל התרופה לא תועיל, אבל אם החולה מכיר את גופו שתרופה זו אכן מועילה לו אף שאינה מיועדת למחלה זו והרופא שלל את דבריו, מ"מ סומכים עליו להקל, משום שהוא מכיר את גופו יותר ממאה רופאים.

12. האם מותר לחלל שבת בנסיעה לרופא מסוים במקום אחר, אף שיש רופא טוב בקרבת מקום, או בדוגמא אחרת האם יולדת יכולה לנסוע לבית רפואה בעיר אחרת משום שהיא רוצה דווקא שם, אף שיש בית רפואה קרוב יותר?

אם סיבת הרצון לנסוע לרופא ההוא היא מטעמים כספיים כגון חברות בקופת חולים פלונית שלא יצטרך לשלם על הביקור, או יחס טוב מהרופא, הרי שאסור

מדרכי הלוי

לחלל שבת. אך אם הנסיעה היא רצון והתעקשות של החולה ללכת בדווקא לרופא פלוני משום חשש מהטיפול של רופא אחר, מותר.

13. במקרה שאין רופא, ובא אדם וטוען כי מכיר את הבעיה ויש בה חשש פיקוח נפש. האם ניתן לחלל שבת לפי אבחון של אדם שאינו רופא? האם יש הבדל בין אבחון של יהודי לאבחון של גוי (שאינו רופא)? האם ניתן לסמוך על אבחון של אדם שאינו שומר שבת (ואינו רופא)? ומה יהיה הדין אם כעת אין סכנה אך יש חשש שגיגע למצב של סכנה.

א. לדעת המשנ"ב עדיף לחלל שבת במקרה זה ע"י גוי, אבל לדעת רבינו גם ליהודי מותר, משום שכל אחד נחשב לקצת מומחה, ובספק פיקוח נפש מקלים. אלא שזה רק במקרה ואין רופא הסובר שאין חשש סכנה, משום שאם יש רופא אין שומעים לאותו אדם שאינו מומחה אלא לרופא.

ב. היתר זה הוא רק בישראל, אבל גוי (שאיננו רופא) אין לסמוך עליו אף שאומר שמבין במחלה הזו. אבל אם הוא רופא שומעים לו.

ג. אף במקרה שלעת עתה אינו בו סכנה, אך אם יש חשש שמא יבוא למצב סכנה, הוי בכלל סכנה.

יא אם לא רצה החול[ה] לקבל התרופה¹⁴ שאינו רוצה שיחללו עליו שבת כופין אות¹⁵ שהיא חסידות של שמות:

מדרכי הלוי

תשובה אלף קלח (סז) ושם כתב בלשון מלעיטין אותו בעל כרחו או כופין אותו לעשות מה שאמדוהו.

ב. ואם החולה אומר שאין צריך (היינו שמרגיש בנפשו שאפילו יעשו לו תרופה מ"מ ימות) והרופאים אומרים שאם לא יעשו הרפואה ודאי ימות, ואם יעשו אפשר שיחיה, בכהאי גוונא אפשר שרשאי החולה להחמיר על עצמו – תהלה לדוד [ס"ק יג]. אבל מלשון רבינו [סימן תריח ס"ב] משמע שאין דעת החולה נחשבת כלל כשאומר שלא לחלל שבת ורק כשיש רופא המסייעו כבסעיף ג' נכריע החולה, ולפי זה במקרה דנן ודאי מחללים שבת מצד הספק של הרופא.

ג. חולה שיש בו סכנה שמחמיר על עצמו נגד עצת הרופאים, נקרא שופך דמים ומתחייב בנפשו – ר"ן [יומא פב ע"א ד"ה חוץ, הו"ד בנשמת אברהם מהדורה שלישית עמ' תסד].

14 "אם לא רצה החולה לקבל התרופה"

ביסודי ישורון [מערכת פיקוח נפש עמ' רכג] הקשה, חולה שאמדוהו הרופאים שיש בו סכנה באופן שמותר לחלל שבת עבורו, והעומדים סביב עשו עבורו מלאכה, אלא שהחולה לא רוצה ליהנות ממעשה שלהם, ועבר השבת והבריא, האם אנשים אלו צריכים כפרה? וכתב שבזמן שהיה פיקוח נפש היה פטור משמירת שבת, וכעבור הסכנה שוב נתחייב לשבות ולנוח ממלאכה, נמצא שבזמן שהיה פיקוח נפש לא היה עליו כלל חיוב של שמירת שבת, ולכן אין לחייבו אפילו שהחולה לא נהנה ממלאכתו, משום שבאותו זמן לא היה עליו חיוב של מנוחת שבת. ומעין זה הוא בלקוטי שיחות [ח"ה ע' 52, ושם הערה 22]

15 "כופין אותו"

א. מקור דברי רבינו בשו"ת הרדב"ז [ח"ד

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

חולה שאמדוהו הרופאים שיש בו סכנה באופן שמותר לחלל שבת עבורו, והעומדים סביב, עשו עבורו מלאכה, אלא שהחולה לא רוצה ליהנות ממעשה שלהם, ועבר השבת והבריא, האם אנשים אלו צריכים כפרה?

בזמן שהיה מצב של פיקוח נפש, היו פטורים משמירת השבת, וכעבור הסכנה שוב נתחייבו לשבות ולנוח ממלאכה, נמצא שבזמן שהיה פיקוח נפש לא היה עליו כלל חיוב של שמירת שבת, ולכן אין לחייבו אפילו שהחולה לא נהנה ממלאכתו, משום שבאותו זמן לא היה עליו חיוב של שמירת שבת.

יב חולה¹⁶ אומר צריך אני לתרופה פלונית¹⁷ ורופא אומר אין צריך שומעין לחולה¹⁸

מדרכי הלוי

16 "חולה"

שיש בו סכנה.

17 "צריך אני לתרופה פלונית"

א. שיש בה חילול שבת.

ב. ובמשנ"ב המבואר [ציונים והערות אות קצח] הביא בשם המטא אפרים [סימן תרי"ח ס"א] לעניין יום כיפור, שאם אמר החולה מתחילה שאינו צריך לאכול ואח"כ אמר שצריך, מאכילים אותו, שאין כל הזמנים שווים [היינו שקודם לא היה צריך לאכול, וכעת מרגיש שצריך]. וכתבו, שלכאורה הוא הדין לעניין שבת.

ג. וה"ה אם אמר החולה צריך אני למאכל פלוני, דהכלל "לב יודע מרת נפשו" שייך בין באכילה ובין בתרופה, אלא שיש חילוק, אם אמר צריך אני לאכול אפילו שהרופא אמר שהמאכל יזיק לו, שומעים לחולה דלב יודע מרת נפשו, אבל אם אמר צריך אני לרפואה פלונית ורופא אמר שאותה תרופה תזיק לו שומעים לרופא, ועיי"ש - שו"ת הרדב"ז [ח"ד תשובה אלף קלח (טו)].

ד. הא דשומעים לחולה כשאמר צריך אני לאכול אף שהרופא אומר שיזיק לו, זה דווקא במקרה שהנזק הוא לא משמעותי כ"כ, אבל במקרה שהנזק הוא רציני כגון בניתוח במערכת העיכול וכיוצא בזה, אין שומעים לחולה כנגד הרופא - רפואת השבת [פ"ה הערה יב]. ולהעיר כי במאכל יש עניין מיוחד לחולה, משום שלפעמים תוקף אותו רצון עז לאכול ואם לא יאכל יבוא לידי נזק חמור יותר מאשר שיאכל - שו"ת ציץ אליעזר [ח"ה סט"ו פ"ה]. אלא שבזמננו מאכילים אותו דרך הוריד ובמקרה זה שוב אין נפק"מ.

18 "שומעין לחולה"

א. כתב בשולחן שלמה [ס"ק יא] שנראה פשוט שאם אחד אומר לחברו בשבת שהוא מרגיש כאב בלבו וחושש שיש לו התקף לב ומבקש ממנו לחלל שבת עבורו, מסתבר שאפילו אם אינו מוחזק לנאמן ולא ניכר כלום על פניו ויש לחוש שהוא משקר, מ"מ יש בזה על כל פנים ספק פיקוח נפש ודוחה שבת. ואף שהמג"א [תריז סק"א] ורבינו [ס"ג] כתב שאדם בריא שלא נשתנו פניו ואומר שרוצה לאכול מפני כאב ליבו ביה"כ, אין אנו מאכילים אותו, מ"מ י"ל שכל זה דווקא בעניין שמבקש לאכול ביה"כ וכד' שיש בזה תאוה, וכיון שלכל הבריאים אין בזה סכנה, אין הם חייבים להאמין לו ולעבור על איסור תורה, אא"כ נשתנו פניו. [ולא הוסיף, שלכל חולי יש את הסימנים שלו - לחולי מחמת רעב, נשתנו פניו. ולכן כל עוד זה לא קרה אסור להאכילו. אולם להתקף לב, הסימנים הם אחרים - ובאם יש את הסימנים הללו, מותר לחלל את השבת] אבל מי שיודע מרת נפשו וחושש להתקף לב, כיון שאין זה ענין של תאוות מאכל, מצווה גם על אחרים לחלל שבת עבורו. ואם הוא אומר שהוא חולה לב וכד' ומוזהר מהרופא לא לצום, מותר גם לאחרים לעשות מעשה ולהאכיל אותו בידיים או שאר חילול עבורו אף שלא נשתנו פניו.

ב. כתב המשנ"ב [ביה"ל ד"ה ורופא אחד] שרק במקרה שהחולה אומר, אני מרגיש חולשה באבר פלוני ויעשו לי תרופה שמועילה לחולי באבר זה, שומעים לו משום שלב יודע מרת נפשו, אבל אם המחלה ידועה והחולה אומר שתרופה זו מועלת למחלה זו והרופא אומר שאינו מועיל, בזה אין סברה לשמוע לחולה

כי לב יודע מרת נפשו¹⁹ ואם הרופא אומר שאותה התרופה מזיק ל²⁰ שומעין לרופא²¹:

מדרכי הלוי

ה. בספר רפואה מציאות והלכה [להרב ד"ר מרדכי הלפרין, ס"ז] דן בשאלה האם שהייה ליד חולה מאושפז דוחה שבת? והביא שאלה שנשאל הגר"ז נגולדברג, חולה שעבר ניתוח לב פתוח ובשבת אינו מרגיש טוב ורוצה מאוד שבנו יבוא אליו לבית הרפואה להיות לידו, האם מותר לבן לנסוע בשבת כדי להיות ליד אביו, ועל ידי כך ישתפר הרגשתו ובריאותו של אביו. והשיב הגר"ז נגולדברג שאם הוא יודע שאם לא יבוא מצבו הבריאותי של אביו ידרדר ויגיע למצב של ספק פיקוח נפש, מותר לו לנסוע. תשובה נוספת בעניין הביא שם מהרב וואזנר שהתיר לחלל שבת אם החולה במצב של חוסר הכרה, משום שעצם שהיית הקרוב ליד החולה בשבת עשויה לעזור ולהקטין את הסכנה, משום שידוע שאם רואים בבית הרפואה שאין מי ששואל בשלום החולה ומתעניין עליו, לפעמים יש חשש זלזול במצב החולה. אך אם הוא בהכרה ושהייה לידו רק תרגיע אותו אין לחלל שבת.

19 "כי לב יודע מרת נפשו"

א. היינו שלב האדם יודע ומרגיש במרירות נפשו, ואין זולתו מרגיש בצער - מצודת דוד [משלי יד, י].

ב. ומדברי הרדב"ז [שם] משמע ש"לב יודע מרת נפשו" היינו שהחולה בקי במצבו ויודע מה צריך לעשות עבורו יותר מאנשים אחרים. ובספר החיים [סימן שכט פ"ח] ביאר שסברת "לב יודע מרת נפשו" אינה שיש לכל אדם הבנה בגופו יותר מאנשים אחרים, אלא הטעם הוא מפני שלבו אומר לו שהוא צריך, ולא מחמת בקיאות.

לחלל שבת בחינם. למעט מקרה שטיטרף דעת החולה. ורבינו לא חילק כלום. ובשולחן שלמה [ס"ק יב] כתב דמה ששייך לענייני רפואה לא שייך בזה לב יודע מרת נפשו אך יש להיזהר להראות לחולה שמתחשבים עד כמה שאפשר בדעתו שלא תיטרף דעתו. ובקצות השולחן [סימן קלה סק"א] ובשו"ת ציץ אליעזר [ח"ח סימן טו פ"ט אות א] כתבו שיש לעיין בדברי המשנ"ב שמשמע שבכדי למנוע טירוף דעת החולה מתירים איסור דאורייתא, ולא מצינו שיתירו אלא באיסור דרבנן, עיי"ש במה שביארו.

ג. עוד כתב המשנ"ב [שם, בסוגריים] שבמקום שהחולה מכיר את גופו שטבעו להתרפאות ממחלה זו ע"י תרופה זו, אפשר לומר שאדם בקיא בגופו יותר ממאה רופאים.

ד. בספר שיעורי תורה לרופאים [ח"א עמ' 391] דן בחולה שמבקש מאשתו להזמין אמבולנס בגלל שאינו מרגיש טוב, ובכל פעם התלונות לא היו מוצדקות. פעם אחת כשביקש מאשתו להזמין אמבולנס, חשבה האישה שגם הפעם מדובר באזעקת שווא והחליטה לא להזמין, אך הפעם לאחר החלטתה ראתה שהוא מתמוטט והזמינה בבהלה אמבולנס, אך בסופו של דבר הוא נפטר. והאישה שאלה האם היא צריכה כפרה? בתחילת דבריו רצה להוכיח מכאן שיש לשמוע לחולה היודע מרת נפשו אף אם הרופא אומר שאין צריך תרופה. ולמעשה סיים שרופא [או כל אדם] המכיר את החולה ותלונתו, ומשוכנע מתוך הניסיון שאין סכנה, אל יחלל שבת. אבל ביום כיפור יש מקום לחשוש, שמא הצום ישפיע עליו לרעה. [וראה עוד שם בח"ב עמ' 234].

מדרכי הלוי

ס"א] "ואפילו הם אומרים שהמאכל מזיק לו שומעין לחולה". ובערוך השולחן [שם, ס"ה] חילק בין תרופה למאכל, שבתרופה הרופאים בקיאים ולכן אם אומרים שתזיק לחולה, שומעים להם. משא"כ במאכל שאין הרופאים בקיאים יותר מהחולה עצמו [וראה לעיל מש"כ בשם הרדב"ז שאין חילוק בין אכילה לתרופה]. ובשו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן עד] חילק באופן אחר, שלענין אכילה, אף שהרופא אומר שיתכן שהאכילה תזיק לו, מ"מ כנגד זה יש סכנת נזק מהרעב שוודאי יזיקנו, ולכן מניחים את החשש לנזק מפני הרעב הוודאית. משא"כ בתרופה, שאם ימנע מלקחתה אין סכנה ודאית. וראה גם במחצית השקל [סק"ו] דאם החולה אומר שצריך לרפואה זו משום רפואה, אז שומעין לרופא שאומר שרפואה זו תזיק את החולה, אבל אם החולה אומר שצריך לדבר זה לא לשם רפואה אלא לשם מאכל כי גברה עליו חולשה ואם לא יאכל יסתכן מחמת החולשה, אפילו אם הרופא יאמר שלא יסתכן וכו' שומעין לחולה, כי מה לנו לחוש לסכנה עתידה ע"י אכילה לפי דברי הרופא, ולא נחוש לסכנה אשר הוא לפנינו מצד החולשה, וראה גם במנחת שבת [סימן צב ס"ק טו].

ג. בגליון אליבא דהלכתא [עמ' פא הערה 370] כתב להעיר, שבפשטות מדובר בשומר תורה ומצוות, שידוע חומרת האיסור, ואעפ"כ אומר שצריך לחלל, שומעים לו. אבל אם אינו שומר תומ"צ מה הכוונה "לב יודע מרת נפשו" הרי בכל מקרה ירצה לחלל שבת כיון שאינו שומר תומ"צ. והביא סברה שאדם בעת הסכנה ליבו נשבר בקרבו ומהרהר בתשובה, ועוד כתב שאם הדברים נאמרים ברצינות אפשר שמחללים ולא גרע מכל ספק פיקוח נפש.

20 "שאותה התרופה מזיק לו"

אבל אם הרופא אמר שאינו צריך, אך התרופה לא תזיק לו. שומעים לחולה, משום ש'לב יודע מרת נפשו'. וכ"ש אם הרופא אומר שאינו מסוכן אצל אותה התרופה אבל תועיל לו, בוודאי מחללין, ואפילו ספק נפשות להקל ואפילו ספק ספיקא - שו"ת הרדב"ז [שם].

21 "שומעין לרופא"

א. ואף ביום חול, משום הסכנה - הגהות רע"א [על המג"א סק"ו].

ב. אמנם לגבי חולה האומר שצריך לאכול ביום הכיפורים, כתב רבינו [בסימן תרי"ח

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

1. ישנו כלל ש"לב יודע מרת נפשו" היינו שלב האדם יודע ומרגיש במרירות נפשו, ואין זולתו מרגיש בצערו. באיזה מצבים יכול החולה לעשות שימוש בכלל זה?

א. הכלל "לב יודע מרת נפשו" שייך בין באכילה ובין בתרופה, אלא שיש חילוק שאם אמר צריך אני לאכול אפילו שהרופא אמר שהמאכל יזיק לו, שומעים לחולה משום שלב יודע מרת נפשו, אבל אם אמר צריך אני לרפואה פלונית ורופא אמר שאותה תרופה תזיק לו שומעים לרופא. ואם הרופא אומר שאינו צריך, אך התרופה לא תזיק לו, שומעים לחולה משום שלב יודע מרת נפשו.

ב. במקרה והנזק הוא רציני כגון בנייתוח במערכת העיכול וכיוצא בזה, אין שומעים לחולה כנגד הרופא.

ג. אף שמה ששייך לענייני רפואה לא שייך בזה לב יודע מרת נפשו, יש להיזהר להראות לחולה שמתחשבים עד כמה שאפשר בדעתו שלא תיטרף דעתו.

ד. במקום שהחולה מכיר את גופו שטבעו להתרפאות ממחלה זו ע"י תרופה זו, אפשר לומר שאדם בקיא בגופו יותר ממאה רופאים.

ה. אדם היושב ליד חברו ואומר לו בשבת שהוא מרגיש כאב בלבו וחושש שיש לו התקף לב, ומבקש ממנו לחלל שבת עבורו, האם מותר לו לחלל שבת?

לדעת הגרשז"א מסתבר שאפילו אם אינו מוחזק לנאמן ולא ניכר כלום על פניו ויש לחוש שהוא משקר, מ"מ יש בזה על כל פנים ספק פיקוח נפש ודוחה שבת, עיין בפנים.

ו. האם שהייה ליד חולה מאושפז דוחה שבת? כגון, חולה שעבר ניתוח לב פתוח ובשבת אינו מרגיש טוב ורוצה מאוד שבנו יבוא אליו לבית הרפואה להיות לידו, האם מותר לבן לנסוע בשבת כדי להיות ליד אביו, ועל ידי כך ישתפר הרגשתו ובריאותו של אביו?

אם הוא יודע שאם לא יבוא מצבו הבריאותי של אביו ידרדר ויגיע למצב של ספק פיקוח נפש, מותר לו לנסוע. וכן התיר הרב וואזנר ז"ל לחלל שבת אם החולה במצב של חוסר הכרה. אך אם הוא בהכרה ושהייה לידו רק תרגיע אותו אין לחלל שבת.

יג. חולה שיש בו סכנה²² שאמדהו ביום שבת²³ שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת ח' ימים אין אומרים נמתין²⁴ עד הלילה ונמצא שלא נחלל עליו אלא שבת אחת אלא יעשו מיד²⁵ אע"פ שמחללין עליו ב' שבתות שאף שבודאי

מדרכי הלוי

22 "חולה שיש בו סכנה"

למש"כ בשו"ע ס"ד – (שאם יודעים ומכירים בחולי שיכולים להמתין מלעשות לו רפואות עד לאחר השבת, יש להמתין ולא לחלל שבת, אף אם יש בזה סכנת נפשות) – שבס"ד יודעים בוודאות שלא יגרם נזק לחולה, משא"כ כאן החולה יינזק מחמת ההמתנה.

כתב הכף החיים [ס"ק סה, בשם המהרש"ק] חולה באבר אחד שיש בו סכנה, והעידו הרופאים שאם לא יחתכוהו, ימות, ואם יחתכוהו, קצתן אומרים שימות בשעת החתיכה, ורובם אומרים שיחיה, אע"פ שאם לא יחתכוהו יחיה איזה ימים בבירור ואח"כ ימות, ואם יחתכוהו יש ספק שמא ימהרו מיתתו, אע"כ יש לחתוך האבר המסוכן. משום שספק חיי שעה נדחה מפני ספק חיי עולם. ואם קצת אומרים שעתה לא ימות ואם יחתכו ימות, ומקצתן אומרים להיפך שכן ימות, ואם יחתכו לא ימות, אז הוי שב ואל תעשה עדיף ולא יחתכו, וראה גם בשו"ת ציץ אליעזר [ח"ד סימן יג עמ' ע אות ח ד"ה ועיינית].

25 "אלא יעשו מיד"

א. ואם צריכים לבשל עבורו, אך הרופא אמר כי אין לו לאכול אלא עד אחר ד' שעות מלקיחת התרופה, [היות ושבת דחוייה אצל חולה אי"כ] אין היתר לבשל עבורו לפני זמן שיכול לאכול, רק כשיש לחוש שמא יהיה אח"כ עיכוב להכין התבשיל אז מותר משום ספק פיקוח נפש דוחה שבת – כף החיים [ס"ק ג].

23 "שאמדהו ביום שבת"

ב. הרש"ש [יומא ד פ"ד, הו"ד בכף החיים ס"ק סז] כתב לחלק בין מצב בו אפשר להמתין כמה שעות, אך גם אם ימתינו חילול השבת יהיה חייב להיעשות, ובין מצב בו אומר הרופא שניתן להמתין עד צאת שבת. אם ניתן להמתין עד צאת השבת וודאי אין כל היתר לחלל שבת, אך אם זה רק עניין של המתנה כמה שעות ולמעשה גם אם ימתינו יצטרכו לחלל שבת, בזה אמרינן הזריז הרי זה משובח. וכ"כ רבינו בהמשך הסעיף "אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת, לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל, אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה". והסברא נותנת שעל ידי הקדמת הניתוח גדל הסיכוי להצלחתו.

יו"ט שחל בערב שבת מוטב לעשות איסור חמור כשיגיע למצב של פיקוח נפש בשבת, ואל יעשה איסור קל מלאכה ביו"ט בשעה שיתכן שלא יגיע למצב של פיקוח נפש בשבת. אבל אם ודאי למחרת [בשבת] יהיה פיקוח נפש מוטב לחלל יו"ט שאין בו אלא איסור לאו ולא להמתין עד שיגיע למצב של פיקוח נפש בשבת – העמק דבר [להנצי"ב, במדבר, פרשת קרח פסוק יז יב]. וראה מה שהקשה על דבריו האגרות משה [ח"ג סימן סט וצא]. ובשמירת שבת כהלכתה [מהדורה ישנה, פל"ב הערה קג] כתב על דברי האגרות משה שלכאורה הם סותרים מסימן סט לסימן צא.

24 "אין אומרים נמתין"

ג. חולה שיש בו סכנה הזקוק לשני טיפולים

ובמשנ"ב [ס"ק לב] כתב שאין זה סתירה

לא ימות היום שהרי אמרוהו שיתקיים ח' ימים מכל מקום יש לחוש שמא ימות לאחר הח' ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד²⁶ אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת לא יחללו כדי

מדרכי הלוי

שבת ובכך לחסוך בחילולי שבת בדברים הנעשים לאחר הניתוח, אעפ"כ אין לאחר את הניתוח, אלא אדרבה זריזים מקדימים – שולחן שלמה [סק"ה], ולמד זאת מדברי החת"ס בשבת קו: ד"ה עוד יש לי לחקור, לגבי דין מילה שלא מאחרים אותה למול סמוך לשקיעה כדי שהמציצה תהיה בחול, והוא הדין כאן ובקל וחומר].

26 "יש לחוש שמא ימות לאחר הח' ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד"

א. הבית מאיר [סי"א] כתב לבאר שהחידוש כאן הוא, שאף אם יאחרו את הרפואה למוצאי שבת הוא לא יסתכן כלל, מ"מ מותר להקדים את רפואתו ולחלל כבר שבת זו, כי כך יצא מן הסכנה יום אחד מוקדם יותר. וראה מש"כ על דבריו בחוט שני [פפי"ט ס"ק יט]. אבל בלשון רבינו מדוקדק יותר שכתב שהחשש הוא שאם לא יתחילו הרפואה כעת יש לחוש שמא ימות לאחר הח' ימים, זאת אומרת, אף שהנזק יהיה עוד ח' ימים מ"מ גרימת "הסכנה" היא כבר כעת, לכן אין דוחים למוצאי שבת. כלומר, רבינו מחמיר בזה יותר מהבית מאיר. מאחר שיוצא שלדעת רבינו, באם אין סכנה בדחיית טיפול – אף שיגרום לעיכוב הרפואה, אין לחלל את השבת.

ב. בספר רפואה מציאות והלכה [עמ' 13] הביא שאלה שנשאל מרופא אורתופד מומחה, בעניין חולה שבא בשבת עם שבר צוואר ראש הירך, ויש חדר ניתוח פנוי הכולל צוות ניתוח. האם מותר לנתח מייד בשבת, או שצריך להמתין עד צאת שבת. [ובהקדים לתשובה, יש להסביר מה המציאות הרפואית מעבר לשאלה. אדם שעצם הירך שלו נשברה מצוי בסכנת

הכרוכים באיסורי תורה, אחד בבוקר ואחד בערב, כגון שתי הקרנות, כתב הרש"ש [יומא פד ב] הואיל וכבר התיירו לו לחלל את השבת מה לי פעם אחת ומה לי פעמיים. ולכאורה דבריו, חידוש עצום, ונגד מכילתא מפורשת [יתרו יט, טז] "הרי הגוים שהקיפן את ארץ ישראל וחללו ישראל את השבת, שלא יהו ישראל אומרין הואיל וחללנו את מקצתה נחלל את כולה ת"ל מחללי מות יומת אפילו כהרף עין". ובליקוטי שיחות [ח"ה שיחה ג' לפרשת נשא], ביאר הרבי מכילתא זו. ושם, [עמ' 52 ובהערה 21] אומר הרבי שזהו דבר הפשוט, שיחיד שחילל את השבת – בין בהיתר ובין באיסור, פשוט מן הסברא שאסור לו לחלל את השבת לאחר מכן. ודברי הרש"ש צע"ג. והגרשז"א הקשה עליו וכתב, שיש להקדים את הטיפול של יום שישי בערב ללפני כניסת השבת, ואת הטיפול השני של שבת יאחרו עד מוצאי שבת, ככל האפשר, וכן הדבר גם בטיפול אחד שיש בו כמה פעולות שאפשר לעשותו בשתי שלבים, ואפשר לעשות את השלב השני במוצאי שבת, כי אז משהים עשיית השלב השני עד מוצאי שבת, ואין במקרה זה כל היתר לחלל את השבת באיסורי תורה – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פ"מ סינ]. וראה שו"ת ציץ אליעזר [ח"ה סימן טו עמ' קח] שהביא כמה ספרי שו"ת שדנו בזה לכאן ולכאן, וסיים דבריו שכל המורה להקל בזה אין מזחיחין אותו. אלא שעל פי דברי הרבי – המיקל בזה, מזחיחין אותו. שמיקל באיסור שבת דאורייתא, ללא שום סמך.

ד. חולה שצריך לעבור ניתוח בשבת, ויש אפשרות לאחר את הניתוח עד סמוך ליציאת

לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה לפי שהשבת דחוייה היא אצל פיקוח נפש ולא הותרה לגמרי וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו.

ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצות אין אומרים הרי אפשר לעשות ע"י אלו ולא יתחלל שבת ע"י ישראלים בני מצות לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו ואין כאן חילול כלל ולא עוד אלא אפילו אם בא הישראל להחמיר על עצמו לעשות ע"י נכרי או קטן או מחמת שאינו רוצה לטרוח בעצמו יש איסור בדבר מדברי סופרים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש ואין מתירים אותו לכתחלה ע"י המחוייבים במצות ושמא יבא הדבר שכשלא ימצאו נכרים או קטנים לא ירצו לחלל ע"י גדולי ישראל ואפילו בנשים שהן מחוייבות במצות ואין בהן חשש זה אעפ"כ אין מוסרין להן לבדן העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידן כי שמא יתעצלו או יפשעו²⁷ בו אבל מצטרפין עם ישראל ומוסרין הדבר לישראל והאשה מתעסקת ע"י הישראל שכיון שהישראל עוסק בו אף היא מזדרזת על ידו ומכל מקום מצוה מן המובחר להשתדל

מדרכי הלוי

א"כ נראה שאסור לעשות את הניתוח. (וראה מש"כ בספר הנ"ל [שם הערה 34] לחלק בין מש"כ רבינו לבין נידון השאלה, במש"כ רבינו מדובר בהמתנה מועטת לצאת השבת, אבל בנדו"ד מדובר בהמתנה ממושכת מלאה ביסורים של החולה שהוא בגדר חולה שיש בו סכנה, ולכן לא ניתן להגדיר מצב זה כמצב בו "אין צורך כלל לדחות את השבת", ולמעשה יש לעיין האם לקבל חילוק זה).

27 "שמא יתעצלו או יפשעו"

ובזמן הזה מלמדים הנשים לטפל בחולים, ונקראות אחיות, ולהן נמסר להוציא לפעול פקודות הרופאים, ונראה שאין בזה חשש שמא יתעצלו או יפשעו, כיון שנכנסו ביחוד לעול של הצלת נפשות, ועיינינו רואות שממלאות תפקידן בזריזות – קצות השולחן [שם, סק"ט].

חיים ממשית, 35 אחוזי תמותה ללא הניתוח, 17.51 אחוזי תמותה אף לאחר הניתוח. בקרב הרופאים מקובל כי ניתן לדחות ניתוח כזה עד שלשה ימים מיום הפציעה, אבל במשך שעות רבות אלו החולה סובל מכאבים נוראיים]. מחבר הספר הביא כמה טעמים להתיר, אך מאחר והנשמת אברהם [בשם בעל מחבר ספר שש"כ] סבר לאסור, הלכו לגרשז"א שיכריע, והוא פסק להתיר לעשות את הניתוח אף שיש דעות רופאים הסוברים שאין סכנה בדחיית הניתוח, וטעמו הוא, היות והחולה יש בו סכנה, והחולה או הרופא "מרגיש בהול" להקדים את הניתוח, יש לבצע את הניתוח בהקדם ואפילו בשבת. ועיי"ש באריכות. ולכאורה לפי מש"כ רבינו שבמקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד מבלי כל חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד וכו' [זוהי גם סברת הנשמת אברהם לאסור]

לעשות הכל ע"י ישראלים²⁸ גדולים בחכמה²⁹ ולא על ידי הדיוטות ונשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבאו להקל שלא במקום פיקוח נפש וגם כדי להורות הלכה למעשה ברבים.

מדרכי הלוי

הותר לחלל עליו כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבואו לחלל שבת אפילו במקום שליכא חולה שיש בו סכנה – כף החיים [ס"ק עג].

ב. מקור דברי רבינו ברמב"ם [פ"ב ה"ג] וראה בתשב"ץ [ח"א סני"ד] שחלק על הרמב"ם וס"ל שהכוונה "גדולים" היינו ב"שנים", ורבינו כתב בפירוש "גדולים" היינו ב"חכמה". ובאורחות חיים [ס"ק יב] הביא ממהרי"ל [הלכות יוה"כ עמ' מז] אם מאכילים חולה מחמת אונס, אז מאכילים אותו חשובים גדולי העיר, מפני שאין הכל בקיאים שמא יפשעו בנפש ויסברו שאין צריך, וימות. וכן הביא בדעת תורה [ס"ק יב].

ג. בשולחן שלמה [ס"ק יד] כתב שיש להסתפק במקרה והחולה עצמו יכול לעשות את המלאכה הדרושה להצלתו מהסכנה, האם עדיף שהוא יעשה את המלאכה משום שחובת ההצלה מוטלת על עצמו יותר מאשר על אחרים, עיי"ש. אבל

בשו"ת אבן שהם [להרב משה פרלמוטר, סימן כד] כתב שאם החולה עצמו יכול לעשות המלאכה, אסור לאחרים לעשותה ולחלל שבת עבורו. ולכאורה דבריו צ"ע. וניתן להביא ראייה להקל, מהא דפסקין – שמותר לשחוט לחולה, כדי שלא יאכל החולה נבילה, ויעבוד איסור בכל כזית וכזית. ולפי דבריו, יאכל החולה נבילות, ובלבד שלא נשחוט עבורו, מאחר והוא מחוייב להציל את עצמו יותר. ולכן דבריו צ"ע. וניתן להביא ראייה לדברים אלו מדברי השלטי גיבורים, שכתב [יזמא יג: מדפי הרי"ף, ד"ה לשון ריא"ז]

28 "מצווה מן המובחר להשתדל לעשות הכל ע"י ישראלים"

א. במקרה של פצע עמוק אשר מיעוט הרופאים אומרים שאם ישימו עליו אספלנית בלבד יש לחשוש לזיהום, ולכן צריך לעשות תפרים בשבת, אסור להמתין לרופא נכרי כי אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, וכאשר מיעוט רופאים טוענים לחשש סכנה חיישינן ליה, ובפרט שהם שומרי תומ"צ. ובעניין הקשר של חוט התפירה, אין זה נחשב כקשר של קיימא [למרות שהרופא לא הולך להתיר את הקשר, אלא הוא מוציא את התפרים על ידי שקורע את החוט, ונמצא שהקשר נשאר - בכל זאת] היות וכל מטרת הקשר היא לשמור על החוט ולכן במקום לטרוח ולהתיר הוא חותך וזורק, ובמקרה כזה ודאי הקשר אינו של קיימא – שולחן שלמה [ס"ק יג/א].

ב. ונראה שיותר טוב לעשות ע"י ישראל שומר תומ"צ, עיי"ש - שולחן שלמה [ס"ק יד/ג].

ג. ואם יש לחולה רופא פרטי, מותר לחולה או לבני משפחתו לקרוא לו, אף שהוא גר בריחוק מקום משאר הרופאים, משום שהרופא הפרטי מכיר את טבע החולה, ויכול לעזור יותר מרופאים אחרים – שו"ת ציץ אליעזר [חי"ג סימן נה נו] שו"ת אגרות משה [או"ח ח"א סימן קלב] (והרבה פעמים יש גם ישובי דעתא של החולה).

29 "גדולים בחכמה"

א. ר"ל שזנהרים מאיסור וגם שידועים טעם הדבר שדווקא לחולה שיש בו סכנה

ויש אומרים שכיון שהשבת דחוייה היא ולא הותרה כלל מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור³⁰ ע"י שינוי עושה ע"י שינוי שאז אין איסור מן התורה³¹ ואם אפשר לעשות ע"י נכרי בלא איחור כלל צריך לעשות ע"י נכרי מן התורה³² ולא

מדרכי הלוי

לעשות ע"י נכרי מן התורה"

א. כתב המשנ"ב ב"ס"ק לו] דה"ה על ידי קטנים (ובפשטות הכוונה לפי שאינם מצווים על שמירת השבת). ובאורחות שבת פ"כ הערה [נב] כתב שאין בזה איסור מן התורה מחמת איסור ספיה, מכיוון שהמלאכה נעשית לצורך פיקוח נפש לא שייך כלל איסור ספיה, שהרי אינו סופה לו איסור.

ולכאורה צ"ע מה דעת רבינו בזה. כי כאשר הביא את הדעה הראשונה, כתב 'ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצות אין אומרים הרי אפשר לעשות ע"י אלו ולא יתחלל שבת ע"י ישראלים בני מצות'. ומשמע מדבריו, שקטנים שווים לנכרים לעניין זה. ואילו כאן – בדעה השניה – מציין רק את האפשרות של חילול שבת ע"י נכרים, והשמיט את הקטנים. ולכאורה נראה לבאר סברת הדברים, משום שלדעתם – הסיבה שאסרו בנכרים וקטנים, הוא מפני חוסר זריזותם. והנה, בנכרים, על ידי ישראל העומד על גביהם - אין לנו לחשוש לחוסר זריזות. לכן, יעשה על ידם. אולם, קטנים לעולם אין לסמוך עליהם. לכן אם יש כאן רק קטנים – יודו הם, שעדיף לעשות על ידי ישראלים גדולים. ונראה מזה, שדעת רבינו היא שיש עדיפות שנכרי יחלל את השבת, לפי דעה ב' – מאשר קטן. [כמבואר בסי' רסו סעי' ט-י]. וזה דלא כדעת המשנ"ב. וראיתי שגם ברמב"ם השלם [עמ' קפב] העירו זאת והוסיפו עוד מה שכתב רבינו בהמשך, 'אבל טוב שלא לנהוג כן כי יש חשש שמא יראו

שלדעת ריא"ז, עדיף שהחולה יאכל נבילה מאשר נשחוט עבורו [היפך מפסק דין השו"ע], ומסביר ש"מוטב יעבור החולה על עצמו ואל יעבור אחר בשבילו". משמע מכאן להדיא, שלדין - הפוסקים ששוחטים עבור החולה ולא מאכילים אותו נבילה, אין פוסקים כן – אלא מותר גם לאדם אחר לעשות בשבילו, גם במקרה שהוא יכול לעבור על האיסור בעצמו.

30 "ולכן אם אפשר לעשות

בלא דיחוי ובלא איחור"

מי צריך לנסוע לצורך חולה שיש בו סכנה להביא לו תרופות, עדיף שישתמש בתחבורה ציבורית (אם יודע שלא יהיה עיכוב), ואפילו תחבורה ציבורית של יהודים הואיל ובלאו הכי הם נוסעים – שולחן שלמה [ס"ק טו/ב].

31 "עושה ע"י שינוי שאז

אין איסור מן התורה"

וכשעושה בשינוי יגלה בפני כל הנמצאים שם שמותר לעשות את המלאכה אפילו כדרכו אם יש מקום לחשוש שע"י זה יהיה עיכוב – קצות השולחן [סימן קלה סק"י] שולחן שלמה [ס"ק טו] שמירת שבת כהלכתה [מהדורה ישנה, פ"ב הערה פו. וע"ד מה שכתב רבינו בסיום הסעיף "ועכ"פ הרוצה לעשות ע"י נכרי יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהנכרי הוא מזומן כא"י].

32 "ואם אפשר לעשות על

ידי נכרי בלא איחור כלל צריך

מדרכי הלוי

עלול לעשות מלאכות שאינן לצורך הנסיעה דווקא, אלא לפי החוק [כגון עצירה ברמזור אדום בשעת לילה אף שאין מכוניות נוספות] או מצד הפסד ממון [כגון קבלת קנס], ורק אם הזמן בהול, יש לנסוע ע"י נהג ישראל – שו"ת באר משה [ח"ו קונטרס עלקטריק סימן נא, אוצר הלכות [סני"ב]. וראה מש"כ רבינו בסעיף ד', וכן בסעיף כד הביא את המנהג לעשות ע"י נכרים (אלא שיש להודיע שאם לא היה שם נכרי היו עושים ע"י ישראל).

ה. רופא המטפל או בודק חולה שיש בו סכנה, מותר לו להשתמש במים חמים ואפילו מהבוילר, אך יבקש מגוי לסגור את הברז. ואם יש ספק אפילו רחוק, שיצטרך למים חמים נוספים במשך השבת עבור חולה כזה, מותר לרופא עצמו לסגור את הברז – שולחן שלמה [שם, ס"ק טזב].

ו. חולה שמותר להשתמש עבורו במכשירים חשמליים לבדיקת הגרון או האוזניים וכד' המופעלים על ידי סוללות, יכבהו לאחר השימוש – אם משער שיצטרך לחזור ולהשתמש בו באותה שבת – ע"י גוי או בשינוי ואל ישאירונו דולק, משום שאם לא יכבהו ועל ידי כן יצטרך להחליף סוללה, יתכן שעובר על אסור בונה – שולחן שלמה [שם, ס"ק יז].

לשלימות העניין אעתיק כאן סיכום מהפסקי תשובות.

• טיפול רפואי הניתן לחולה כשהוא במצב בהול ולא יציב.

טיפול זה צריך להינתן ע"י מומחה היודע איך ומה לטפל, מי שאינו מומחה עלול להזיק בטיפול שלו, לפיכך אם יש במקום מומחה שומר תומ"צ ומומחה מחלל שבת או גוי, יש לעשות את הטיפול ע"י המומחה השומר

עכשיו שאין עושין רק ע"י נכרי... ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי, משמע שכל זה דווקא בנכרים, אבל בקטנים שמצויים תמיד, אין חשש. לכן לגבי הקטנים נשאר המנהג שציין שנוהגים כסברה אחרונה לעשות ע"י קטן, עי"ש.

ב. עוד כתב [שם הערה נג] דמ"מ עדיף לקחת קטן שאינו בנו, משום שיש ראשונים שפסקו שיש איסור דאורייתא בקטן העושה מלאכה עבור אביו, משום "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך", וכשלוך קטן שאינו בנו אין בזה אלא איסור דרבנן. אבל לדעת רבינו ההבדל בין אם זה בנו או לא בנו זהו רק מצד דין חינוך, אך לענין איסור "לא תאכילום", אין הפרש ביניהם, וכמבואר בסי' שמג ס"ה. ואין הוא חושש לדעה הסוברת שיש איסור דאורייתא בעשיית מלאכה ע"י בנו קטן. וראה גם סי' שלד סכ"ו. ובשו"ת שבט הלוי [ח"ו סימן לח אות א] כתב, שמ"מ כשעושה על ידי בנו, עדיף להשתמש אם אפשר בבנו הפעוט שלא הגיע לחינוך, מלהשתמש בקטן שהגיע לחינוך, עי"ש. אלא שכאמור לעיל לדעת רבינו עדיף שיעשה ע"י נכרי.

ג. מותר לרופא לטלפן לנהג נכרי שיקחנו לבית הרפואה, ולא לנוע במכונית שלו, גם אם עושה כן בכדי שהנכרי יחזירו לביתו אחרי הטיפול בחולים, ואע"פ שבשיחת הטלפון יש יותר מאיסור אחד, אך הרבה פחות מנסיעה במכונית שלו שבכל רגע יש כמה וכמה הבערות – שולחן שלמה [ס"ק טז].

ד. איך צריך לדאוג לנסיעת חולה או יולדת לבית הרפואה על ידי נהג גוי או יהודי? אף שלפי מה שפסק רבינו שעושים החילול שבת ע"י הישראל, א"כ יש להסיע החולה והיולדת ע"י נהג יהודי, מ"מ הסעת החולה שונה מהטיפול בו, משום שהזמן אינו בהול, לכן עדיף ע"י נהג גוי בפרט שבדרך כלל

אסרו לעשות ע"י נכרי אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל הנכרי ויבא לידי דיחוי והעובד³³ אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו³⁴ בענין שאין לחוש לכלום.

והעיקר כסברא הראשונה³⁵ ואעפ"כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה אבל טוב

מדרכי הלוי

תומ"צ אף לדעת הרמ"א. שו"ת אגרות משה [ח"ד ס"פ] שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פ"מ הערה עד].

כגון הדלקת חימום/קירור, הדלקת אור, חימום או בישול מאכל, רישום מרשם וכדומה, לדברי הכל עדיף לעשות ע"י נכרי.

• כל שאינו קשור בטיפול בחולה עצמו אלא להזעיק עזרה במצב בהול.

במקרה וע"י טירחא נוספת או הוצאה כספית יהיה ניתן למנוע חילול שבת, ואף לא יצטרכו לחלל ע"י שינוי או נכרי, חייבים לעשות זאת. כגון אם החולה גר ליד בית הרפואה וביכולתו ללכת לשם ולמנוע חילול שבת, אך זה כרוך בתשלום. ולאידך אם ילך לרופא במקום אחר לא יצטרך לשלם כלום,

במקרה שלזמן יש משמעות חשובה להצלת חיים כגון להזעיק רופא, להביא תרופה וכד', גם בזה עדיף לכתחילה לעשות ע"י יהודים (ולא ע"י נכרי), ובמידת האפשרות יש לעשות בשינוי - אם לא יגרם כל עיכוב.

33 "ולא אסרו לעשות ע"י נכרי אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל הנכרי ויבא לידי דיחוי ועיכוב"

ואם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט והחולה אינו נחפז כ"כ במהרה, עבדין ע"י שינוי שהוא איסור דרבנן - כף החיים [ס"ק עח].

34 "אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו"

ובמקרה שהנכרי בא מעצמו אין למחות בו - עולת שבת [ס"ק יב] כף החיים [סק"ע]. ומשמע שאף אם אין ישראל עומד עליו מותר, שכל הסברה לאסור בנכרי משום שמא יתעצל ולכן אם הישראל עומד עליו, הנכרי יזדרז, אבל כאן הוא בא מעצמו ומוכיח שאינו מתעצל, ולכן אף כשאינן ישראל עומד עליו, אין למחות בו.

35 "והעיקר כסברה הראשונה"

רבינו כתב בתחילה, וי"א וכו' אם אפשר לעשות ע"י שינוי עושה ע"י שינוי (בשם

ובזמננו שישנם אחים ואחיות ושאר אנשי צוות רפואי, נהגי אמבולנס וכד' שעברו הכשרה מקצועית לטפל ונמצאים תחת פיקוח, ובמקרה ושלא יעשו עבודתם נאמנה עלולים להעניש ולהיזק, לכן מותר לעשות על ידם אפילו כשהם נשים או נכרים - קצות השולחן [סימן קלה הערה ט, הו"ד בפסקי תשובות עמ' תשט].

• טיפול רפואי לחולה שיש בו סכנה, אך מצבו אינו בהול.

לדעת השו"ע יש להשתדל לעשות ע"י ישראל ולא ע"י נכרי. ולדעת הרמ"א יעשה ע"י נכרי אך אם חושש שיתעצל יעשה ע"י ישראל. ולמעשה נחלקו בזה הפוסקים ורבינו פסק כדעת השו"ע והט"ז. וראה מש"כ לעיל ד"ה ובזמננו.

• עזרה לחולה שיש בו סכנה אך אינו עזרה רפואית ואינו צריך בהילות.

שלא לנהוג כן³⁶ כי יש חשש שמא יראו עכשיו שאין עושיין רק ע"י נכרי יסברו שיש איסור בזה לעולם על ידי ישראל ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי³⁷ ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתנינו על הנכרי ועכ"פ הרוצה לעשות ע"י נכרי יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל³⁸ עצמו אלא שהנכרי הוא מזומן כאן:

מדרכי הלוי

שאם אין הזמן כ"כ בהול יכול הנכרי לכתוב והישראל יבדוק אחריו אם הדברים נכתבו באופן מדויק. אולם דעת הגרשז"א - אף לאחר ששמע את החשש הנ"ל - נותרה בעינה שהנכרי יכתוב את הדו"ח].

37 "ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי"

וה"ה במקום שאין נכרי אלא נשים או קטנים, אין צריך להמתין, כגון אם צריכים לצלצל לעזרה ואין שם רק אשה או קטן, והגדול אינו יכול לקרות בעצמו, יעשו על ידיהם, ואין להמתין לגדול דווקא - אוצר הלכות [פתח האוצר ס"ק קיח].

38 "הרוצה לעשות על ידי נכרי יגלה לרבים שיש היתר לישראל"

וה"ה כשעושה בשינוי צריך להודיע לעומדים שם, שאם אי אפשר ע"י שינוי מותר גם ללא שינוי - קצות השולחן [סימן קלה סק"י] וכן כתב בשם הגרשז"א בשמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פל"ב הערה פח].

הרמב"ן). ואח"כ כתב רבינו, ואם אפשר לעשות ע"י נכרי צריך לעשות ע"י נכרי (בשם האור זרוע). ובסוף כתב, והעיקר כסברה הראשונה (בשם הט"ז). והעיר בקצות השולחן [סימן קלה סק"י] שהט"ז לא דיבר כלל לגבי עשייה ע"י שינוי אלא רק בעשייה ע"י נכרי, וצ"ל דמה שכתב רבינו "והעיקר כסברה הראשונה" קאי על מה שכתב שצריך לעשות ע"י נכרי, ולא על מה שכתב קודם לעשות ע"י שינוי.

36 "אבל טוב שלא לנהוג כן"

אמנם פעולות שאינם חלק מהטיפול הישיר בחולה, כגון כתיבת דו"ח או כיבוי נר (חשמל) כדי שהחולה יוכל לישון, במקרים אלו צריכים לעשותן על ידי גוי או בשינוי - שולחן שלמה [ס"ק יג/ב]. ובהערה מד הביא בשם הרב נבנצאל ששמע מאחות בביה"ר שנכרים חשודים לכתוב דו"ח לא נכון במטרה להזיק, וא"כ עדיף לכתוב ע"י יהודי בשינוי. אלא שלמעשה מסיים

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

1. אדם שהובחן בערב שבת כי הוא סובל מזיהום חמור בדם, ובהוראת הרופא עליו לקבל זריקה לתוך הוריד כל יום למשך עשרה ימים, בכדי להימנע מהזריקה בשבת שהוא איסור תורה, החליט החולה כי יתחיל ביום א כדי שלא יצטרך לחלל שתי שבתות, האם נהג נכון?

חולי שיש בו סכנה אין צורך לדחות את הטיפול לאחר השבת בכדי שלא לחלל שתי

מדרכי הלוי

שבתות, אלא מתחיל מיד בטיפול, אך אם ברור שלא יגרם כל נזק בדחיית הטיפול למוצ"ש, יש לדחות.

2. חולה שצריך לעבור ניתוח בשבת, ויש אפשרות לאחר את הניתוח עד סמוך ליציאת שבת ובכך לחסוך בחילולי שבת בדברים הנעשים לאחר הניתוח, האם צריך לאחר?

מאחר ומדובר במצב של פיקוח נפש, ומותר לחלל שבת ולנתח את החולה, לכן אין לאחר את הניתוח, אף בשביל למעט בחילולי שבת, אלא אדרבה זריזים מקדימים.

3. חולה שיש בו סכנה שעל פי ההלכה מותר לפנותו לבית הרפואה, האם הפינוי צריך להיעשות לכתחילה ע"י נהג גוי?

לדעת המחבר אין לחלל שבת ע"י גוי אלא ע"י ישראל, משום שלפעמים הגוי לא נמצא וילכו לחפש אחריו ובינתיים החולה מסתכן. ולדעת הרמ"א אם יש גוי לפניו יחלל על ידי הגוי כדי למעט בחילול שבת. ורבינו פסק כשיטת המחבר ומ"מ הוסיף שאם יש לידו גוי ורוצה לחלל שבת על ידו עליו להודיע לציבור כי על פי הדין מותר לחלל על ידי ישראל אלא היות והגוי נמצא כאן החילול נעשה על ידו.

4. חולה שיש בו סכנה שמותר לחלל עליו שבת, האם צריך להקפיד שהחילול יהיה ע"י קטן או שיכול גם ע"י גדול?

א. לדעת המחבר עדיף לעשות החילול ע"י גדול ולא ע"י קטן. ולדעת הרמ"א לכתחילה עדיף ע"י קטן, אך אם יגרם עיכוב, יעשה ע"י גדול. ורבינו כתב כדעת המחבר.

ב. וכשעושה ע"י קטן עדיף שיהיה קטן שלא הגיע לגיל חינוך, אך אם אין, יכול אף בקטן עד גיל מצוות.

ג. וכשעושה ע"י קטן, יש שפסקו שעדיף שלא יהיה בנו משום שקטן שקטן העושה מלאכה על דעת אביו עובר על איסור תורה שנאמר "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך", לכן עדיף שמישהו אחר יאמר לו לעשות את המלאכה. ואם אין אחר, יכול אביו לומר לו, ויותר טוב אם אמו תאמר לו משום שאביו מצווה על חינוכו. אבל לדעת רבינו אין הבדל אם זה בנו או לא.

5. כשצריכים להדליק חשמל וכד' עבור חולה שיש בו סכנה, האם ניתן להדליק כרגיל או שצריך דווקא בשינוי?

לדעת הרמ"א וכן כתב רבינו, אם אפשר להדליק בשינוי עדיף, ואף אם יתעכב מעט - אם החולי אינו בהול, אבל אם מדובר בחולי בהול ידליק כרגיל. וה"ה במקום שצריך לכבות את החשמל.

מדרכי הלוי

6. הנצרך לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה, ואין במקום קטן ואין אפשרות לעשות בשינוי, האם ראוי לעשות בשנים כדי להיפטר לפחות מאיסור תורה כדין "שנים שעשוהו"?

בשמירת שבת כהלכתה [פרק לב סעיף כח] כתב שראוי לעשות המלאכה ע"י שנים, ובמשנ"ב למעשה [עמ' רלא] כתב שלא, משום שראוי למעט באנשים המתעסקים במלאכה.

7. לדעת הרמ"א וכן כתב רבינו, ראוי למנוע חילול שבת במינימום ההכרחי. לפיכך, אדם שנאלץ לנסוע בשבת לבית הרפואה לצורך פיקוח נפש באופן שאינו בהול, כיצד ינהג למנוע חילול שבת במידת האפשר?

א. בחירת נהג וסוג הרכב:

סדר העדיפויות לנסיעה לבית הרפואה הינו כדלקמן (מתוך הספר רפואת השבת פרק יא ס"ב):

1. רכב מזומן שנהגו גוי [אך אין לחפש רכב כזה ולהפסיד זמן].
2. אוטובוס ישראל הנוסע בין כך.
3. רכב עם מנוע דיזל עדיף על רכב עם מנוע בנזין [מנוע בנזין מופעל ע"י צילינדר העושה בממוצע 3000 סיבובים בדקה, וכ-1500 הצתות בדקה. מכונת רגילה מצוידת ב-4 צילינדרים, א"כ בכל דקה מצברים 6000 הצתות, לעומת זאת במנוע דיזל אין כלל הצתות - תורת היולדת עמ' פ, עיי"ש].
4. נסיעה ברכב פרטי עם נהג שומר שבת עדיפה על נסיעה באמבולנס, אך אם יש צורך רפואי יש להעדיף אמבולנס.
5. הזמנת אמבולנס עדיפה על הזמנת מונית ישראל.
6. רכב פרטי עדיף על הזמנת מונית ישראל.
7. רכב קטן עדיף על רכב גדול הצורך יותר דלק.
8. רכב עם תיבת הילוכים ידנית עדיף על תיבת הילוכים אוטומט.
9. נהג שומר שבת עדיף על נהג שאינו שומר שבת.

כיבוי הרכב בשבת - לכאורה לדעת רבינו [סימן שא סל"ח ובסימן שג סכ"ג במוסגר] שמותר שבות דשבות בהפסד מרובה, יכול לכבות את המנוע על ידי שינוי, כי כל כיבוי הוא שבות [חוץ מעשיית גחלת] וע"י שינוי מותר כדי שלא ייגנב הרכב, וכן לרוב יש חשש שיגרם סכנה בהשאת רכב מותנע.

מדרכי הלוי

ב. התשלום:

- עדיף לבקש מהנהג להמתין עם התשלום עד מוצ"ש, (במידה וידרוש לכתוב פרטים עדיף לשלם לו מיד ולמנוע ממנו לכתוב). במידה ולא מסכים:
- במונית – אפשר לתת לו משכון שעון, תעודה מזהה וכד'. במידה ודורש תשלום ניתן לשלם. אם הנהג יהודי יש לסכם את הסכום מראש ולא להפעיל מונה אף אם זה ייקר את הנסיעה.
- באוטובוס – תשלום בכרטיס חופשי חודשי הכי טוב, משום שאין בזה כל מקח וממכר. תשלום מזומן עדיף מכרטיסיה, היות והניקוב יש בו סימון של הנהג ואם כן יש בזה בעיה של רושם בשבת, ותשלום באמצעות רב קו נראה כדרגא הגרועה, משום שיש בזה הדפסת כרטיס וגם מקח וממכר.
- באמבולנס - בשעת הדחק אם לא ניתן לשכנע אותם להמתין עד מוצ"ש, ניתן לחתום על הטופס בקשקוש ביד שמאל ולשלם.

ג. טלפון:

- כשצריכים להשתמש בטלפון, עדיף להשתמש בטלפון פשוט ללא נורות נדלקות, ולא בטלפון אלחוטי או פלאפון משום שנדלקים נורות.
- יש להרים את השפופרת ולחייג בשינוי, בסיום השיחה אם אינו צריך לקבל טלפון בעניין החולה עדיף להימנע מהחזרת השפופרת למקומה.

ד. בחירת בית הרפואה:

- בבחירת בית רפואה יש להעדיף מקום שמתמחה במחלה המדוברת, ויש שם רופאים מומחים יותר, וזאת אף אם הוא ממוקם במרחק נסיעה רב יותר ויש צורך לחלל שבת יותר.
- אם אין צורך רפואי מיוחד ויש בית רפואה קרוב יותר יש ללכת למקום הקרוב.
- יש לזכור כי אם בית הרפואה הרחוק יותר נמצא מחוץ לעיר במרחק העולה 11.5 ק"מ ישנה בעיה מדאורייתא של תחומין, ורק במקום צורך גדול (כשאינ מדובר על פיקוח נפש, כגון יולדת שנרשמה ללידה בבית רפואה מסוים, ואין לה ישוב הדעת אלא בבית רפואה זה) יש להתיר נסיעה זו. אך יש לזכור כי מאחר ובנסיעה ברכב ישנם הרבה הדלקות [במנוע בנזין] לכן לכאורה עדיף לצאת מהתחום, מאשר לנסוע נסיעה ארוכה יותר בתחום התחום.

מדרכי הלוי

- אין לחלל שבת ולנסוע למקום הרחוק יותר משיקול ששם שומרים שבת כדין, או משיקול כספי, כשרותי, משפחתי וכד'.
- אך אם במקום הרחוק יותר יש נתונים רפואיים על החולה וזה יעזור לטיפול בו מותר לנסוע למקום המרוחק.
- אם החולה מתעקש ללכת למקום מסוים ובמידה ולא ייסעו לשם עלול להיגרם לו נזק של חלישות הדעת מותר לנסוע למקום המרוחק יותר.

ה. טלטול:

- בהוצאת מסמכים רפואיים וכסף מהבית לרכב ומהרכב לבית הרפואה, אנו נתקלים באיסור הוצאה מרשות לרשות.
- בחולי דחוף אין צורך להתייחס לשאלה זו. ובחולי שאינו בהול כשיש עירוב אין בעיה, וכשאינן עירוב אם ניתן לבקש מגוי להוציא, עדיף. ואם אין גוי יכול להעבירם בשינוי כגון תוך הבגדים וכד'.
- ולעניין לקיחת טלפון סלולרי, נראה שבזמננו הוא צורך ויש לקחתו בכל נסיעה עם חולה מסוכן, כי אולי יזדקקו לעזרה או בירור בדרך, וכיו"ב.

יד כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו³⁹ דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר⁴⁰ וצד עמו דגים⁴¹ וכן כל כיוצא בזה⁴².

מדרכי הלוי

שבפועל ניצל מהנזק). ולמעשה פשוט שיש לעשות הכל בכדי להציל את התינוק - אף אם יש בזה איסור צידה האסור מדאורייתא - משום פיקוח נפש, ואף שלכתחילה ראוי שלא יכוין ליהנות מהצידה, מ"מ אין להימנע מלהציל נפש מסכנה מיידית, גם אם מתכוין ליהנות מהצידה.

42 "וכן כל כיוצא בזה"

א. מותר לפתוח דלת מקרר ולהוציא ממנו צורכי החולה שבסכנה, הגם שהמנורה ומערכות חשמל אחרות נוספות שבמקרר עתידות להידלק על ידי כך, אבל עדיף לעשות זאת ע"י נכרי (אך ברור שלכתחילה יש להוציא את המנורה לפני שבת כדי של יגיע לידי כך) ואם אין באפשרותו להשיג נכרי, מותר לצורך חולה שיש בו סכנה לפתוח מקרר אפילו אם ידלקו המנורה ומערכות חשמל נוספות - שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פרק לב סעיף ע"א]. ויש להעיר שהשש"כ עצמו פסק, [פל"א ס"א] שבכל מצב מותר לומר לנכרי לפתוח מקרר בשבת. מאחר וזה דבר שאינו מתכווין בפסיק רישיה, וכבר נפסק להלכה [סימן רנ"ג ס"י ועוד] שאין בזה איסור אמירה לנכרי. ורבינו [בס"ד ובסעיף כד במוסגר] הביא מנהג מדינות אלו לעשות ע"י נכרי [ורק להודיע שאם אין נכרי, מחללים ע"י ישראל]. ומותר להוציא באותה הזדמנות אף מאכלים לצורך אחרים - נשמת אברהם [מהדורה ג מורחבת עמ' תעד, והוכיח זאת מסימן רעו ס"א בביה"ל ד"ה אין, ובדברי רבינו שם ס"ו].

39 "אפילו אם מתקן עמו"

פירוש שמוכרח לעשות עמו מלאכה אחרת, אבל אם יכול לעשות באותו מהירות ואותו תיקון בלי מלאכה אחרת, אסור לו לעשות עמו מלאכה אחרת - תורת שבת [ס"ק טז].

40 "כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר"

ראה פרמ"ג [א"א סק"ח] שנסתפק אם פרש מצודה רק בכדי להעלות דגים, ובפועל העלה גם תינוק, האם לוקה מכת מרדות. אך אם ידע שיש תינוק, והוא העלה גם דגים, פשיטא שעשה מצווה גדולה. וכתב התהלה לדוד [ס"ק טו] שחייב מדרבנן על עצם פרישת המצודה לבד אף שלא יעלה כלום, ואפילו העלה התינוק לבד י"ל דחייב מכת מרדות.

41 "וצד עמו דגים"

הטעם שמותר, משום שאינו מתכוין לזה - משנ"ב [ס"ק לח]. ואם מתכוין גם למלאכה, כתב בשער הציון [ס"ק יז] שיש מחלוקת בדבר, ובמשנ"ב המבואר [ציונים והערות אות רסד, וכן במשנת שער הציון ס"ק יז] ביארו שדעתו נוטה לאיסור. וראה עוד מש"כ המשנ"ב [בביה"ל סימן שטז ס"ז ד"ה הצד]. ורבינו כתב [שם, סט"ז] שאם מתכוין חייב, ובסתם ללא כוונה, במקרה ומדובר בחיה עופות ודגים שסתם צידתם היא לצורך גופן, חייב משום שזה לצורך גופן, אבל אם צד אחד משאר שקצים ורמשים אינו חייב אלא אם כן צד לצורך רפואה ואז הוא לצורך גופן (וחייב אף

מדרכי הלוי

אברהם [שם]. אבל לדעת רבינו [סימן שג סכ"ג במסגר] מותר לסגור בשינוי [כגון על ידי דחיפה או ברגל] משום דהוי שבות דשבות במקום הפסד, וודאי כאן שהוא מתעסק, שאינו עוסק בכיבוי אלא בנעילת הדלת, ומאידיך הוצאת הנורה היא איסור מוקצה [ואולי גם סותר ארעי אם נאמר שמקרר מחובר לחשמל דינו כמחובר לקרקע].

ב. לאחר הוצאת מאכלים עבור החולה אין לסגור את הדלת, משום שבכיבוי הנורה אין כל צורך לחולה. אך אם צריך לאכסן שם עוד מאכלים או תרופות עבור החולה, ואם לא יסגור את הדלת הם יתקלקלו, ואין לו מקום אחר לאכסן אותם אצל שכנים וכד', ואין לו תרופות חלופיות, יסגור את הדלת אך לפני הסגירה יוציא את הנורה – (נשמת

טו ננעלה דלת⁴³ בפני תינוק⁴⁴ שובר הדלת⁴⁵ ומוציאו שמא יבעת התינוק וימות⁴⁶:

מדרכי הלוי

43 "ננעלה דלת"

שמבואר בשו"ע [סימן תיד ס"ב] שקטן עד 6 שנים יוצא בעירוב של אמו ואין צריך להניח עליו מזון ב' סעודות לעצמו, משום שעד זמן זה הוא כרוך אחרי אמו. אמנם אם יש לחוש שיבהל ויפחד אף שהוא גדול יותר, יש להקל בספק נפשות. ובשו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן עה] למד מכאן שיש בבהלה גדולה ספק פיקוח נפש, וזה שייך אף בגדולים, ומצינו בכמה מקומות בדברי חז"ל שהתרגשות פתאומית גורמת למיתה, ולכן אף שבגדולים לא שייך בהלה כשננעל דלת בפניו משום שאינן נבהלים מכך, מ"מ במקום שיש בו בהלה אף בגדול ורואים הסימנים לכך, מחללים עליו שבת. וראה עוד בספר שיעורי תורה לרופאים [ח"ב עמ' 237].

45 "שובר הדלת"

א. המג"א [שם] כתב "אע"פ שהוא מפצל [מפריד לחלקים] אותם כמין עצים שראויים למלאכה [שנעשים כמין נסרים דקים או קיסמין להדלקה והעושה כן שלא לצורך פיקוח נפש חייב משום תולדות טוחן, אפילו הכי מותר השבירה – משנ"ב ס"ק לח] שמא יבעת התינוק וימות". ורבינו השמיט דבריו. וצ"ע, שהרי באם הוא לא מפצל לחלקים קטנים – מה חידוש איכא בדבר שמותר לשבור את הדלת, וכדכתב המשנ"ב. ובאם אכן רבינו מתכוין לכך שמדובר כאן שמפצל אותם – מדוע לא ציין זאת? – וראיתי שב'הרמב"ם השלם' [פ"ב הי"ז הערה 5] אכן נשאר בצ"ע על כך*.

מקור דברי רבינו במג"א [סק"ח] ושם המג"א הקדים מקרה נוסף שנפל תינוק לבור עוקר חוליא [עפר הבור] ומעלהו אע"פ שהוא מתקן בה מדריגה בשעת עקירתו. וסיים דבריו דמשמע קצת מדברי המרדכי שאין להקל בזה. והאליה רבה כתב [ס"ק יג] לחלוק על סיום דברי המג"א. וכן בתורת שבת [ס"ק טז] כתב שלא יודע מה מצא המג"א בלשון המרדכי ומה יש לדייק בדבריו. וראה מה שכתב [שם] לבאר דעת הטור והשו"ע שלא הביאו את הדוגמא של דלת שננעלה בפני תינוק, אף שיש בזה רבותא יותר. ורבינו הביא את המקרה של דלת שננעלה [מקרה השני במג"א], ואת המקרה של נפל תינוק לבור [מקרה הראשון במג"א] השמיט. ולכאורה יש לדייק מכך שרבינו חלק על המג"א. דכתב המג"א בסיום דבריו כי אין להקל ולהתיר לשבור הדלת, (אלא יש לקשקש באגוזים עד שיביאו מפתח), ומזה שרבינו הביא רק את הדוגמא השניה במג"א, לכאורה נראה לבאר משום שחלק על דבריו, ולדעתו גם בדלת שננעלה הוי פיקוח נפש. ומ"מ נראה שאם התינוק אינו מפוחד ואפשר לפתוח את הדלת בזמן קצר עם מפתח, אין לחלל שבת.

44 "בפני תינוק"

ובעניין גיל התינוק, כתב במור וקציעה, נראה שלענין זה כל שצריך לאמו נקרא תינוק, ובסתם הכוונה לגיל 6 כמו לענין עירוב

* והערני חכם אחד שנראה לבאר זאת:

ובקהדים, שדברי המג"א הללו מקורם בגמרא (יומא פד). ושם הלשון כך: "ראה שננעלה דלת בפני תינוק שוברה ומוציאו והזריז ה"ז משובח ואין צריך ליטול רשות מב"ד ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפ"י". ומשמעות הדברים בפשטות, שחידוש הגמרא הוא – שאפילו אם השובר מתכוין לשבור באופן שירוויח מכך נסרי – מותר. וכלשונה 'ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפ"י' – כלומר, מכך שהיא לא כתבה 'ואע"ג דקא מיתבר

מדרכי הלוי

כיון – נשמת אברהם [סק"מ]. וראה מש"כ רבינו [סימן שטז ס"ט וסי"ז] וראה עוד בדעת המשנ"ב מש"כ בסימן שטז [ביה"ל ד"ה הצד. וראה לעיל ד"ה וצד עמו דגים]. ובגיליון אליבא דהלכתא [סימן שכח עמ' פה הערה 441]. כתב דאף שלכתחילה יש להימנע מלכוון, אין זה איסור, משום שיש המתירים, ולכו"ע אינו אסור מהתורה אלא מדרבנן, ומסתבר יותר לקולא, ובפרט מחשש דלמא אתי להימנע.

ד. קטן שנכנס למעלית בשבת ונסגרה עליו הדלת מותר לפתוח לו את הדלת בשבת, ואם המעלית נתקעה מותר להזמין מכבי אש או חברת מעליות בכדי שיפתחו לו, והכל לפי העניין משום שזה תלוי האם מדובר סמוך לצאת השבת, והילד חזק בנפשו ומסוגל לשהות כך עד צאת השבת, וכד'.

ה. קטן שהלך לאיבוד ויש מקום לדאגה, או קטן שנמצא משוטט והוא נבעת [מבוהל], ואין דרך אחרת להרגיעו אלא על ידי בקשה מהמשטרה לחפש את משפחתו, מותר להודיע על כך למשטרה (אפילו בטלפון) – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פמ"א סכ"ז].

46 "שמא יבעת התינוק וימות"

וה"ה במבוגרים הסובלים ממחלות נפש שונות – שו"ת אדמת קודש [ח"א י"ד ס"ו] שו"ת פרי הארץ [ח"ג י"ד ס"ג].

ובלחם משנה [פ"ב הי"ז] כתב שאע"פ שיכול לשבור את הדלת בלא לפצל לנסרים דקים, מ"מ מותר. ובערוך השולחן [ס"ח] הקשה על דבריו מדוע להתיר לפצל לנסרים שעושה בזה מלאכה דאורייתא, הרי יכול לשבור בדרך קלקול בלבד. וכתב לתרץ שמדובר במקרה שחושש שהתינוק ייבהל מקול שבירת הדלת, ולכן שובר אותה דרך פיצול. ובמחצית השקל [שם] גם כן כתב לאסור את הפיצול, באם יש לו אפשרות לשבור על ידי קרדום – ולא לעבור על איסור. ובמור וקציעה כתב שאם אין עיכוב, צריך לקרוא לאיש מקצוע לפתוח את הדלת מבלי לשבור, משום שהוא פותח מהר יותר מאשר ע"י שבירה.

ב. ולא אמרינן שאפשר לקרקש לתינוק באגוזים (פירוש לקשקש, דהיינו לנענע באופן שישמיע קול) מבחוץ עד שיביאו המפתח – משנ"ב [ס"ק לח, וראה סימן שלט ס"ב שאסור – כשאין פיקוח נפש – לקשקש לתינוק באגוז כדי שישתוק משום גזרה שמא יתקן כלי שיר].

ג. ואפילו אם היה צריך להחוליא (עפר הבור) והנסרים והקסימין (לצורך ימות החול) גם כן שרי כיון שאינו מתכוון לזה – משנ"ב [שם] וטוב שלא יכוון לעשיית איסור זה כי רוב הראשונים סוברים שאסור לו לכוון לזה – משנ"ב [שם, שער הצינון ס"ק יז. שש"כ פ"ב ס"ל]. והוסיף הגרשז"א, אבל לא שהם אוסרים אם

בשיפ"י אלא 'דקא מכוי' משמע שההיתר כאן הוא גדול מאד, והוא – שמוותר להתכוון ליהנות משבירה זו, על אף ששבירה באופן הזה הרי היא אסורה.

ונראה, שאין כוונת הגמרא – שמוותר מלכתחילה לשבור באופן הזה, אלא שכששבור הרי הוא חושב בדעתו שאם יצאו נסרים מן השבירה, הרי הוא מתכוון לקחתם וליהנות מהם. אבל פשיטא, שאין הכוונה שמוותר לו מלכתחילה לשבור באופן מיוחד ובצורה מסוימת שיהיו לו יותר נסרים. אלא ההיתר, הוא רק על הכוונה.

ונראה שלכן רבינו לא ציין זאת. מאחר ושיתו של רבינו היא, שאסור לכוון ליהנות מהמעשה האסור. וכדמוכח מלשונו בהלכה הקודמת "כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים". ודלא כשיטות הראשונים [הובאו ב'הרמב"ם השלם' עמוד רפז], שמוותר גם להתכוון להעלות את הדגים – ומדברי רבינו מוכח שאסור.

ולכן, לא ציין לדברי הגמרא הללו. מאחר ולא נפסק כן להלכה. ויש להאריך בזה, ובשיטת הרמב"ם ובביאור הצפ"נ בזה.

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

1. ילד שננעל בבית, בוכה וצורח. האם מותר לשבור את הדלת בכדי להוציא אותו, או שצריך לחכות שיביאו את המפתח שנמצא בבית הסבא והסבתא?

ילד שננעל בשבת בחדר או בבית והוא מפוחד, מותר לפרוץ את הדלת ולחלל שבת בכדי להוציאו, אף שיש אפשרות להביא את המפתח ממקום אחר, והטעם לכך, משום החשש שמא הפחד יגרום לילד נזק.

2. ילדים שיחקו במעלית, ונסגרה עליהם הדלת ונתקעה, האם מותר לחלץ אותם בשבת?

קטן שנכנס למעלית בשבת ונסגרה עליו הדלת מותר לפתוח לו את הדלת בשבת, ואם המעלית נתקעה מותר להזמין מכבי אש או חברת מעליות בכדי שיפתחו לו, והכל לפי העניין משום שזה תלוי האם מדובר סמוך לצאת השבת, והילד חזק בנפשו ומסוגל לשהות כך עד צאת השבת, וכד'.

3. ילד נמצא משוטט ברחוב ראשי בעיר ללא ההורים, הילד מבוהל ומפוחד מאוד, האם מותר לחלל שבת בניסיון למצוא את ההורים שלו?

מותר, והטעם מבואר בתשובה הראשונה.

4. האם דיין זה הוא רק בקטן, או שקיים גם אצל מבוגר שנבהל באופן פתאומי?

מותר לחלל שבת עבור מי שנבהל באופן פתאומי ויש חשש לבריאותו, אף אם הוא מבוגר.

5. מי ששכח לסגור את האור במקרה, וכעת צריך להוציא אוכל עבור חולה שיש בו סכנה, האם מותר לפתוח את המקרר אף שיידלק האור? ומה הדין בסגירת הדלת לאחר הוצאת המאכלים לחולה?

א. לכתחילה ברור שיש לנתק את האור או להוציא את המנורה לפני שבת בכדי של יגיע לידי כך, אך אם שכח עדיף לפתוח ע"י גוי, אם אין גוי מותר לפתוח דלת מקרר ולהוציא ממנו צורכי החולה שבסכנה. ומותר להוציא באותה הזדמנות אף מאכלים לצורך אחרים.

ב. לאחר הוצאת מאכלים עבור החולה אין לסגור את הדלת, משום שבכיוי הנורה אין כל צורך לחולה. אך אם צריך לאכסן שם עוד מאכלים או תרופות עבור החולה, ואם לא יסגור את הדלת הם יתקלקלו, ואין לו מקום אחר לאכסן אותם אצל שכנים וכד', ואין לו תרופות חלופיות, יסגור את הדלת אך לפני הסגירה יוציא את הנורה. אבל לדעת רבינו יש לסגור את המקרר על ידי שינוי בכל חשש הפסד ולא רק במקום חשש של רפואות או מאכלים הנצרכים לחולה.

מדרכי הלוי

6. האם מותר למי שמחלל שבת - במקום פיקוח נפש - להתכוון גם להנאת עצמו, כגון מי שלקח ברכבו חולה לבית רפואה האם יכול ללכת לבקר חבר או קרוב משפחה הגר ליד?

נחלקו הדעות בהלכה בעניין זה, לכן עדיף שלא לכוון להנאת עצמו אלא רק לצורך פיקוח נפש, ובמקרה שנזדמן לו ללכת לבקר, מותר משום שלא תכנן מראש.

טז היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטין לו⁴⁷ ואין אומרים נאכילנו נבלה שהיא

מדרכי הלוי

יאכל החולה את הנבילה. הרי שמצינו שיש חולקים אפילו במצב כזה, ודלא כדברי הכפתור ופרח.

ד. אם יש נבלה מבושלת, כתב בשו"ת מועדים וזמנים [ה"ו סכ"ג] לכו"ע מאכילים אותו נבלה, כי בכהאי גוונא חילול שבת אינו לצורך החולה שהרי יש לו בשר נבלה מוכן, אלא חילול השבת הוא להצילו מאיסור נבילה, ולא מצינו שמותר לאחר לעבור על איסור חילול שבת להציל חברו מאיסור. והמחלוקת אם לשחוט עבור חולה בשבת, זהו דווקא כשאין לפנינו נבלה מבושלת. אמנם היות ואחד הטעמים שלא להאכילו נבלה הוא משום שמא יקץ בנבלה, וכן טעם נוסף שעל כל אכילה ואכילה יש איסור נוסף, יש להאכילו שחוטה אף אם יש לפנינו נבלה מבושלת ומכונה. ועוד כתב [שם] שנהגו לעבור איסור שבת, אף כשיש בשר נבלה חם לפניו, כדי שלא להתגאל באכילת נבלה הפוגמת את הנפש.

ה. וצריך לברך על שחיטה זו, ומותר לבדוק הסכין אף לאחר השחיטה, ומותר לטלטל הסכין לאחר השחיטה אף אם הניחה מיזו, ואסור לקחת שכר על שחיטה זו – זבחי רצון [להרב שרגא פייבש פרנקל, סימן יב סק"י, הו"ד בכף החיים ס"ק פו]. אבל בספר זבחי צדק [להרב עבדללה סומך, ח"א שם אות עז] כתב שאין בודקים את הסכין לאחר שחיטה לחולה בשבת (בפשטות כדי להימנע מהשאלה המובאת באות הבאה). בפשטות סכין שחיטה הינו מוקצה מחמת חסרון כיס, אלא שנחלקו האם במצב שהותר לשחוט מותר לטלטלו לאחר השחיטה, כעין המובא במשנ"ב [סימן שי ס"ק טל] מחלוקת האם

47 "היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטין לו"

א. ובזמננו דין זה לא שכיח משום שתמיד אפשר להשיג לחולה משכניו ומיודעיו אם אין מוכן לו – תבואות שור [יו"ד סימן כח ס"ק לב, הו"ד בדרכי תשובה ס"ק קטן]. ועוד נראה להוסיף שהיום ישנם תחליפי בשר, כגון כדורי ברזל וכד'.

ב. אם אין נבלה לפנינו, אלא צריך לנחור ע"י אינו יהודי, לכו"ע ישחטו לו ע"י ישראל ולא ינחרו לו נבלה – משנ"ב המבואר [ציינים והערות ס"ק רעג].

ג. אם יש נבילה לפנינו אך אינה מבושלת, וצריכים לבשלה עבור החולה – כתב בכפתור ופרח [להרב אשתורי הפרחי, פל"ד] שבזה אף הסוברים ששבת דחוויה יודו שאין מאכילים אותו נבלה, כי אין הם סוברים שמאכילים אותו נבלה, אלא באופן שהיא מבושלת ומתוקנת לאכילה, שבכהאי גוונא על הנבילה יש רק איסור לאו ואילו השחיטה היא בסקילה, אבל אם הנבלה איננה מבושלת, כיון שצריך לחלל שבת בבישולה לא נאכיל אותו נבלה, אלא נשחוט ונבשל אף שעכשיו יש שני אבות מלאכות. (ולדעת רבינו בסעיף י"ג שבת היא 'דחוויה', וכן לומד הרבי בשיטתו אג"ק ח"ב ע' טו, ועיי"ש עמוד רי"ז – ב' אופנים ב'דחוויה'). אבל בשלטי הגיבורים [יומא ד: מדפי הרי"ף], כותב בשם ריא"ז [מרבתינו הראשונים] "ונראה בעיני שאם היו צריכין לשחוט תרנגולת לחולה בשבת, והיו עכו"ם נמצאים שם, מוטב לנבלה על ידי עכו"ם ויאכל החולה נבילה ואל ישחוט ישראל". משמע להדיא מדבריו, שסובר שאפילו אם הנבילה איננה מבושלת,

מדרכי הלוי

ובשו"ת אבני צדק [טייטלבוים, סל"ח] כתב שאם אפשר למלוח ע"י נכרי בלי איחור יותר נכון לעשות על ידו. ובדעת רבינו אפשר שזה דומה למש"כ רבינו בס"ד שבדבר שאין בו סכנה במניעתו יש לעשות ע"י נכרי, ועד"ז כאן שהרי דם שבישלו להרבה פוסקים הוא רק איסור דרבנן ולא שייך בו הטעמים הראשונים בסעיף טז גבי שחיטה, וגם אם נאמר שיש חשש שיקוף החולה גם בדם מבושל, מ"מ זה רק חשש ואז אפשר שגם לדעת רבינו יש לעשות ע"י נכרי כבסעיף ד'.

ט. ואם מספיק לו תרנגול קטן אין לשחוט גדול, אך אם הביאו לו גדול אינו צריך לחקור ולדרוש אם יש להם קטן במקום, בכדי שלא לגרום עיכוב, אך המביאים צריכים להקפיד על כך ואם יש להם קטן, צריכים להביאו בתחילה, ואם אין מצוי בביתם קטן אינם מחויבים לחפש, והזריז הרי זה משובח – שו"ת רב פעלים [ח"א סכ"א]. אבל בשמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פל"ב ס"פ] כתב שאין כל הבדל בגודל העוף, כי ענינה של שחיטה הוא נטילת רוח החיים מהבעל חיים, ואין לחלק בין רוח חיים של ייצור גדול או קטן. ולהעיר ממש"כ רבינו [בסימן שיח ס"ה] שבשחיטה אין שייך שמא ירבה בשבילו כי א"א לכזית בשר בלי שחיטה, והנה אם נאמר שיש יותר איסור בשחיטת בעל חי גדול, עדיין שייך גם בשחיטה שירבה לשחוט בעל חי גדול כדי שיהא לו הרבה בשר מוכן.

י. חולה הצריך לאכול, ואין כאן אלא איסור טבל והוא צריך לאכול את כולו, מה לעשות האם עדיף להפריש תחילה תרומה ואח"כ להאכיל את החולה בחולין ובתרומה, או עדיף שנאכיל את החולה בטבל כמו שהוא? ראה בספר החיים [עמ' לח] מה שכתב באריכות.

יא. בשולחן שלמה [ס"ק יט, הו"ד לקמן ד"ה

איזמל של מילה לאחר המילה הוא מוקצה. ואם כן לדעת רבינו [סימן שלא ס"י] שאיזמל של מילה, לאחר המילה ולאחר שהוציאו מידו, יש לו דין מוקצה. ולפי"ז מסתבר שהוא הדין בסכין של שחיטה לאחר ששחטו לחולה מסוכן יש לו דין מוצה. ואולי כאן התירו כדי שלא יבוא להימנע בפעם הבאה מצד ההפסד.

ו. במקרה ונתעורר ספק בשחיטה, ולפי סברה אחת כעת זה ספק טריפה, אך יש פוסקים המתירים זאת באכילה. האם מותר לשחוט עוף אחר בכדי לצאת מהספק, או שיש לסמוך על הדעה המקלה ולאכול מבלי לשחוט עוף נוסף? כתב בכף החיים [יו"ד סימן כח ס"ק צו] בכל דבר שאסור בשחיטה משום מחלוקת ונוהגים כסברת המחמירים, אם קרה כזה מקרה בשחיטה לחולה בשבת, סומכים על דעת המתירים ואין שוחטים אחר, כי מחמת איסור סקילה בשבת יש להקל, עיי"ש.

ז. אין לכסות את הדם בשבת, אע"פ שיש לו אפר מוכן מערב שבת - שו"ע [יו"ד סכ"ח סט"ז, והביא י"א שאם היה לו מוכן מער"ש מותר]. וראה מש"כ בדרכי תשובה [יו"ד סימן כח ס"ק קיט] שאם יש לו מוכן יכסה אפילו בברכה, והביא דעה נוספת שאם יודע שלא יתייבש הדם עד למוצ"ש, ימתין בכדי לצאת ידי הדעה האוסרת, אך אם הדם יתייבש אזי יכסה אף בשבת. ובשמירת שבת כהלכתה [פל"ב ס"פ] כתב שאין לכסות אע"פ שהיה לו אפר מוכן, ואם נשאר דם בעין במוצאי שבת, יכסנו.

ח. ובעניין האם מותר למלוח את הבשר עבורו בשבת, בשו"ת מהר"ם שיק [סימן קלח]. ובשו"ת מהרש"ם [ח"ז סני"א] כתבו שמותר למלוח בשבת. "שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן", וכן כתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן עו אות ב].

איסור לאו ואל נחלל עליו שבת שהיא איסור סקילה⁴⁸ כי השבת ניתנה לדחות⁴⁹ כבר בהבערה ובבישול⁵⁰ ועוד שבנבלה עובר על כל כזית וכזית ואפילו כשאוכל פחות מכזית יש איסור מן התורה⁵¹ בכל אכילה ואכילה משא"כ בשחיטה אינו עושה

מדרכי הלוי

49 "כי השבת ניתנה לדחות"

ומה שכתב בשו"ע ס"ד שאם יכולים להמתין עם המלאכה עד מוצאי שבת, אסור לחלל על החולה את השבת. ביאר בשו"ת מנחת יצחק [ח"א סימן כח סק"ה] מכיון שאין פיקוח נפש בדבר לא הותרה השבת לעניין זה. [וראה בלקט ציונים והערות לסעיף ד', ביאור שונה במקצת, משו"ת מנחת שלמה].

50 "בהבערה ובבישול"

ואם יש נכרי בבית, אין לישראל לבשל אפילו עבור החולה, אלא ע"י נכרי – שו"ת מנחת יחיאל [להרב אלטר יחיאל נבצהל, ח"ג סימן נח]. ולדעת רבינו [סי"ג] צריך לעשות על ידי ישראל. [אלא אם כן, יש לחלק בין מלאכה לצורך החולה, לבין בישול שהוא רק הכנה לצורך האכלת החולה. אולם, ע"פ הסיפור הידוע מאדמו"ר הזקן, שהלך לבשל לילולדת ביום כיפור [תורת מנחם תשמ"ד ח"ב עמוד 627], והרבי מזכיר בשיחה, שאדמו"ר הזקן עשה את זה מכיוון ש'מצוה בגדול' משמע שגם לגבי העניינים של הכנת האוכל חל הענין הזה, ש'מצוה בגדול'].

51 "ועוד שבנבלה עובר על כל

כזית וכזית ואפילו כשאוכל פחות מכזית יש בו איסור מן התורה"

כתב העולת שבת [ס"ק יד] לטעם זה אם החולה צריך כזית נבלה בלבד, אין שוחטים לו אלא מאכילים אותו נבלה. אבל לדעת רבינו [מלשון המג"א סק"ט] אינו כן, דהא כתב "ואפילו כשאוכל פחות מכזית יש איסור תורה". והוסיף המג"א, [שחייב גם בפחות מכזית] אע"פ שאין בו מלקות. ורבינו

קץ באיסור אות ג] כתב דצריך עיון לגבי קטן, שמוטב להביא לו בשר כשר ע"י שינוי, מלהאכיל אותו איסור. ובהערה [אות ס] כתב שהגרשז"א נשאל האם דעתו זו היא שגם בגדול מותר להביא לו ע"י שינוי מלהאכילו בידיים, והשיב שאפשר ה"ה בגדול.

48 "ואין אומרים נאכילנו נבלה שהיא איסור לאו ואל נחלל עליו שבת שהוא איסור סקילה"

בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג [הו"ד ברא"ש פ"ח דיומא סימן יד] ביאר שזה דומה לדין יו"ט, שמותר לשחוט ביו"ט משום אוכל נפש, ואין אומרים מוטב לאכול נבלה שיש בה רק איסור לאו. ומוכח כיון שהתורה התירה אוכל נפש ביו"ט, דינו של יו"ט הוא כיום חול לעניין אוכל נפש, שמותר לעשות בו כל מלאכה עבור זה. וה"ה לעניין שבת, כיון שמותר לעשות מלאכה במקום פיקוח נפש, הרי זה כיום חול לגביו, ולכן במקום שיש היתר ואיסור לפניו מאכילים אותו ההיתר ולא האיסור. וראה מה שהקשו המחצית השקל [סק"ט] והבית מאיר [סי"ד] היות ולחולה שיש בו סכנה הותרה כל התורה, א"כ כשם ששבת הותרה אצלו כך גם הנבלה הותרה. וכיון שבנבלה הוא איסור קל יותר מלשחוט עבורו, למה לא יתנו לו לאכלה. וכן הקשה התהלה לדוד [ס"ק טז] עיי"ש. ורבינו לא הביא טעם זה, אלא טעמים אחרים. [אמנם, ע"פ ביאורו של הרבי בלקו"ש חכ"ז ע' 137 ואילך, אכן ברור שיש מעלה בדחיית השבת דווקא, יותר מאשר דחיית שאר איסורי התורה. מאחר ובשבת יש דין מיוחד של 'חלל... כדי שימור שבתות הרבה'].

אלא איסור אחד אע"פ שהוא חמור⁵² ועוד⁵³ שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור⁵⁴

מדרכי הלוי

שחווה או יאכל נבלה, היה אפשר לומר שמוטב שישחוט ויעבור על איסור סקילה, ולא יאכל נבלה ויעבור על הרבה איסורי לאו. אבל כשדנים על אדם אחר שישחט עבורו, או שיאכל נבלה, מוטב שיאכל הוא עצמו נבלה ולא נעבור אנחנו על איסור סקילה עבורו, שהרי אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך. ומפני ריבוי לאוין שיש לחולה באיסור נבלה לא היה ראוי לנו להתיר לאחרים אפילו לאו אחד. ובשו"ת חת"ס [אורח ח"א סימן פנ] כתב מה שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, הוא כשיש עבירה גדולה או קטנה, אך כאן אין עבירה כלל אלא מצווה לחלל שבת או לעבור איסורים בכדי להחיות נפש החולה, ואין בזה חילוק מי מחייה, החולה עצמו או מישהו אחר. ובשו"ת בית שערים [סימן קיב] כתב מכיוון שכל ישראל מחויבים להציל את החולה, אין הבדל אם החולה עושה את החילול בעצמו או מישהו אחר עושה עבורו, והכל נחשב כגוף אחד. והרי אם החולה עצמו יכול לשחוט או לאכול נבלה, עליו לשחוט ולא לאכול נבלה שיש בה יותר איסורים, וא"כ גם אם אין החולה יכול לשחוט מוטל עליו לשחוט עבורו, שהכל גוף אחד ואין חילוק בין החולה לבין שאר ישראל. וכן נראה גם דעת רבינו שכתב [סי"ג] "הרי נדחה השבת בשבילו, לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו", ועיי"ש.

ג. מדין זה יש להוכיח לדעת רבינו: שריבוי הכמות (במיעוט האיכות) מכריע את גודל האיכות (במיעוט הכמות) שלכן שוחטין לו בשר בשבת (שהוא איסור סקילה) ואין מאכילין אותו נבלה (שהוא איסור לאו), כי בנבלה הוא עובר על כל כזית וכזית, משא"כ בשחיטה אינו עושה אלא איסור אחד אע"פ שהוא חמור. [אלא שמכאן לבד אי אפשר לומר

הביא את דברי המג"א אך השמיט הוספה זו. ויתכן, שרבינו ממאן בהדגשה זו של המג"א – מכיוון שלסברתו, אין בזה הפחתה מחומרת האיסור כאשר אין בו מלקות. שהרי, יש לאווין רבים שאין עליהם מלקות. כגון, לאו הניתק לעשה, לאו שאין בו מעשה, לאו שבכללות. ואין ספק שהם חמורים ביותר. ולכן אין צורך להדגיש אע"פ שאין בו מלקות. כי העובדה שאין באיסור זה חיוב מלקות, איננה קשורה כלל לחומרת האיסור.

52 "אינו עושה אלא איסור אחד אע"פ שהוא חמור"

א. התשב"ץ [ה"ג סימן לז] כתב שעדיין יש להקשות שמ"מ הסקילה חמורה ממלקות, אף שיש באכילת נבלה יותר חיובי מלקות. וגם יש להקשות שנתת דברך לשיעורים, שאם החולה הזה אינו צריך לאכילה אלא כזית או רביעית, שלא עבר אלא על לאו אחד, היינו מתירים לו איסור נבלה ולא מחללים שבת, ורוב חולים מסוכנים הרופא מצווה להשקותם במרק תרנגולת מעט מעט אפילו פחות מרביעית, ויש שהייה רבה בין שתיה לשתיה (יותר מכדי אכילת פרס) בכדי שיוכל כח המסוכן לסבלו. אבל לדעת המג"א [סק"ט, בדעת הר"ן] וכן כתב רבינו שבנבלה עובר על לאו בכל כזית ממנה, וגם בפחות מכזית יש איסור דאורייתא, אע"פ שאין בו מלקות. ויש להעיר מתניא פרק כד "החוטא ועובר רצונו ית' אפילו בעבירה קלה בשעת מעשה הוא בתכלית הריחוק מקדושה העליונה" וכו'. וכן בלקו"ש [הכ"ז עמ' 137] העירו מאגה"ת פ"ז בנוגע לריבוי חטאים שנחשבים כאיסור חמור.

ב. עוד הקשה התשב"ץ [שם] אם היתה הברירה שהחולה ישחט לעצמו ויאכל

מדרכי הלוי

ועדיף לדחות איסור דרבנן מאשר לדחות דאורייתא, וכן אם אפשר ע"י קטן לא יעשה ע"י גדול, אבל לדעת רבינו צריך לעשות דווקא על ידי יהודים וגדולי ישראל. אך חובה להכין מראש מערב שבת בכדי שלא להגיע למצב חרום זה. ובסעיף ד' וכן בסעיף כד הביא רבינו את המנהג במדינות אלו לעשות ע"י נכרים (אלא שיש להודיע שאם לא היה שם נכרי היו עושים ע"י ישראל).

ג. בעניין מאכלים האסורים באכילה מדרבנן, נחלקו הפוסקים האם מותר לחלל שבת באיסור תורה בכדי להכשירם לאכילה או להביא לו מאכלים כשרים אחרים, (יסוד מחלוקת היא האם אומרים שבמקום פיקוח נפש שבת "הותרה" או "דחוייה" ולדעת רוב הפוסקים וכן כתב רבינו שבת "דחוייה" ולא "הותרה" במקום פיקוח נפש). ולהלכה נפסק שאין לעבור איסורי תורה בכדי להתירם אלא רק איסור דרבנן, כגון הפרשת תרומה, הפרשת חלה, טלטול במקום האסור מדרבנן. ואם החולה מסרב לאכול מאכל זה ורוצה לאכול דבר שבכדי להשיגו יש לעבור על איסור דאורייתא, אם מצבו יחמיר מותר לחלל אף בדאורייתא. ובפסקי תשובות [הערה 278] כתב שבכלל זה אף מי שמתעקש ומקפיד לאכול רק מההכשר המקובל עליו, אם מצבו יחמיר, מותר להביא לו, אף שכמוכן יש לנסות להסביר לו שלא יתעקש ובכך למנוע חילול שבת, וראה ד"ה הבא דעת הגרשז"א בזה.

54 "קץ באכילת איסור"

א. ואם אין זה נבלה, אלא אוכל שיש עליו הכשר מבית דין שיכולים לסמוך עליו, אסור לחלל שבת בשביל הידור של חולה – שולחן שלמה [ס"ק יט אות ב] שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פ"מ הערה נד, ואם לא יביאו לו אוכל אחר לא יאכל, או שיקוץ באוכל הנ"ל, פשוט שמותר להביא לו].

שלדעת רבינו הכמות מכריע, שהרי הביא עוד ב' טעמים לדין זה].

וגם מוכח שכל זה הוא דווקא אם הכמות היא באותו גדר של האיכות, דהיינו ששניהם מדאורייתא, כגון כאן שאיסור אכילת נבלה ואיסור שחיטה הם מדאורייתא, אזי הכמות מכריע את האיכות. אבל אם ריבוי הכמות הוא דרבנן והאיכות דאורייתא, אז אין ריבוי הכמות מכריע את האיכות. ולכן הדין הוא כאן שנותנים לו לשתות יין שחיים הגוי (אף שבכל שתיה ושתיה הוא עובר על איסור של סתם יינם דרבנן), ולא יחם לו הישראל עצמו (אף שבאופן זה אינו עובר אלא פעם אחת כשמניח על האש), כיון שהאיסור של סתם יינם הוא דרבנן משא"כ איסור החימום בשבת הוא דאורייתא – שולחן המלך [עמ' רכא, על פי לקו"ש ח"א עמ' 67 והערה 24. וכן הוא, באג"ק ח"ב עמ' קפ"א, עיי"ש].

53 "ועוד"

א. רבינו הביא ג' טעמים עיקריים לדין זה, ויש הרבה נפק"מ בין הטעמים. ומשמע שכל טעם לחוד מתיר לחלל שבת כדי שלא להצטרך לאכול מאכלות אסורות - קצות השולחן [סימן קלה הערה ו].

ב. ובפסקי תשובות [אות לב] כתב ללמוד מכאן בעניין חולה שיש בו סכנה המאושפז, שאין לו מאכלים כשרים שצריך להם לבריאות, מותר לחלל שבת בנסיעה ובטלטול ברשות הרבים וכד' בכדי להביא לו מאכלים כשרים. ואין לומר שעדיף לחברו לאינפוזיה מאשר להביא לו אוכל, מכיוון שהותר לחלל שבת עבור מאכליו אין לחסוך בחילול שבת במציאת הפתרון הרפואי, משום שבכל טיפול רפואי עלול להיות תופעות לוואי ובפרט בחולה שיש בו סכנה. ואם צריך לבשל או לחמם המאכלים מותר, אבל אם אפשר לבשל על ידי גוי, אין להתיר ליהודי, משום שאיסור בישול גוי הוא דרבנן,

ויפרוש ויסתכן⁵⁵ ומכל מקום אם החולה צריך לאכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד

מדרכי הלוי

ג. קטן (שאינו קץ באכילת איסור וגם אינו מוזהר על איסורים) בוודאי נראה דטוב יותר להאכילו בשר נבלה (אם יש נבלה מזומנת לפניו) ולא ישחט אדם עבורו בשבת – משנ"ב [ס"ק לט]. ובשולחן שלמה [ס"ק יט] כתב דצ"ע ואפשר שעדיף להביא על ידי שינוי בשר שחוט כשר מאשר להאכילו נבלה בידיים על ידי ישראל, כי גם שוטה שפטור מכל המצוות אסור להאכילו איסור בידיים. ובקצות השולחן [סימן קלה סק"ח] כתב בן יג שנה שלא הביא ב' שערות, אף שנחשב כקטן לענין דבר תורה, היינו רק לחומרא אבל לא לקולא, וא"כ אסור להאכילו נבלה מספק דאורייתא. וקטן הסמוך ליג שנה והוא זהיר במצוות כגדול בר דעת, יש לחוש שמא יקוץ בנבלה ולכן פשוט שמוותר לשחוט לו, שזה ספק פיקוח נפש. ובשו"ת מנחת יצחק [ח"א סימן עח] כתב דקטן לענין זה היינו עד גיל 9, אך פשוט שהכל לפי העניין, ואם אפשר לתת לו מהמוכן ודאי שצריך.

ד. ובשו"ת ציץ אליעזר [ח"ה סימן טו פ"ז ס"ק כג (עמ' צט)] הביא טעם נוסף, והוא שידוע שמאכלות אסורות מטמטמים את הלב ועלולים להזיק לנשמת האדם. ורבינו לא הביא טעם זה, ובפרט לפי מש"כ אדמו"ר הזקן בתניא [אגרת הקודש סימן כו עמ' קמד] שאם אכל לצורך פיקוח נפש שהתירו חז"ל היתר גמור, ואם כן אין לחלל שבת עבור זה.

55 "ויפרוש ויסתכן"

א. בשו"ת הרדב"ז [ח"ד סימן קל] כתב בלשון "דלמא ידע שהיה נבלה ויקוץ בה ויסתכן", היינו שיוודע לו סוג הבשר לאחר שאכל. אבל רבינו כתב בלשון "ויפרוש ויסתכן" היינו שנודע לו לפני האכילה, ולכן "יפרוש".

ב. המשנ"ב לא חילק בין אם האיסור הוא דאורייתא או דרבנן. אבל הפרמ"ג [א"א סק"ט] הסתפק בזה, ודימה דין זה למובא בשו"ע [יו"ד סימן קיט ס"ג] שמי שמכר בשר לחברו ונמצא שהוא נבלה, אע"פ שכבר אכלו הלוקח צריך המוכר להחזיר לו את הדמים, וכן המוכר כל דבר שאסור לאכלו מן התורה. אבל אם מכר לו דבר האסור מדרבנן ואכלו הלוקח אינו צריך להחזיר לו דמים. וביאר הש"ך [שם ס"ק כז] משום שבאיסור דאורייתא אין אכילת האוכל נחשבת לו להנאה, ואדרבה צער גדול יש לו על שעבר על איסור דאורייתא אף שהיה שוגג, משא"כ באיסור דרבנן. וכתב הפרמ"ג שיש לומר כעין זה גם כאן, שאינו קץ באיסור דרבנן אך כתב שמ"מ אפשר שגם באיסור דרבנן הוא קץ. ואם יאמר שאינו קץ באיסור דרבנן נותנים לו (ראה משנ"ב המבואר ציונים והערות ס"ק רפב).

ובדעת רבינו, נראה שפסק כדעת הפרמ"ג כדכתב בהמשך הסעיף: וז"ל "אבל אם הוא צריך להרתיח לו יין ימלא ישראל ויחם נכרי לפי המנהג שנתבאר למעלה וישגיח עליו [עיין בי"ד סי' קנ"ג וקנ"ה] שלא יגע בו קודם שירתח. ואף אם יגע בו אין בכך כלום כי אעפ"כ לא יהיה בו אלא איסור מדברי סופרים. משא"כ כשיחם ישראל יעשה איסור של תורה. ואין לחוש כלל שיקוץ החולה בו לפי שאין איסורו חמור כל כך". הרי שכתב ממש כדברי הפרמ"ג, שבאיסורי דרבנן אינו קץ. וראה ביסודי ישורון [ח"ד עמ' רנו] שאין להוכיח ממה שהתיר הרמ"א לגבי בישול יין, לשאר איסורים דרבנן, משום שהנכרים בזמן הזה לאו עובדי ע"ז הם, אבל שאר איסורים אין להתיר [וראה עוד בח"ג עמ' רכו].

והשחוטת מתאחרת לו מאכילין אותו הנבלה⁵⁶.

אבל אם הוא צריך להרתיע⁵⁷ לו יין ימלא ישראל⁵⁸ ויחם נכרי לפי המנהג שנתבאר למעלה וישגיח עליו⁵⁹ (עיינ ביו"ד סי' קנ"ג וקנ"ה) שלא יגע בו קודם שירתיה ואף אם יגע בו אין בכך כלום כי אעפ"כ לא יהיה בו אלא איסור מדברי סופרים⁶⁰ משא"כ כשיחם

מדרכי הלוי

57 "אבל אם הוא צריך להרתיע"

מקור דברי רבינו במג"א [סק"ט] בשם הגהות מרדכי, ושם כתבו "אם צריכים לחמם" ורבינו שינה בלשון וכתב "צריך להרתיע".

58 "ימלא הישראל"

א. היות ואם ימלא הגוי את היין מהכלי וימלא את פך היין ודאי יין נסך הוא. ואין הכוונה ליין נסך שנתנסך ממש לעבודה זרה, שאיסורו מדאורייתא, אלא למה שאסרו חכמים סתם יינם של גויים, וכן כל יין שנגע בו גוי דינו כסתם יינם.

ב. ובמור וקציעה [על מג"א סק"ט] הקשה, מה טעם חומרא זו באיסור שבת, ולהקל בגללה באיסור יין נסך, לאחר שאמרו [בס"ב] "הזריז הרי זה משובח", ואין עושים ע"י גוי במקום שאפשר על ידי ישראל, מפני שהישראל מזדרז יותר, ואם כן אין מה לחשוש כאן לגמרי לסתם יינם, עיי"ש.

59 "וישגיח עליו"

ויתן על הכלי צמיד פתיל שאין דרך ניסוך בכך – תורת שבת [סק"ח].

60 "אעפ"כ לא יהיה בו אלא

איסור מדברי סופרים"

ומה שנשאר במוצאי שבת אסור אפילו לחולה עצמו, כיון שאפשר כעת לבשל ע"י ישראל ולא הקילו אלא כשאי אפשר באופן אחר. והכלים של בישולי נכרי צריכים הגעלה, ויש מקלין, והסומך עליהם לעניין

ב. מי שידוע כקל דעת שאינו מקפיד על אוכל כשר – בשו"ת הרדב"ז [ח"ד סימן קל] כתב שאין להתיר לחלל שבת עבורו ולהביא לו אוכל כשר, משום שאין לחוש שיקוץ ויסתכן. והפרמ"ג [א"א סק"י] כתב שלמאן דאמר "דחוויה" אין להתיר. ודייק בדברי הלבוש שכתב שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן, משמע מזה שהחשש הוא שיפרוש ולא יאכל, הא אם אומר שאינו קץ לא שייך טעם זה. והמשנ"ב [ס"ק לט] סתם וכתב לעיין באחרונים. ובשולחן שלמה [ס"ק יט] כתב שיש לעיין אם שייך כל דין זה לגביו. [אולם לדעת רבינו ישנם טעמים נוספים שבעקבותיהם יש לחלל את השבת ולהביא אוכל כשר דווקא – השבת ניתנה לדחות כבר בהעברה ובישול, בנבלה עובר על כל כזית וכזית – ומטעמים אלו, יש היתר לחלל את השבת לצורך הבאת אוכל כשר, אפילו לאחד כזה, וכדכתב הקצות השולחן הו"ד לעיל ד"ה ועוד, שמכל טעם לחוד מחללים שבת]

ג. ומכאן נלמד לשאלה האם מותר להעלים מחולה שבתרופה ישנו חומר שיש פוסקים האוסרים אותו לשימוש. בספר שיעורי תורה לרופאים [ח"ב עמ' 202]. כתב שאם החולה מסוכן והתרופה חשובה מאוד לבריאותו מותר להעלים ממנו את מרכיבי התרופה.

56 "מאכילין אותו הנבלה"

וזה אפילו בחול מותר – לבוש [סי"ד].

הישראל יעשה איסור של תורה ואין לחוש כלל שיקוץ החולה בו⁶¹ לפי שאין איסורו חמור כל כך⁶²:

מדרכי הלוי

שאינ איסורו חמור כל כך".

62 "לפי שאין איסורו חמור כל כך"

מקור דין זה הוא בדרכי משה [ס"ק טו, הו"ד במג"א סק"ט] אלא שהדרכי משה כתב [הטעם שמשקין את החולה בין נסך ולא אומרים לו לחמם את היין בשבת] משום שאיסורו מדרבנן, ולא כתב ההסבר שאין איסורו חמור. והמג"א הוסיף "וגם איסורו קל מאוד ואין החולה קץ בו". וכתב המחצית השקל [שם] לבאר הוספת המג"א, שאפילו לדעת המחמירים שלא להאכיל החולה באיסור דרבנן, מ"מ בין יסכימו להתיר, משום שאיסורו קל יותר מאיסור דרבנן, ולטעם שהחולה יקוץ בנבילה כתב המג"א וגם אין החולה קץ בה. ונראה מלשון רבינו שרצה לבאר הטעם שאין החולה קץ בין נסך משא"כ בנבלה, משום שנבלה הוא איסור חמור יותר, משא"כ יין נסך אין איסורו חמור כל כך [לגבי חולה].

כלים שבישל בהן הנכרי לחולה בשבת לא הפסיד - משנ"ב [ס"ק סג]. אבל רבינו כתב [בסימן שיח ס"ה] שאם הנכרי אפה או בישל אסור לבריא אחר השבת משום בישולי נכרים. ולפי זה מסתבר שלדעת רבינו הכלים צריכים הכשר, כי המשנ"ב מקיל לגבי הכלים כיון שיש מתירין אפילו המאכל עצמו, אבל לדעת רבינו שמביא רק את הדעה האוסרת את התבשיל, א"כ מסתבר שגם הכלים טעונים הכשר.

61 "ואין לחוש כלל שיקוץ החולה בו"

בבגדי ישע [להשל"ה הקדוש, על הגהות מרדכי מסכת שבת אות תס"ז סק"י] כתב שביין לא שייך שיהיה קץ, כיון שאינו יכול להתבונן בין אם נתנסך או לא, כי שמא לא הייתה כוונת הגוי לנסכו כשנגע בו, והוא דבר שאינו יכול להיוודע לעולם, משא"כ בנבילה יש לחוש שיוודע לו שהוא דבר אסור ויקוץ וכו'. אבל לדעת רבינו הטעם הוא שונה, והוא "לפי

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

1. האם השוחט מברך על שחיטה לחולה? האם מותר לבדוק את הסכין לפני ואחרי השחיטה? האם מותר לכסות את הדם? האם מותר לגבות כסף עבור השחיטה?

השוחט לחולה בשבת צריך לברך על השחיטה, ומותר לבדוק הסכין לפני השחיטה, ולאחר השחיטה נחלקו הפוסקים.

אין לכסות את הדם בשבת, ואם נשאר דם בעין במוצאי שבת, יכסנו. אין לגבות כסף עבור השחיטה.

2. במקרה ונתעורר ספק בשחיטה, ולפי סברה אחת כעת זה ספק טריפה, אך יש פוסקים המתירים זאת באכילה. האם מותר לשחוט עוף אחר בכדי לצאת מהספק, או שיש לסמוך על הדעה המקלה ולאכול מבלי לשחוט עוף נוסף?

מדרכי הלוי

בכל דבר שאסור בשחיטה משום מחלוקת ונוהגים כסברת המחמירים, אם קרה כזה מקרה בשחיטה לחולה בשבת, סומכים על דעת המתירים ואין שוחטים אחר, כי מחמת איסור סקילה בשבת יש להקל.

3. האם מותר למלוח את הבשר בשבת לחולה?

מותר למלוח את הבשר בשבת, ולדעת רבינו [סי"ג בסופו] ימלח ע"י יהודי אף כשאפשר למלוח ע"י נכרי. אך בס"ד וכן בסכ"ד הביא רבינו את המנהג במדינות אלו לעשות ע"י נכרים, לכן אם יש לו נכרי עדיף לעשות על ידו.

4. מלאכות שמותר לעשותם לצורך חולה שיש בו סכנה, האם יש לעשותם בשינוי בכדי להימנע מאיסור תורה, או שמותר לעשותם כרגיל?

יש סוברים ששבת "הותרה" עבור חולה שיש בו סכנה, ואין צורך להשתדל למעט במלאכות לצורך החולה. ויש סוברים - וכך פסק רבינו - ששבת "דחוייה" במקום פיקוח נפש, ובלית ברירה התירו לחלל שבת עבור החולה, וא"כ לכתחילה עדיף להימנע ולהפחית במה שניתן, ולכן ראוי לעשות את המלאכות בשינוי - במידה והשנוי לא יגרום עיכוב וסכנה יתרה - בכדי למעט באיסורי תורה. ורבינו הוסיף שצריך להודיע לעומדים שם, שאם אי אפשר ע"י שינוי מותר גם ללא שינוי [ראה לעיל סוף סעיף יג].

5. חולה שיש בו סכנה המאושפז במקום שאין אוכל כשר האם ניתן לחלל שבת בכדי להביא לו, או שיאכל אוכל לא כשר?

באיסורים דאורייתא - (כגון טלטול ברה"ר, הבאת אוכל ברכב, בישול).

חולה שיש בו סכנה המאושפז, ואין לו מאכלים כשרים שצריך להם לבריאות, מותר לחלל שבת בנסיעה ובטלטול ברשות הרבים וכד' בכדי להביא לו מאכלים כשרים. ואין לומר שעדיף לחברו לאינפוזיה מאשר להביא לו אוכל, מכיוון שהותר לחלל שבת עבור מאכליו אין לחסוך בחילול שבת במציאת הפתרון הרפואי, משום שבכל טיפול רפואי עלול להיות תופעות לוואי ובפרט בחולה שיש בו סכנה.

ואם צריך לבשל או לחמם המאכלים, לדעת רבינו יעשה זאת על ידי ישראל גדול (ולא ע"י נכרי או קטן). אך חובה להכין מראש מערב שבת בכדי שלא להגיע למצב חרום זה.

באיסורים דרבנן - (כגון הפרשת תרומות ומעשרות, הפרשת חלה).

מאכלים האסורים באכילה מדרבנן, נחלקו הפוסקים האם מותר לחלל שבת באיסור תורה בכדי להכשירם לאכילה או להביא לו מאכלים כשרים אחרים, (יסוד מחלוקת היא האם אומרים שבמקום פיקוח נפש שבת "הותרה" או "דחוייה" ולדעת רוב הפוסקים וכן כתב רבינו שבת "דחוייה" ולא "הותרה" במקום פיקוח נפש). ולהלכה נפסק שאין לעבור איסורי תורה בכדי להתירם אלא רק איסור דרבנן, כגון הפרשת תרו"מ, הפרשת חלה, טלטול במקום האסור מדרבנן.

ואם החולה מסרב לאכול מאכל זה ורוצה לאכול דבר שבכדי להשיגו יש לעבור על

מדרכי הלוי

איסור דאורייתא, אם מצבו יחמיר מותר לחלל אף במלאכות האסורות מדאורייתא.

6. חולה המאושפז במקום שיש אוכל כשר/ כשר למהדרין אך הוא מקפיד לאכול בכשרות אחרת, האם מותר לחלל שבת לשם כך?

י"א שמי שמתעקש ומקפיד לאכול רק מההכשר המקובל עליו, אם מצבו יחמיר, מותר להביא לו, אף שכמובן יש לנסות להסביר לו שלא יתעקש ובכך למנוע חילול שבת. וי"א שאם אין זה נבלה, אלא אוכל שיש עליו הכשר מבית דין שיכולים לסמוך עליו, אסור לחלל שבת בשביל הידור של חולה, ואף לדעתם, אם לא יביאו לו אוכל אחר לא יאכל, או שיקוץ באוכל הנ"ל, פשוט שמותר להביא לו.

7. האם מותר לחלל שבת עבור הבאת אוכל לקטן?

קטן - שאינו קץ באכילת איסור וגם אינו מוזהר על איסורים - היינו עד גיל 9, והכל לפי הבנתו. יש הפוסקים שאין לחלל שבת עבורו ויש להאכילו מאכלים שאינם כשרים. ויש שכתבו לחלל על ידי שינוי. ולמעשה, רבינו לא הביא טעם זה כסיבה להתיר חילול שבת, ובפרט לפי מש"כ אדמו"ר הזקן בתניא [אגרת הקודש סימן כו עמ' קמד] שאם אכל לצורך פיקוח נפש שהתירו חז"ל היתר גמור, ואם כן אין לחלל שבת עבור זה.

8. חולה האומר שאינו מקפיד לאכול אוכל כשר, האם מותר לחלל שבת כדי להביא אוכל כשר עבורו?

ראה בפנים דעות הפוסקים שחולה האומר שלא מפריע לו לאכול מאכלים לא כשרים, אין להתיר לחלל שבת עבורו בכדי להביא לו אוכל כשר, שהרי אין לחוש שיסתכן אם אין לו אוכל כשר. אבל לדעת רבינו ישנם טעמים נוספים שבעקבותיהם יש לחלל את השבת ולהביא אוכל כשר דווקא - השבת ניתנה לדחות כבר בהעברה ובישול, בנבלה עובר על כל כזית וכזית - ומטעמים אלו, יש היתר לחלל את השבת לצורך הבאת אוכל כשר, אפילו לאחד כזה.

9. חולה הצריך לקבל תרופה המכילה חומר שישנם פוסקים האוסרים אותו לשימוש, אם החולה ידע מזה, יסרב לקבל את התרופה, ויסתכן. האם מותר להעלים ממנו את הדבר?

אם החולה מסוכן והתרופה חשובה מאוד לבריאותו מותר להעלים ממנו את מרכיבי התרופה.

10. אוכל שבושל על ידי גוי והותר לחולה שיש בו סכנה, האם יכול החולה לאכול את השאריות במוצ"ש? ומה דין הכלים האם צריך להכשיר אותם?

מה שנשאר במוצאי שבת אסור אפילו לחולה עצמו, כיון שאפשר כעת לבשל ע"י ישראל ולא הקילו אלא כשאי אפשר באופן אחר. ולדעת רבינו הכלים של בישולי נכרי צרכים הגעלה.

יז אמדוהו הרופאים⁶³ שצריך גרוגרת⁶⁴ אחת ורצו עשרה⁶⁵ והביאו לו⁶⁶ כל אחד גרוגרת כולן פטורין⁶⁷ ויש להם שכר מאת ה'⁶⁸ אפילו הבריא בראשונה⁶⁹.

מדרכי הלוי

נאמר שהם מזידים כיון שלא היה צריך אלא לגורגרת אחת, כמבואר בסימן שיח [ס"א] שאם עשה מלאכה בשבת במזיד אסור לו לעולם, קמ"ל אפילו בשוגג כיון שברשות הוא עשה את המלאכה, מותר להם מיד במוצ"ש לאכול אלו הגורגרות, אבל בשבת אסור משום מוקצה. וראה מה שתירץ עליי בתוספת שבת [סקי"ז]. ובתורת שבת [סק"כ] כתב שהשו"ע רצה ללמדנו שאם חולה צריך גורגרת אחת, ורץ אחד להביאו, לא יאמר האחד שעומד שם אמתין עד שיבוא ואם לא יביא אלך אני להביא דלמה נחלל שבת שנינו, לזה נאמר שאם אין הדבר ברור לו כשמש שבלי ספק זה שהלך יביא את הגורגרת במהרה, ימהר גם הוא להביאה, ויש לו שכר טוב אפילו הבריא בראשונה.

68 "ויש להם שכר מאת ה"

א. בביאור המקור ללשון המחבר ראה מש"כ בשו"ת צ"ץ אליעזר [ח"כ סוף סימן חי].

ב. ויש לעיין מדוע השמיט רבינו את המילה "שכר טוב".

69 "אפילו הבריא בראשונה"

א. פירוש, אפילו שהביאו לו בזה אחר זה, וכבר אכל ממה שהביא לו הראשון והבריא, אפילו הכי כולם פטורים מקרבן חטאת משום שכל אחד חשב שהוא יקדים – משנ"ב [סקמ"ב]. ובשולחן שלמה [סק"כ] ובשמירת שבת כהלכתה [פל"ב הערה יט, ובמהדורה החדשה הערה כ] ביאר הטעם לכך, משום שהתורה אמרה "וחי בהם" ולא שימות בהם, מסתבר שכל מה שעושים בשביל ספק פיקוח נפש, אפילו אם נתברר אח"כ שטעה, אינו נחשב כטעה בדבר מצוה, ולכן פטור

63 "אמדוהו הרופאים"

פירוש התבוננו במחלתו ושיערו.

64 "גורגרת"

פירוש תאנה.

65 "ורצו עשרה"

א. היינו בחולה בהול, ואם אינו בהול אסור להרבות אנשים – כף החיים [סקצ"ב].

ב. המשנ"ב [סק"מ] כתב שכל אחד חשב שהוא יקדים את חברו, היינו שכולם ידעו שהלכו כמה אנשים להביא את התאנה אלא שכל אחד חשב שהוא ימהר יותר מחברו ואולי הוא יציל את החולה. וכן כתב הפרמ"ג [א"א סק"י] ובערוך השולחן [סי"ג] כתב הטעם בדין זה שכיון שצריכים להיות זריזים בפקוח נפש לא הצריכו שכל אחד ישאל לחברו אם הוא הולך גם כן לענין זה. ובכף החיים כתב [שם] נראה דמיירי שכל אחד לא ידע בחברו.

66 "והביאו לו"

מרשות הרבים לרשות היחיד, או תלשו את התאנה מהעץ בשבת – משנ"ב [סקמ"א].

67 "כולן פטורין"

א. לשון 'פטור' היינו שפטור מקרבן אך אסור לעשותו. אבל בנדו"ד מלשון השו"ע - וכן הוא לשון רבינו - 'יש להם שכר טוב מאת ה', משמע לכאורה שלא עשו בכך כל איסור – משנ"ב המבואר [צינוים והערות ס"ק שו].

ב. העולת שבת [סקט"ו] הקשה על השו"ע, למה כתב דין זה, הרי בגמרא דין זה הוא לגבי קרבן, ועכשיו אינו שייך קרבן. ותירץ שלא

מדרכי הלוי

מחטאת אף שהחולי לא היה בהול.

ומדברי רבינו, הדבר מבואר בעומק יותר. שכתב [בסי"ג]: "שנדחה השבת בשבילו, לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו". והיינו, שאין זה רק שמותר לחלל את השבת בשבילו. אלא שלגבי כל מי שנמצא סביבו ומחוייב בהצלתו, השבת נדחתה בעבורו. ולכן, בשעה שהוא עשה מעשה לטובת הצלתו, הרי הוא עשה כחלק מפעולת דחיית השבת שלו, שהותרה עבור הצלת החולה. אם כן, אין זו טעות – אלא הדבר הראוי והנכון שעליו לעשות. (כמובן רק במקרה שחשב ש"חייב בהצלתו" ולא במקרה שידע שאינו מוכרח).

ב. ומטעם זה כתב הגרשז"א בנשמת אברהם [מהדורה שלישית מורחבת סקמ"ג] וכן בשו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן קצג אות ב] שאם קראו לרופא או לאנשי הצלה וכד', לבוא עבור חולה שיש בו סכנה, ואח"כ ראו שאין צריך

שיבוא הרופא, אין לעבור על איסור דרבנן בכדי להודיע לרופא שלא יבוא, כיון שהוא בא בהיתר, אך אם יש שם גוי מוטב שהגוי יודיע לרופא. ואילו בספר תורת היולדת [פכ"א הערה א] הביא בשם הגרי"ש אלישיב שאין להודיע אף על ידי גוי. ובשולחן שלמה [הערה סב] כתב שאם יש חשש שבמידה ולא יודיעו לרופא על ביטול, לא יגיע שוב אף כשיצטרכו, מותר להודיע לו, אבל אם הוא שומר מצוות אין להודיע לו כי לא ימנע מלבוא שנית.

ג. אם הזמינו ניידת טיפול נמרץ, צריך לבטל, משום שמא יצטרכו לאירוע אחר של פיקוח נפש ודבר זה מצוי, ומותר אף על ידי יהודי, ואם יש גוי יבקשו ממנו לבטל בשם היהודי, שאפשר לברר ולא מרע אומנותיה – משנת הצלה [לר' יעקב אייזנברג רב איחוד הצלה, בירורי הלכה ט עמ' קנח].

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

1. אדם שהלך ברחוב ונקלע לתאונת דרכים עם פצוע במצב סכנה מיידית, מישהו לידו כבר הזעיק את מד"א, האם מותר לו בנוסף להתקשר להצלה?

א. במצב כזה של פיקוח נפש אין כל הגבלה, וכל פעולה שהיא לתועלת החולה מותר לעשותה כרגיל, ועל זה נאמר כל הזריז הרי זה משובח. לכן, אף שכבר הזעיקו את מד"א, ואם כן למה לי להוסיף בחילול שבת להתקשר להצלה, אלא היות ואנשי הצלה פזורים בשכונות במיקום קרוב יותר למקום התאונה והם יכולים להגיע לפני מד"א ולהציל את החולה, לכן אין להתחשב בשיקול זה.

ב. אבל אם מצבו של החולה מסוכן אך אינו בהול, יש לעשות את פעולות ההצלה עם חישוב קל, ולמעט במידת מה בכמה דברים שיש בהם חילול שבת.

מדרכי הלוי

2. אדם שאיבד את הכרתו והזמינו עבורו רופא או אמבולנס, לאחר כמה דקות הוא שב להכרה, האם צריך לבטל את הקריאה למד"א? והאם יש הבדל בין אמבולנס רגיל לטיפול נמרץ?

א. אם קראו לרופא או לאנשי הצלה וכד', לבוא עבור חולה שיש בו סכנה, ואח"כ ראו שאין צריך רופא, אין לעבור על איסור דרבנן בכדי להודיע לרופא שלא יבוא, כיון שהוא בא בהיתר, אך אם יש שם גוי מוטב שהגוי יודיע לרופא. ויש אומרים שאין להודיע אף על ידי גוי.

ב. ואם יש חשש שבמידה ולא יודיעו לרופא על ביטול, לא יגיע שוב אף כשיצטרכו, מותר להודיע לו, אבל אם הוא שומר מצוות אין להודיע לו כי לא ימנע מלבוא שנית.

ג. אם הזמינו ניידת טיפול נמרץ, צריך לבטל, משום שמא יצטרכו לאירוע אחר של פיקוח נפש ודבר זה מצוי, ומותר אף על ידי יהודי, ואם יש גוי יבקשו ממנו לבטל בשם היהודי.

3. איש הצלה שמע בקשר על קריאה לעזרה לחולה שיש בו סכנה בשכונה מסוימת, אך ידוע לו כי ישנם אנשי הצלה הגרים בסמיכות למקום, האם עליו לצאת לקריאה זו או לסמוך על אותם חברים הגרים במקום הקריאה?

חבר הצלה שקיבל קריאה וידוע בברור שיש חברי הצלה הגרים בסמיכות למקום החולה, אין לו לחלל שבת עבור כך, כי אין להרבות באנשים המחללים את השבת כשאין בהם צורך, אך אם הוא יותר מומחה מהם או שיתכן ויצטרכו את עזרתו, מותר לו לחלל שבת.

יה אמדוהו לב' גרוגרות⁷⁰ ולא מצאו אלא ב' גרוגרות מחוברות כל אחת בעוקץ אחד בפני עצמו ועוד ג' גרוגרות מחוברות שלשתן בעוקץ אחד כורת העוקץ שיש בו ג' שאף שמרבה בגרוגרות מכל מקום ממעט בתלישה שהיא עיקר המלאכה אבל אם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו ב' שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו⁷¹ אע"פ שאינו מרבה במורח

מדרכי הלוי

תינוק שיש במלאכתו פיקוח נפש, מותר לו לכוון על הדגים כיון שאין כאן שום תוספת בפעולתו, שהרי עושה אותה פעולה בין אם מכווין על הדגים ובין אם לאו, לכן חשובה צידת הדגים כאילו נעשתה רק במחשבה בלא מעשה. וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה [ח"ב ס"ט אות ג] ובשו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן עז אות ב].

70 "אמדוהו לב' גרוגרות"

במקרה שקצר או בישל בשוגג יותר מהשיעור שאמדוהו, כגון שצריך חצי גרוגרת וקצר או בישל גרוגרת שלמה, האם חייב חטאת? ראה מש"כ בשו"ת בנין שלמה [להרב שלמה הכהן סימן מא].

71 "לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו ב' שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו"

ב. החמדת ישראל [להרב מאיר דן ישראל פלוצקי, נר מצווה עמ' סא]: כתב ליישב שיש חילוק בין מי שעושה את פעולת ההצלה עצמה, כגון המעלה את התינוק מן המים, שהעלאה מן המים היא עצמה ההצלה, ובזה מתירים אף שמתכוון יחד עמה למלאכת רשות. משא"כ בבישול לחולה ובתלישת תאנים עבור החולה שאין ההצלה במלאכת התלישה, אלא שע"י האוכל המבושל או התאנים ינצל החולה, ובכה"ג אין מתירים אלא מה שהוא לצורך החולה.

לכאורה קשה ממש"כ השו"ע [בסי"ג] ורבינו [בסי"ד] שאם נפל תינוק בשבת לנהר מותר לפרוש מצודה בכדי להעלותו, ואף שצד עמו דגים. ולדעת הר"ן [לח. ד"ה מתני' השני] מותר אף לכתחילה להתכוון לצוד הדגים, והטעם להיתר הוא משום שפיקוח נפש היא מלאכת מצווה והחובה היא עליו, לכן אף שהוא מתכוון על מלאכה נוספת אחרת האסורה בשבת, היתרו חכמים הדבר בכדי שלא יבוא להימנע משום ענין של פיקוח נפש. וא"כ קשה מדוע כאן אסור להרבות בשיעורים לצורך פיקוח נפש?

ובמשנ"ב המבואר [ציונים והערות אות שכב] הביאו כמה תירושים.

ג. התהלה לדוד [ס"ק חין] כתב לחלק שבפרישת מצודה התינוק והדגים הם דברים נפרדים, וההיתר לגבי התינוק הוא בפני עצמו, ולכן יש בו כח להתיר גם את דבר הרשות. אבל כאן דבר הרשות מעורב בהיתר, ואין כח להיתר להתירו. ובשו"ת מנחת שלמה [שם] כתב להעיר על דבריו, כי לפי"ז יוצא שאם פרש מצודה להעלות אבנים ועשבים שאין בזה איסור צידה בשבת, מותר לכוון להעלות גם דגים, ואילו אם הוא צריך וחייב לצוד דגים לצורך חולה

א. האמרי בינה [להרב מאיר אוירבאך שבת סימן יז] כתב לבאר שריבוי בשיעורים אסור משום שהוא עושה מעשה גדול במקום שיכול לעשות מעשה קטן, שתלש עוקץ שיש בו שלש תאנים אף שהיה יכול לתלוש עוקץ שיש בו רק שתיים, משא"כ כשמעלה

המלאכה⁷² שהכל נעשית בבת אחת ומכל מקום אם הדבר בהול אין מדקדקים

מדרכי הלוי

היהודים מתקנים בשבת את התקלה, מותר ליהנות מהאור כשיחזור זרם החשמל, כיון שבזמן שמתקנים את התקלה מתקנים גם עבור החולים שיש בהם סכנה, וא"א לתקן רק עבורם ולעבור עם טכנאי מבית לבית – שולחן שלמה [ס"ק כא אות ד].

ג. כירי גז שיש בהם שני בוערים האחד קטן והאחד גדול, מותר להדליק לצורך חולה שיש בו סכנה איזה מהם שירצה, אמנם אם בגדול ישנם יותר נקבים שמהם יוצא הגז מאשר בקטן, אם הקטן מספיק, אסור להדליק בגדול כיון שהנקבים רחוקים זה מזה והם נדלקים זה מזה הרי זה דומה למדליק את הגדיש בשבת שחייב על כל שיבולת ושיבולת. אולם כל זה כשאין הבדל בכמות הגז שידלק בשבת, אך אם יש הרבה גז במיכל (והיינו שיישאר גז למוצאי שבת) טוב שידליק את הקטן, ואף שהרי גם בזה הוא כמבעיר את כל הגז שבמיכל, מכל מקום הואיל ואפשר לתקן במוצאי שבת על ידי כיבוי, מוטב להדליק את הקטן – שולחן שלמה [ס"ק כא אות ו] שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה, פל"ב הערה רי].

ד. אם עומדים לרשותו לצורך הכנת האוכל לחולה שיש בו סכנה, כיריים של חשמל וכיריים של גז, עדיף להשתמש בחשמל, שכן להפעלת כירי גז יש צורך בשתי פעולות של הבערה, הדלקת הגפרור, והדלקת הגז. [ואם יש לו נר דולק אין עדיפות לחשמל משום שבשני המקרים הוא עושה פעולה אחת]. ואילו בחשמל אין צורך אלא בפעולה אחת, ועדיף אם אפשר להפעיל בשינוי. ואם יש לו אפשרות לבשל במיקרוגל עדיף משום שהבישול בו ממעט הרבה מאיסורי שבת – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פל"ב סעיף עו].

שיש בו סכנה, שעושה בזה מצות הצלת נפשות, אסור לו לכוון שיעלה גם דגים עבור עצמו. ובספר זיכרון להרב ז'ולטי [עמ' תרנ] כתב לבאר כוונת התהלה לדוד, שכשפורש מצודה להעלות התינוק זהו מעשה עיקרי מצד חיוב הצלת נפשות, ויכול לכוון להעלות דגים שהוא מעשה טפל ללא חשיבות כלפי העיקר, והרי זה נחשב כאילו לא נעשה כלל ע"י העושה מלאכה משום שמלאכת מחשבת אסרה תורה ואין כאן חשיבות בכדי לחייבו. אבל בריבוי שיעורים כגון במבשל הרבה בשר שרק חלקו לחולה, איך נוכיח איזה חתיכה חשובה מהשניה, הלא כולן דומות זו לזו, ואין שום הוכחה איזו עיקרית ואיזו טפילה, ולכן זה כשתי פעולות רשות. וכתב המנחת שלמה [שם] דאף אם נפרש כן בדברי התהלה לדוד עדיין קשה שכיון שעושה כן לצורך פיקוח נפש מה ההבדל אם אותה חתיכה ניכרת או לא, הרי החתיכה שהיא לצורך פיקוח נפש היא העיקר והשאר טפל.

72 "שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו אע"פ שאינו מרבה בטורח המלאכה"

א. ראה מש"כ רבינו בסימן שיח [ס"ה] שהאיסור להרבות הוא בכל המלאכות: "המבשל או עשה שאר מלאכות בשביל החולה שיש בו סכנה אסור בשבת לבריא או לחולה שאין בו סכנה גזרה שמא ירבה בשבילו במלאכתו, משא"כ בשחיטה שאין בה להרבות בשביל הבריא שהרי א"א לכזית בשר שצריך לחולה בלא שחיטת כל הבהמה".

ב. במקרה שיש הפסקת זרם החשמל כתוצאה מתקלה בתחנת הכח, והטכנאים

מדרכי הלוי

וכך נפסק בשו"ע. ומבואר שאין חילוק מה שחט, עוף קטן או גדול, דא"כ היה צריך לחוש שאם נתיר לבריא לאכול ממנו שמא ירבה בשבילו וישחט עוף גדול. משא"כ בנדו"ד בקצירה (תלישה גורגרות), כל אחד ואחד מחובר בפני עצמו. אבל בשו"ת רב פעלים [ח"א סימן כא] כתב שאין לחלק בין קצירה לשחיטה שהרי גם בקצירה אף שהתאנים נפרדות מ"מ הרי הוא תולש רק העוקץ שהוא אחד, והרי זה כמו שחיטת בהמה או עוף, וכמו שבתאנים טעם האיסור הוא לפי שהם ניכרים וחלוקים כל אחד בפני עצמו, אלא שהם מחוברים בעוקץ, כך גם לגבי שחיטה, אף שהשחיטה היא אחת מ"מ בזה מתקן את כל אבריהם שהם נפרדים ועומדים בפני עצמם ורק העור מחבר וקושר כולם יחד. ובסיוע דבריו כתב, שאם יש לו עוף קטן וגדול צריך לשחוט הקטן. אבל אם אין השוחט רואה תרנגול קטן לפניו, והביאו לו תרנגול אחד לשחוט, אינו חייב לחקור ולחפש אם יש תרנגול קטן יותר, בכדי שלא יהיה עיכוב, והזריז הרי זה משובח. אבל בני הבית שמביאים את העוף לשוחט עליהם להביא את הקטן ביותר אם מצוי בביתם, ואם לאו אין צורך להביא ממקום אחר עוף קטן יותר. ובשמירת שבת כהלכתה [מהדורה ישנה, פ"ב הערה צ] כתב שאין בשחיטה איסור ריבוי בשיעורים.

2. במלאכת צידה – לפי הנ"ל אין חילוק בין צד גדול או קטן, והאיסור הוא אחד ואין בו ריבוי בשיעורים.

3. במלאכת חובל – רופא הלוקח דם לבדיקות שונות מחולה שיש בו סכנה, מותר לו להוציא בפעם אחת את כל כמות הדם הדרושה לבדיקות השונות, אם אמנם לא ישאב בשל כך דם פעם נוספת, גם אם היה יכול לדחות חלק מן הבדיקות לאחר

ה. מכאן יש ללמוד שאם החולה צריך אור, ובמתג אחד נדלקת נורה אחת, ובמתג שני נדלקים שתי נורות, יש להדליק את המתג הראשון. ואם צריך להדליק את החשמל באמצעות המתג הראשי, ואין בו צורך דחוף אלא בחדר אחד, יסגור תחילה את המתגים של שאר החדרים, ואח"כ ידליק באמצעות המתג הראשי ואם אפשר יעשה ע"י שינוי כגון במרפק (ולא ביד כדי להימנע מטלטול מוקצה בידיים) – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה ישנה וחדשה, פ"ב סעיף טו]. אבל לדעת השבט הלוי [בשו"ת ח"ח סימן נו] הואיל וי"א שריבוי בשיעורים איסורו רק מדרבנן, וגם אין רצונו להאיר את כל הבית ממילא הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה שאיסורו מדרבנן, על כן יש להקל באופן זה שצריך לעשות פעולת טלטול מוקצה בהזת מתג החשמל, ושב ואל תעשה (להוריד המתגים המיותרים) עדיף.

1. מכאן למד הציץ אליעזר [שו"ת ח"ח סימן ט"ו פרק יא סוף אות ו] שאם הרופא צריך לרשום מרשם להזמין תשעים כדורים, ואינו יכול לכתוב זה במספר כי אם במילים, יותר טוב לכתחילה שיוסיף למספר הכדורים ויכתוב מאה כדורים ובכך יחסוך בכתובת אותיות, משום שבמילה "מאה" יש 2 אותיות פחות מאשר במילה "תשעים", וכן בכל הדומה לזה.

2. נחלקו האחרונים האם יש איסור ריבוי בשיעורים:

1. במלאכת נטילת נשמה – האמרי בינה [שבת סימן יז] כתב להוכיח מדברי הגמרא שהשוחט בשבת לחולה, מותר לבריא לאכול ממנו חי בשבת ולא חוששים שמא ירבה בשבילו, כיון שעיקר השחיטה לצורך החולה ואי אפשר לאכול כזית בשר ללא שחיטה, ולכן לא שייך שמא ירבה בשבילו.

מדרכי הלוי

5. במלאכת הוצאה – בשו"ת הר צבי [ח"א] סימן קעז] כתב במקרה שמוציא באיסור אין שייך לדון אם יש ריבוי שיעורים או לא, אלא בכל שיעור ושיעור הוא עושה עבירה. אבל אם מוציא בהיתר כגון לצורך חולה אין שייך ריבוי בשיעורים.

והמשנ"ב [בספרו מחנה ישראל פל"א ס"ב] כתב לגבי חייל שמוכרח לצאת עם חפצים מסוימים, במקום שאין עירוב, אסור לו לשאת את חפציו האישיים שאינו מוכרח לקחת, אך אם מצרף את חפציו לחפצים שהוא מוכרח לקחת, אף שמרבה בהוצאה, מ"מ במקום פסידיא ובפרט בזמן הזה שאין רה"ר מדאורייתא – ניתן לסמוך על המקלים שאין ריבוי בשיעורים באיסור דרבנן. ולפיכך כתב בשמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה, פ"מ סע"ז] נהג הלוקח חולה בשבת לבית הרפואה אף שאסור לטלטל, מותר לו לקחת אוכל גם עבור עצמו אף אם ייסע חוץ לתחום, משום שעיקר ההוצאה נעשית בשביל החולה, ובריבוי שיעורים יש להתיר הוצאת האוכל. ובספר תורת היולדת [פ"ז הערה ד] כתב שאם נוסע חוץ לתחום אין להתיר.

ח. ראה משנ"ב [בסימן שיח סק"ג] שהביא ב' דעות האם האיסור להרבות בשבת הינו איסור דאורייתא או דרבנן, ופסק שהוא דאורייתא. אבל רבינו הביא [בסימן רמז בקו"א סק"ב] את שני הדעות ולא הכריע. בתחילה הביא את הדעה שהוא דרבנן, ואח"כ את הדעה שהוא דאורייתא. ובהתאם לכללים, יש עדיפות לדעה ראשונה.

ט. איסור ריבוי בשיעורים הינו רק במלאכות דאורייתא, אבל במלאכות דרבנן אין איסור – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה ישנה, פל"א הערה כג].

השבת. אך לא יוציא דם לבדיקות נוספות שניתן לדחותן לאחר שבת, אם צריך לשאוב ולחזור ולשאוב. מכיוון שאינו עושה אלא שאיבה אחת, ואינו עושה כל פעולה נוספת של הוצאת דם אלא הדם יוצא מאליו לתוך המבחנה, מותר לעשות כן כדי שלא יצטרכו לדקור את החולה שוב למחרת – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פ"מ סל"ו והערה פו, ועיי"ש בביאור החילוק בין דין זה לדין נר קטן וגדול].

4. במלאכת הבערה – כגון שיש לפניו נר קטן ונר גדול, ודי בנר קטן להאיר מה שצריך, האם אסור להדליק נר גדול? כתב בשולחן שלמה [ס"ק כא אות ג ואות יא יב] שאין איסור ריבוי בשיעורים במלאכת מבעיר והחיוב הוא על עצם ההבערה, לכן אין הבדל בין אם הוא מדליק נר קטן או נר גדול. ואין הבדל בין ריבוי בהדלקת האש ובין ריבוי בהמשכת זמן ההדלקה. וכתב להוכיח דבריו שאם היינו אומרים שעיקר איסור מבעיר הוא 'השריפה והכליון' של הדבר הבעור – (כפי שכתב בשו"ת אבני נזר [סימן רלח], וראה חקרי הלכות [ח"א עמ' 54] מה שתיירץ קושיית האבני נזר על רבינו) – אז היה דומה למלאכת נטילת נשמה [כנ"ל]. אבל הרי כתב רבינו [בסימן תצה קו"א סק"ב] שעניין 'ההבערה' הוא 'הוצאת' האש או 'ריבוי' האש, וכיון שכן, בפעולה אחת של הדלקה אין חילוק בין אם נשרף דבר גדול או דבר קטן וכן בין רב למעט.

ובשמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה, פל"ב סעיף סז סח והערה קעח] כתב שכשיש לו שתי נורות אחת גדולה ואחת קטנה, יש לו להדליק את הנורה הקטנה [ודלא כמו שכתב במהדורה קמא – תשכ"ה], וכן מנורת נפט שיש בה שיעור מועט יותר. וכן אם צריך להדליק עדיף נורת פלורסנט ממנורה רגילה, משום שבסטטר ישנו רק חוט קטן שמתאדם.

בכך⁷³ שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב⁷⁴:

מדרכי הלוי

דוגמא מעשית:

1. מכשירים שקיימת אפשרות לכוון בהם את כל הכפתורים כך שע"י הכנסת המכשיר בשקע יופעלו כולם בבת אחת ולא יצטרכו לעשות שתי פעולות של הפעלה – יכוונו קודם את הכפתורים השונים ואח"כ יפעילו.

2. בדיקות דם – ישנה אפשרות שע"י מכשיר אחד ובהפעלה אחת ניתן לקבל את כל תמונת הדם, ואפשר עם שניים או שלשה מכשירים לקבל רק מספר נתונים (שאוּמנם צריך רק להם), מ"מ עדיף להשתמש במכשיר הכולל את כל הבדיקות אפילו שאין צורך בהם, והעיקר שהכל נעשה בפעולה אחת.

אבל, במקום של חולי בהול והבדיקה הכוללת הנ"ל אורכת זמן רב יותר מאשר במכשיר אחר, וזקוק בדחיפות לבדיקה מסוימת, אך ביתר מהירות, עדיף במקרה זה להשתמש בכמה מכשירים ולקבל תשובה מהירה יותר במקרה הצורך. וכן על זה הדרך וכיו"ב.

74 "שלא יבוא לידי דיחוי ועיכוב"

א. ויכול לבוא לידי סכנה, וראה מש"כ רבינו [לעיל ס"ב] "הזריז הרי זה משובח".

ב. לכן, איש חרום כגון רופא או מתנדב הצלה וכד' המוזעק לבית בשבת, כשמגיע לחדר בו החולה נמצא, ואינו מכיר את מערכת הפעלת החשמל בחדר היכן הכפתור שמדליק פחות מנורות. אינו צריך לדקדק בכך, אלא יכול להדליק מה שרואה בכדי שלא יגיע החולה למצב סכנה.

י. ואם יש לו רק קדירה גדולה לבשל עבור החולה, ואי אפשר לבשל בה את הכמות הנצרכת לחולה מפני שהקדירה או האוכל יתקלקלו על ידי כך, ולא יהיה האוכל חם, מותר לבשל בקדרה יותר מהכמות הצריכה לחולה, ומ"מ אסור לבריא או לחולה שאין בו סכנה לאכול מזה – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה, פ"ב סע"ה ובהערה רד].

יא. אם ביקש מגוי לחמם מים עבור חולה שיש בו סכנה הזקוק לכוס תה, ונמצא על הכירה קומקום המלא במים יותר מכדי צורכו של החולה והגוי מדליק אש תחתיו, אין צורך לשפוך את המים העודפים לפני שהגוי מדליק את האש, אך אסור לבריא ליהנות ממים אלו בשבת, ואם הגוי ממלא קומקום ריק יש להזהירו שלא למלא יותר מים מהדרוש לחולה – שולחן שלמה [ס"ק כא אות ט].

73 "ומ"מ אם הדבר בהול

אין מדקדקים בכך"

א. (ובמקרה שצריך לבשל לחולה) אין צריך לדקדק במידה, אלא ייתן בקדרה בעין יפה באומד הדעת כפי שדרוש לחולה – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה, פ"ב סע"ה ובהערה רד].

ב. וה"ה בכל עניין שלא ניחא ליה ואינו מתכוון יש להתיר, דבכהאי גוונא אין איסור ריבוי בשיעורים – שו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן נו].

ג. בספר רפואת השבת [פ"ט ס"ז] הביא

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות

1. לאחר כניסת השבת היתה הפסקת חשמל כתוצאה מתקלה בתחנת הכח, והטכנאים היהודים תיקנו בשבת את התקלה, האם מותר ליהנות מהאור כשיחזור זרם החשמל?

מותר, מכיוון שבזמן שמתקנים את התקלה מתקנים גם עבור החולים שיש בהם סכנה, וא"א לתקן רק עבורם.

2. עובד בבית אבות הנצרך לבשל בשבת לחולה שיש בו סכנה, בכיריים ישנם שני סוגי מבערים האחד גדול והשני קטן, האם יש הבדל איזה מהם הוא מדליק?

מותר להדליק איזה מהם שירצה, אבל אם במבער הגדול ישנם יותר נקבים שמהם יוצא הגז מאשר בקטן, אם הקטן מספיק, אסור להדליק את הגדול כיון שהנקבים רחוקים זה מזה והם נדלקים זה מזה וחייב על כל אש שנדלקת בכל נקב.

3. אם עומדים לרשותו לצורך הכנת האוכל לחולה שיש בו סכנה גם כיריים של חשמל וגם כיריים של גז, באיזה מהם עדיף להשתמש?

עדיף להשתמש בחשמל, שכן להפעלת כירי גז יש צורך בשתי פעולות של הבערה, הדלקת הגפרור, והדלקת הגז. [ואם יש לו נר דולק אין עדיפות לחשמל משום שבשני המקרים הוא עושה רק פעולה אחת]. ואילו בחשמל אין צורך אלא בפעולה אחת, ועדיף אם אפשר להפעיל בשינוי.

4. רופא הצריך לרשום מרשם האם יש הבדל בין כתיבת מספר הכדורים במילים או בספרות?

במידה וצריך לרשום תשעים כדורים, ואינו יכול לכתוב זה במספר כי אם במילים, יותר טוב לכתחילה שיוסיף למספר הכדורים ויכתוב מאה כדורים ובכך יחסוך בכתיבת אותיות, משום שבמילה "מאה" יש 2 אותיות פחות מאשר במילה "תשעים", וכן בכל הדומה לזה.

5. הנאלץ לחמם מים בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, האם עליו לשער את כמות המים הנדרשת לו או שיכול לחממם בריווח?

הנאלץ לחמם מים בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, יקפיד לחמם מים רק בכמות הנדרשת לו עבור החולה ולא יותר משום שריבוי בשיעורים אסור בשבת.

מדרכי הלוי

6. מי שנאלץ לבשל לצורך חולה שיש בו סכנה, אך יש לו רק קדירה גדולה, ואי אפשר לבשל בה את הכמות הנצרכת לחולה מפני שהקדירה או האוכל יתקלקלו, ולא יהיה האוכל חם, האם מותר לבשל יותר מהכמות הנצרכת לחולה?

א. מותר לבשל בקדירה יותר מהכמות הצריכה לחולה, ומ"מ אסור לבריא או לחולה שאין בו סכנה לאכול מזה.

ב. אם ביקש מגוי לחמם מים עבור חולה שיש בו סכנה הזקוק לכוס תה, ונמצא על הכירה קומקום המלא במים יותר מכדי צורכו של החולה והגוי מדליק אש תחתיו, אין צורך לשפוך את המים העודפים לפני שהגוי מדליק את האש, אך אסור לבריא ליהנות ממים אלו בשבת, ואם הגוי ממלא קומקום ריק יש להזהירו שלא למלא ביותר מים מהדרוש לחולה.

7. בשעת הצורך, מה עדיף חימום מים בקומקום בכמה פעמים עד שמגיע לכמות הנדרשת. או חימום במיכל גדול כאשר המים הם מעבר לכמות הנדרשת?

יש להעדיף לחמם במיכל הגדול אף שמוסיף כמות מים לבישול שאינה נצרכת, מאשר לחמם בקומקום אחד במשך כמה פעמים עד שמגיע לכמות הנצרכת. וכל זאת בכדי למעט בחילול שבת כשיצטרך להפעיל את הקומקום כמה פעמים.

8. כשיש צורך להדליק אור בחדר לצורך חולה שיש בו סכנה, האם יש הבדל בין סוגי תאורה שונים בחדר?

א. כשיש בית מנורה אחד עם פלורסנט בודד, ובית מנורה עם כמה פלורוסנטים. עליו להדליק את הבודד, משום שצריך למעט בהדלקות.

ב. כשיש מנורה בחזק 100 וואט ומנורה נוספת בחזק 75 וואט, עליו להדליק את הנורה הקטנה יותר משום שחוט החשמל שבה דק יותר ולכן צורך פחות, ובכך ממעט באיסור.

9. בחדר ישנם שתי מנורות אחת רגילה והשנייה פלורסנט, האם יש הבדל מה דליק? והאם מנורת לד זהה בדינה לפלורסנט?

גם בפלורסנט יש איסור מהתורה בהדלקה, כך שאין הבדל מה מדליק. אבל בנורת לד, אין איסור תורה בהדלקתה. ויש שכתבו שדין פלורסנט ונורת לד שווה.

10. במקום סכנה ובשעת חרום, האם אני צריך לבדוק איזה תאורה יש בכדי למעט באיסורים?

במקום סכנה ושעת חרום אין צורך לבדוק את סוגי התאורה, משום שבמהלך הבדיקה החולה עלול להינזק.

י"ט חולה⁷⁵ שנפל מחמת חולי⁷⁶ למשכב⁷⁷ ואין בו סכנה⁷⁸ או שיש לו מיהוש שמצטער

מדרכי הלוי

כחולה שאין בו סכנה. אלא, שאסור לגרום לכך לכתחילה.

77 "למשכב"

א. נפל למשכב, היינו שאין לו כח ללכת ברגליו ככל האנשים, אלא הוא צריך לשכב במיטה. ואף אם אינו שוכב במיטה אך אינו יוצא מפתח ביתו, הוי כנפל למשכב – שמירת שבת כהלכתה [פ"ג ס"א] וכן כתב באוצר הלכות [ס"ק קנ]. ולמעשה חידוש זה (שאף אם אינו שוכב במיטה וכו') לא הובא בדברי רבינו או בשו"ע ורוב הפוסקים, לכן אין להסתפק בכך שאינו יוצא מפתח ביתו. ואף אם כעת הוא מתהלך כבריא – אך אם לא יעשו לו רפואה עכשיו, ייפול למשכב, הרי הוא נחשב כחולה שאין בו סכנה – שולחן שלמה [ס"ק כד]. וברפואת השבת [פ"כ ס"ג] הביא דוגמא, כגון: מי שסובל ממיגרנה ואם לא יטופל בתרופות יחריף מצבו ויפול למשכב, כבר כעת הוא נחשב כחולה שאין בו סכנה. ואם יש לו כאב חזק והשכיבה אינה מועלת לו, אך אם היתה מועילה לו היה שוכב מחמת צער, חושבני שדינו כנחלש כל גופו וכנפל למשכב – שולחן שלמה [ס"ק כג].

ב. וה"ה מי שסובל מחום למעלה מהרגיל אצלו נחשב כחולה שאין בו סכנה – שמירת שבת כהלכתה [פ"ג ס"א] שו"ת צ"ץ אליעזר [ח"ח סימן טו פ"ז סק"ג]. ובקצות השולחן [סימן קלח ס"ק לא] כתב שחום 38 נחשב נפל למשכב [ולפעמים אף בפחות מכך ע"פ הרגשתו, או אם יש חשש רפואי, כמ"ש בשש"כ שם].

ג. יולדת מן היום השמיני ללידתה ועד סוף שלושים יום ללידתה נחשבת כחולה שאין בו סכנה – רבינו [סימן של ס"ה].

78 "חולה"

וה"ה לזקנים ותשושי כח שדינם בדרך כלל כדין חולה שאין בו סכנה, ולפעמים אף יש בהם חשש סכנה – גיליון אליבא דהלכתא [עמ' צא]. אבל באורחות שבת [פ"כ סעיף קטו] כתב שבדרך כלל אדם זקן אין דינו כחולה שאין בו סכנה אף כשמרגיש קצת חולשה, ולפעמים דינו כחולה שאין בו סכנה, לפיכך יש להיוועץ עם רופא ולשאול רב.

76 "שנפל מחמת חוליו"

בחקר הלכה [ח"ב אות ח עניני חולה סק"ז] כתב שאם החולה שאין בו סכנה הביא על עצמו את החולי, כגון שאכל מאכל שידע באופן ברור שיגיע לידי חולי, או הקיז דם וכדומה, אסור לעשות עבורו בשבת אף מלאכה מדרבנן, או להאכילו איסורים דרבנן. והביא ראייה מדברי המג"א [סימן תר"מ סק"ד] שמי שהקיז דם או שתה משקה המשלשל אע"פ שמצטער, מ"מ חייב בסוכה משום שהיה לו לשתות המשקה קודם או אחר החג. ולמרות שמן התורה ודאי פטור מסוכה כיון שהוא מצטער אף שהביא על עצמו את הצער, מ"מ מדרבנן חייב בסוכה כיון שהביא על עצמו את הצער, וא"כ אסור לעשות בשבילו כל איסור דרבנן. הו"ד באורחות חיים [ס"ק יט] ובדרכי תשובה [יו"ד סימן קנה ס"ק כא]. וראה שולחן שלמה [ס"ק כב].

אמנם, גם בדברי המג"א וגם בדברי רבינו נפסק שם להלכה ש"לכתחילה אין להקיז דם בתוך החג ... אין לשתות סם המשלשל בתוך החג ... ואם עבר ושתה פטור מן הסוכה". כלומר, כדיעבד דינו נחשב כחולה הפטור מן הסוכה. ומכאן ניתן ללמוד לענין שבת, שגם אדם שגרם לעצמו את החולי, יהיה נחשב

כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו⁷⁹ שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב הוא דומה הרי צרכיו נעשין ע"י נכרי⁸⁰ אפילו במלאכות גמורות של תורה כגון לאפות לו או לבשל⁸¹

מדרכי הלוי

והמשנ"ב [שם ס"ק טו] כתב שלמעשה יש להחמיר כדעה זו. [ובשו"ע רבינו חסר סימן זה]. והיום אין לנו עבד שמצווים על שבייתנו. אלא רק משרת בבית, שאין שבייתנו עלינו. ונראה שדינו יהיה ככל נכרי.

81 "או לבשל"

א. ומה שנשאר מהאוכל למוצאי שבת אסור אפילו לחולה עצמו, והכלים של בישולי נכרי צריכים הגעלה, ויש מקלים (לגבי הכלים) והסומך עליהם לא הפסיד – משנ"ב [ס"ק סג, הו"ד בקצות השולחן סימן קלד סק"ג]. וכבר נתבאר לעיל שלדעת רבינו אפשר שגם הכלים צריכים הגעלה.

ובסימן [שיח ס"ק יד] כתב המשנ"ב אם בישל אינו יהודי אסור בשבת לבריאי ליהנות ממנו, אבל במוצ"ש מותר מיד, וטעמו כיון שהאינו יהודי בישל בהיתר לא בעי להמתין בכדי שיעשו, וגם לא גזרו בזה משום בישולי עכו"ם. ולכאורה דברי המשנ"ב סותרים, בסימן שיח לא חשש לבישולי עכו"ם, ומותר במוצ"ש אף לבריאי. וכאן בסימן שכח חשש לבישולי עכו"ם, ובמוצ"ש אסור אף לחולה. ובביאור דברי המשנ"ב כתב השביתת השבת [להרב יצחק מאלצאן, מלאכת מבשל ס"ק יב] שדברי המשנ"ב בסימן שיח הם ביאור לשון הרמ"א שכתב שאסור הוא בשבת, ומשמע מדבריו שבמוצ"ש מותר, וכן מפורש ברמ"א [יו"ד סימן קיג סט"ז] שמוותר הוא במוצ"ש אפילו לבריאי. ולקמן בסימן שכח כתב המשנ"ב לאסור, מפני שכך הוא סובר לדינא. והשבט הלוי [קובץ מבית לוי ח"ח עמ' מ] כתב לבאר שלא התירו לאכול בישולי

ד. ילד קטן נחשב כחולה שאין בו סכנה – רבינו [סימן רעו ס"ו, וראה לקט ציונים והערות שם הערה 17].

78 "ואין בו סכנה"

א. היינו שאין בו סכנת מוות – משנ"ב [ס"ק מה].

ב. חולה שיש בו סכנה ונתרפא אך לא לגמרי, דינו כיש בו סכנה, משום שמצוי שהסכנה חוזרת – דעת תורה [סי"ז, בשם הבי"ו ביו"ד סימן רסב].

79 "עד שנחלש ממנו כל גופו"

הרמ"א כתב 'וחלה' ממנו כל גופו, ורבינו שינה מלשון הרמ"א וכתב 'שנחלש' ממנו כל גופו. ובסעיף ג כתב רבינו בלשון ואם 'מצטער' כל כך עד ש'חלה' ממנו. וראה מש"כ בתורת שבת [סקכ"א] לגבי אמירה לנכרי שאין צורך (שיהיה) חלה ממנו כל גופו. (אלא) רק אם יש לו צער גדול שנמשך אחריו שיחלה ממנו כל גופו, נמי שרי. ובדברי רבינו הדברים מדויקים יותר ששינה מלשון הרמ"א (כדלעיל), ולכן אף אם נחלש כל גופו מחלל עליו את השבת ע"י גוי.

80 "הרי צרכיו נעשין ע"י נכרי"

ולעניין עבד נכרי של ישראל, כתב המחבר [בסימן דש ס"א] שיש אומרים שאסור לומר לו לעשות צרכי חולה שאין בו סכנה, כיון שלדעה זו מלאכתו אסורה מהתורה, שסוברים שאף על עבד ציוותה התורה על שבייתו, ולא התירו לצורך זה אלא אמירה לסתם נכרי שאסורה מדרבנן בלבד,

לו אם צריך לכך⁸² ואע"פ שכל מאכלות האסורות אפילו מדברי סופרים לא התירו אותן לחולה שאין בו סכנה אעפ"כ התירו לו איסור בישולי נכרים בשבת שאי אפשר בענין אחר כיון שהוא מותר מחמת עצמו אלא שמעשה הנכרי גורם לו האיסור⁸³.

מדרכי הלוי

ככל שאר מאכלות אסורות. משום שטבע המאכל לא נשתנה גם במקום שהותר לאכול, ובפרט שלהלכה פקו"נ רק דוחה את האיסור ולא מתירו. וראה עוד מש"כ שם, ובהערה 12 (הערת העורך) כתב לדייק בלשון רבינו בסימן קצ"ו, "שהיתר הוא אוכל ומצווה הוא עושה". מדיוק הלשון "שהיתר הוא אוכל" ולא "שבהיתר הוא אוכל" משמע לכאורה שלא רק שמעשה האכילה הוא בהיתר (ואדרבה מצווה הוא עושה) אלא גם שעצם המאכל נהפך להיתר, וא"כ איך גורם באכילתו לטבע ומזג רע? ואולי י"ל שכוונת רבינו שהמאכל הוא היתר רק בשעה שהוא אוכל, וכדיוק הלשון "שהיתר הוא אוכל" אבל אחר האכילה המאכל משפיע במעיו וגורם להוליד מזג רע, וצ"ע.

82 "אם צריך לכן"

היינו שצריך בשבת - רבינו [סכ"ג]. ואם אינו צריך, שאינו מצטער כל כך ויכול להמתין עד מוצאי השבת בלי סכנה, צריך להמתין, אבל אם יש סכנה אסור להמתין - פרמ"ג [א"א ס"ק יא].

83 "אלא שמעשה הנכרי גורם לו האיסור"

שאסרו את בישולו כדי שיתרחקו ישראל מאינם יהודים ולא יתערבו ביניהם ויבואו לידי חתנות עמהם - מחבר [יו"ד סימן קיב ס"א]. וכן כדי שלא יהא רגיל הישראל אצל האיני יהודי במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא - רש"י [ע"ז לח. ד"ה מדרבנן]. וכיון שכל

נכרי אלא כשנתבשלו עבור חולה שיש בו סכנה, אבל כשאין בו סכנה, אסור לאכלם, ובסימן שיח מדובר על חולה שיש בו סכנה לכן לא חששו לבישול עכו"ם, אבל בסימן שכח מדובר בחולה שאין בו סכנה, לכן אסור בבישול עכו"ם.

אבל לדעת רבינו יש לחשוש לבישולי עכו"ם גם בחולה שיש בו סכנה דכתב [שם ס"ה] "בד"א בשאר מלאכות חוץ מאפיה ובישול, שאם אפה נכרי או בישל בשבת לצורך חולה אסור לבריא אף במוצאי שבת משום בישולי נכרים". ולכאורה נראה שבמוצ"ש האיסור הוא לבריא, אבל לחולה מותר לאכול שאריות. דלא כהמשנ"ב. ולכאורה צ"ע מה שהקצות השולחן הביא את המשנ"ב שלחולה עצמו אסור? ואולי החידוש פה שלבריא אסור אף במוצ"ש ולא רק בשבת, משא"כ לחולה אסור רק במוצ"ש ומותר בשבת.

ב. אם אכל איסור במקום סכנה לדברי הכל מברך עליו תחילה וסוף שהיתר הוא אוכל ומצווה הוא עושה להציל נפשו - רבינו [סימן קצו ס"ה]. והמשנ"ב כתב [שם] שיש לו לברך משום שהוא אוכל בהיתר ונהנה ממאכל. ובשולחן המלך [ח"א סימן קצו ס"ה, מלקו"ש ח"ג עמ' 985] הביא את דעת הט"ז והש"ך [יו"ד סימן פא סק"ב, וס"ק כה] שמינקת שאכלה דבר אסור לא תניק את התינוק, אף אם אכלה בהיתר במקום פיקוח נפש. והטעם לזה הוא משום שגם במקום שהותר לאכול מאכל אסור, אעפ"כ הוא גורם לאדם מזג רע

אבל אין מחללין עליו שבת ע"י ישראל באיסור של תורה⁸⁴ אפילו יש בו סכנת אבר כל שאין בו סכנת נפש.

ולחלל עליו ישראל באיסורי דברי סופרים בידים⁸⁵ כגון לעשות לו כל רפואה שהיא אסורה משום גזרת שחיקת סמנים⁸⁶ אע"פ שאין בה בעצמה שום סרך מלאכה בעשייתה

מדרכי הלוי

85 "בידים"

יש להבדיל בין איסורי דרבנן בידיים ובין שלא בידיים, דהיינו שהוא בעצמו עושה את האיסור דרבנן או שאומר לנכרי לעשות אפילו איסור תורה שבעצם האמירה יש בה איסור דרבנן.

86 "כגון לעשות לו כל רפואה שהיא אסורה משום גזרת שחיקת סמנים"

בשו"ע כתוב 'ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידיים', היינו בכללות לגבי כל איסור דרבנן, וכן כתב המשנ"ב [סק"נ] 'באיסור דרבנן, היינו כל השבותים. ואילו רבינו הביא 'דוגמא' לאיסור דרבנן, איסור 'שחיקת סמנים'. ויש לבאר מדוע הביא רבינו דוגמא זו דווקא

ונראה לבאר דרבינו נקט כאן שני סוגים באיסורי דרבנן. א – איסור שאין בו סרך מלאכה, כגון עשיית רפואה שאסורה משום גזירה. ב. איסור שיש בו סרך מלאכה [בהערות השו"ע החדש מביאים דוגמא לזה, כגון 'כוחל' שהוא משום סרך 'כותב']. ורצונו לחדש, ששניהם מותרים במקרה של סכנת אבר.

ולאידך, שניהם אסורים, כשאין סכנת אבר. שהיו יכולים לטעות ולומר, שרק איסור שיש בו סרך מלאכה, אסור במקרה כזה שאין סכנת אבר. אבל איסור שאין בו סרך מלאכה, יהיה מותר. ולכך מלמדנו שבכל מקרה, כשאין סכנת אבר, אסור לעשות שום איסור דרבנן. כנלענ"ד.

צרכי חולה שאין בו סכנה עושים בשבת ע"י אינו יהודי, לא יהיה איסור בישול אינו יהודי חמור מאיסור מעשה שבת ע"י האיני יהודי – פרמ"ג [א"א ס"ק יא]. והעיר הרב טברדוביץ שלכאורה אין זה הטעם שנמצא בדברי רבינו.

84 "אבל אין מחללין עליו שבת ע"י ישראל באיסור של תורה"

א. חולה שאין בו סכנה עדיף שילך לרופא שומר תומ"צ (בכדי להימנע מלגרומ לרופא לכתוב או לעשות פעולות הכרוכות בחילול שבת), אך אם הרופא שאינו שומר תורה ומצוות מומחה יותר או שאי אפשר לו ללכת אלא אליו, מותר – שולחן שלמה [ס"ק כו, וראה בשמירת שבת כהלכתה פ"מ הערה כז שהביא דעות בעניין לפני עיוור]. עוד כתב [שם ס"ק כו, ב] שיש לדון במקרה והחולה מאושפז ורוצים לרשום את מידת החום שלו, האם צריך להתנגד לכך. היות והם ירשמו שהחולה אינו מאפשר למדוד לו את החום, אולי עדיף לא להתנגד בכדי למעט במספר האותיות שירשמו, עיי"ש.

ב. מותר להזמין רופא שאינו שומר תומ"צ אף שיבוא ברכב, אך מצווה להניע אותו מכך אם הדבר אפשרי. אבל אין להזמין אותו מטעמי חיסכון כספי, כגון שיש רופא שומר שבת, אך יש לשלם לו לאחר השבת, והרופא שאינו שומר שבת בא מטעם קופת חולים ואין כל צורך לשלם לו – שולחן שלמה [שם].

אפילו מדברי סופרים או אפילו יש גם בה בעצמה איסור מדברי סופרים⁸⁷ בעשייתה מותר לעשותה לו בלא שום שינוי מדרך החול אם יש בו סכנת אבר⁸⁸ אע"פ שלא נפל למשכב וגם לא חלה ממנו כל גופו⁸⁹.

מדרכי הלוי

אחד מאבריו להינזק באופן שלא יוכל להשתמש בו, או אפילו באופן שלא יהיה ראוי למלאכתו כדרך העולם כגון שיצלע על ירכו - קצות השולחן [סימן קלח סוף ס"ק ח"י]. שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה פ"ג ס"א אות ה בהערה]. ובספר חוט שני [פפ"ט ס"ק כז] הוסיף, שאף אם האבר יפעל כראוי אלא שיישאר חלש, הוי סכנת אבר. וכן כשיש חשש לאיבוד דם הוי סכנת אבר. ובספר הלכות שבת בשבת [להרב קאפ, פ"ל ס"ב] כתב שיש לעיין בדברי הקצות השולחן [הני"ל], כי הרמב"ן [בתורת האדם שער המישוש] הזכיר בדין זה רק "סכנת ביטול אבר שנשבר" וכן סכנת עיוורון. ומ"מ נראה שסכנת צליעה כמוה כביטול האבר שמבטלו מהליכה, וכן אם יש חשש שלא יוכל להזיז את היד, זה עצמו ביטול, אבל חולשה וכחש בעלמא אין דינו כסכנת עיוורון.

ב. סכנת אבר, הכוונה לכל חלק בגוף שאם לא יטפלו בו כראוי, לא יפעל את פעולתו הנכונה, ולא דווקא רמ"ח אברים - שו"ת רבבות אפרים [ח"י סימן קצח סק"ב].

ג. ואפילו בספק סכנת אבר, מותר לעשות מלאכה דרבנן, משום שלא החמירו רבנן בשלהם יותר מדין תורה - שו"ת מנחת שלמה [ח"ב סימן לד סל"ו]. ולכאורה ה"ה בספק שיפול למשכב אם זה דבר מצוי מאותו החולי.

ד. טיפול שאינו נצרך להצלת האבר אלא למניעת צלקת וכדומה כגון עשיית תפרים במקום גלוי בגוף. אסור לעשות מלאכות דאורייתא ודרבנן ע"י ישראל. אבל על ידי נכרי - במלאכות דרבנן מותר, משום גדול

87 "או אפילו יש גם בה בעצמה איסור מדברי סופרים"

ובספר רפואת השבת [פכ"ד ס"ב] הביא כמה דוגמאות למעשה ממלאכות האסורות מדרבנן ומותרות לישראל לצורך חולה שאין בו סכנה ע"י שינוי.

א. הזרקת אינסולין - מותר להזריק בשבת לחולה סכרת.

ב. זריקות שונות לתוך השריר או תת עורי, למעט תוך ורידי שהוא אסור מהתורה.

ג. מכשיר שמיעה לכבדי שמיעה - מותר להגביר ולהנמיך את עוצמת השמיעה, אך לא להפעיל את המכשיר.

ד. בדיקת שתן ע"י מקלות צבועים מותר, למעט חומרים כימיים הגורמים לרתיחה.

ה. הוספת מים למכשיר אדים קרים.

ו. רחיצה בחמים שהוחמו מערב שבת.

ז. סחיטת פירות שונים לשתייה, למעט זיתים וענבים.

ח. טלטול מוקצה בשינוי.

ט. מסז' ופיזיותרפיה.

88 "אם יש בו סכנת אבר"

א. ואין הכוונה לסכנת נמק או שיתוק של חלקי גוף או שטפי דם פנימיים, קריעות בגידים ובעורקים, קטיעת אבר וכד' שבכל אלו כמעט מן הנמנע שלא יהיה בזה פיקוח נפש ממש, עקב חשש זיהום או הסתבכות אחרת. אלא הכוונה שמחמת חוליו עלול

אבל אם אין בו סכנת אבר אלא שנפל למשכב או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים ע"י ישראל אלא בשינוי מדרך החול⁹⁰

מדרכי הלוי

3. אישה שיש לה בעיות שונות ברחם ואם לא תטפל בתרופות קיים חשש שלא תוכל להיכנס להריון בעתיד.

4. במקרה של נמק יש להיזהר עוד יותר, משום שברוב המקרים הדבר בגדר פיקוח נפש ממש, שעלול להיווצר קריש דם ולסתום את כלי הדם, ובכך לסכן את כל הגוף.

89 "אע"פ שלא נפל למשכב וגם לא חלה ממנו כל גופו"

והטעם, משום שבמקום חולי לא גזרו רבני איסור כלל – משנ"ב [סק"נ]. ולכאורה טעם זה אינו מתאים לשיטת רבינו, אלא לשיטות בשו"ע, שמוותר לחלל איסורי דרבנן בכל חולי. אולם, לדעת רבינו מותר רק בסכנת אבר. אם כן, א"א לומר שלשיטתו במקום חולי לא גזרו רבנן. שהרי ברור אמר, שיש מצבים של חולי שעדיין אסור לעשות איסורים מדרבנן.

ואולי טעמו של רבינו, יובן ע"פ דברי הגרשז"א [בשו"ת מנחת שלמה, שם] שמדברי סופרים, הפסוק 'וחי בהם' קאי לא רק על כל גופו של אדם, אלא גם על איבריו. ולכן, באיסורי דברי סופרים, מותר לחלל כדי להציל אבר ולהחיותו.

90 "אלא בשינוי מדון החול"

א. מה שכתב הקצות השולחן [סימן קלה סק"י ד"ה כתב הבי"ן] שדבר שאין בו סכנה עכשיו אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה, אין מחללין עליו אלא שבות דרבנן. היינו שגם איסור דרבנן שאפשר לעשותו בלא שינוי, יש לעשותו ע"י שינוי. ובשולחן שלמה [סק"י

כבוד הבריות – שו"ת אבן ישראל [ח"ח סימן כז] ובשו"ת מנחת שלמה [ח"ב סימן לד אות לג]. ובמלאכות דאורייתא – נסתפק הגרשז"א – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה, פ"ג הערה כו, פ"ח הערה כה].

ה. ובספר שיעורי תורה לרופאים [ח"ב סימן קד] דן בשאלה הבאה: אדם שנקטעה אצבע מידו, והרופא עשה בשבת מלאכות דאורייתא כדרך בכדי לתפור את האצבע ולחברה ליד, האם נהג כשורה? בתחילה כתב שבסכנת אבר אסור לחלל שבת במלאכות דאורייתא כדרך, ולמעשה כתב להתיר אך נשאר בצ"ע, עיי"ש בהסבר הדבר. ובגיליון אליבא דהלכתא [עמ' צא] כתב מכיוון שבלאו הכי צריכים לטפל בו מפני סכנת זיהום וכו' ועכשיו כמעט כל סכנת אבר הוא סכנת הגוף, וכל שכן כשיש פצע פתוח, ממילא מותר לסיים גם לתפור ולהחזיר האצבע למקומה.

ו. להלן מספר דוגמאות מעשיות לסכנת אבר:

1. עצם שיצאה ממקומה, יש חשש שאם לא יחזירנה למקומה יוגבל תפקודו של היד או הרגל, לכן לדעת המחבר [סמ"ז] מחזירים אותה למקומה, אבל רבינו [בסעיף נ"ב] פסק כהמג"א שאם העצם יצאה אין מחזירים, אלא רק אם נשברה. ובקצות השולחן [סימן קלח ס"ק ח"ן] כתב שידוע שאם לא מחזירים מיד מתנפח הבשר וגורם כאבים גדולים עד שקשה להחזירו, והוי סכנת אבר.

2. עצם שנשברה ועשויה להתאחות בצורה עקומה, ובזה תגביל את התנועה החופשית של היד.

וע"י שינוי⁹¹ מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה⁹² כגון הגונח בפיו כמו שיתבאר שכיון

מדרכי הלוי

91 "וע"י שינוי"

כתב המשנ"ב [ס"ק קב, בשם החיי אדם] שאם אי אפשר לעשות בשינוי, (ואין נכרי) מותר לעשות שלא בשינוי. ובנשמת אדם [ח"ב כלל סט סק"ג] ביאר שהדעה המובאת בשו"ע בסעיף יז המתירה לעשות מלאכה דרבנן בשינוי, היא דעת הרמב"ן, ומצינו שהרמב"ן עצמו [עבודה זרה כח: ד"ה ומשמע] כתב שמותר לעשות בלי שינוי כאשר א"א לעשות בשינוי או ע"י אינו יהודי. ובספר אורחות שבת [פ"כ הערה קמט] כתב שדברים אלו צריכים ביאור. כי מדברי הרמב"ן בספרו תורת אדם [שער המיחוש] נראה שחזר בו והסיק שאין להקל אלא באמירה לאינו יהודי או בסכנת אבר או בשינוי, ולא כתב כלל שאם א"א בשינוי מותר לעשות אף בלי שינוי, וגם מה שהביא הנשמת אדם מהר"ן [שבת סג. בדפי הרי"ף ד"ה גרסי', ולמד בדבריו בתירוץ הראשון, שכשם שאם א"א בנכרי התירו לעשות שבות בישראל [גבי גונח] כן אמרינן כשא"א לעשות שבות בשינוי עושים בלא שינוי]. לא נתפרש להדיא שמותר לעשות איסור דרבנן בלא שינוי. עוד כתבו שם, שיש לעיין בדעת המשנ"ב, שבסעיף יז (ששם הוא מקור דברי הרמב"ן) לא הזכיר המשנ"ב את דעת החיי אדם, ויתכן שהקל דווקא בענין זה משום שבחולה שאין בו סכנה יש אופנים שלא גזרו על שחיקת סממנים, ולכן הוא קל יותר, אבל במלאכות האסורות מדרבנן, לא היקל לעשות בלא שינוי. אבל בשמירת שבת כהלכתה [פלא"ה הערה כג] כתב שמשמע שדין זה אמור בכל המלאכות האסורות מדרבנן. ואנו אין לנו אלא דברי רבינו שכתב "ואם צריך לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה אע"פ שיש בזה איסור מדברי סופרים משום גזרת

כח] כתב על דבריו, שזהו דווקא במלאכה דרבנן שיש לה סמך בתורה, אבל איסור דרבנן שאין לו עיקר בתורה כגון מוקצה, אין צריך לעשות בשינוי. אלא שדברי השלחן שלמה אינם לדעת רבינו, שכתב: "ולחלל עליו ישראל באיסורי דברי סופרים בידיים כגון לעשות לו כל רפואה שהיא אסורה משום גזרת שחיקת סמנים אע"פ שאין בה בעצמה שום סרך מלאכה בעשייתה אפילו מדברי סופרים ... מותר לעשותה ... אם יש בו סכנת אבר ... אבל אם אין בו סכנת אבר ... אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים ע"י ישראל אלא בשינוי מדרך החול". הרי שרבינו אסר לעשות מלאכה מדברי סופרים, ואפילו שאין לה סרך מן התורה אם אינו עושה בשינוי. ורק כשיש סכנת אבר, התיר זאת.

ב. הדלקת חשמל במרפק אינה דרך בני אדם בגלל הטורח היחסי או בגלל שלא תמיד מצליח, אמנם בסוף כשיידלק האור ברור שהתוצאה תהיה זהה להדלקה ביד בדרך רגילה, ולמרות זאת הדלקת במפרק נחשבת כשינוי – שולחן שלמה [ס"ק כח.ב].

ג. וכל זה במלאכות ממש, אבל לגבי לקיחת תרופות ושאר רפואות לא גזרו על חולה שאין בו סכנה, אלא רק על מי שיש לו מיחושים בעלמא – רבינו [בהמשך הסעיף, וכן בס"א, וסמ"ג].

ד. ראה מש"כ בקצות השולחן [סימן קלד עמי יא] לבאר הטעם שהתירו מלאכה דאורייתא כלאחר יד, ולא התירו שבות דרבנן שלא בשינוי, אף שאין הבדל משום ששניהם דרבנן.

שמשנה בעשייתה אינה אסורה אלא מדברי סופרים ואם צריך לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה אע"פ שיש בזה איסור מדברי סופרים משום גזרת שחיקת סמנים כמו שיתבאר מכל מקום כיון שהוא (דבר שאי אפשר לעולם לעשותו ע"י נכרי⁹³ והוא) חולה בכל גופו התירו לו⁹⁴ ויש אוסרין ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

מדרכי הלוי

רק לגונח ולא לדין אחר. ובשו"ת שבט הלוי [ח"ח סימן גג] כתב שאף שלשונות הפוסקים נראים כדעת המשנ"ב, מ"מ לא משמע בפוסקים מש"כ בשער הציון, אלא כדעת רבינו. וראה שולחן שלמה [ס"ק כה אות ב] שו"ת מנחת יצחק [ח"ז סימן יט].

ד. ולכן במקום צער מותר לכבות הנר (האור) על ידי שינוי לצורך החולה בכדי שיוכל לישון - תורת שבת [ס"ק כב]. וכן כתב בשו"ת גור אריה יהודא [או"ח סימן קז] שלצורך חולה שאין בו סכנה, מותר לכבות ע"י שינוי, כיון דהוי רק איסור דרבנן. אבל בקצות השולחן [סימן קלד עמ' לז] כתב שבמקום שאפשר לעשות בלא כיבוי, אין להתיר. והיינו, שיש לכפות את הכלי על הנר באופן שישאר אוויר לאש - וכך, החולה יוכל לישון בחושך, ומצד שני הנר לא יכבה.

93 "דבר שא"א לעולם לעשותו ע"י נכרי..")

ראה מש"כ בבדי השולחן [סימן קלד סק"ז].

94 "התירו לו"

אף שמותר ליתן לחולה שאין בו סכנה תרופות, ישנם פרטים רבים שיש לתת עליהם את הדעת, הן בהכנת התרופות, אופני נתינתם, נחיצות התרופה, ועוד. ראה בספר רפואת השבת [פרק כו] שהאריך לפרט ולבאר.

שחיקת סמנים כמו שיתבאר מכל מקום כיון שהוא (דבר שאי אפשר לעולם לעשותו ע"י נכרי והוא) חולה בכל גופו התירו לו, ויש אוסרין, ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל".

92 "מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה"

א. היינו אפילו מלאכה דאורייתא, משום שעל ידי השינוי אינה אסורה אלא מדרבנן - תהלה לדוד [סוף ס"ק כב] תורת שבת [ס"ק כב]. אגלי טל [מלאכת טוחן ס"ק חי].

ב. ראה נשמת אברהם [ס"ק נא] מה עדיף שיעשה, איסור תורה בשינוי, או אמירה לנכרי כדרכו? לדעת המנחת שבת [סימן צא ס"ק מג] אם יש גוי עדיף על ידו, ולא ע"י ישראל בשינוי. וכן כתב הקצות השולחן [סימן קלד ס"ק ו] אמירה לנכרי קלה יותר ממלאכה דאורייתא ע"י ישראל בשינוי.

ג. המשנ"ב [שעה"צ סימן תצו סק"ט] כתב לחלק בין סתם עשיית מלאכה בשינוי, לבין מה שהתירו לגונח לינוק חלב, שיניקת החלב היא שינוי גדול שאין דרכו של מפרק בכך, לכן אינו נחשב כמלאכה כלל, משא"כ בשאר שינוי. לכן אין ללמוד משם להתיר שאר שינוי במלאכה דאורייתא, אלא רק במלאכה דרבנן. א"כ מצינו מחלוקת בין רבינו למשנ"ב, לדעת רבינו שינוי מתיר אף במלאכה דאורייתא, משום שעל ידי השינוי נעשה לדרבנן. ולדעת המשנ"ב היתר זה הינו

כ ואם לא נפל למשכב וגם אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול) מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי⁹⁵ אפילו הוא מלאכה⁹⁶ אבל אסור לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה וכל שכן שאר שבותים שלא בשינוי אע"פ שאין בהם סרך מלאכה וכן [אסור] לעשות מלאכה גמורה ע"י נכרי שזהו שבות גמור שלא בשינוי⁹⁷.

ואם אין לו צער גדול ולא חולי הכולל כל הגוף אלא מקצת חולי אזי מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים ע"י נכרי⁹⁸ אפילו שלא בשינוי כמ"ש בסי' ש"ז אבל לא ע"י ישראל

מדרכי הלוי

96 "אפילו הוא מלאכה"

א. ובפירוש המילים 'אפילו הוא מלאכה' ראה מש"כ בקצות השולחן [סימן קלד ס"ה]. וראה מה שכתבתי לעיל ס"א הערה 4 אות ג.

ב. וראה בסוף סעיף הקודם שכתב רבינו שע"י שינוי מותר לעשות אפילו מלאכה 'גמורה', וכאן כתב רבינו שמותר לעשות בשינוי אפילו מלאכה ולא כתב 'גמורה'. ועיין בקצות השולחן [סי' קלד, סק"ח] ולפי דבריו החילוק ברור – דשם מדובר על 'מלאכה דאורייתא' המותרת להיעשות בשינוי, וכאן מדובר על שבות שהוא 'מלאכה', כלומר, שהוא עשייה אסורה, ולא רק אמירה לנכרי. [וכמבואר כל זה, בלקט ציונים והערות ס"א הערה 4 אות ג.] ובמראי מקומות לסימן זה העיר הרב אשכנזי ז"ל מדברי המג"א [ס"ק מא] שמשמע שמותר גם משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

97 "וכן" (אוס) לעשות מלאכה גמורה ע"י

נכרי שזהו שבות גמור שלא בשינוי

מוכח דאם הנכרי עושה מלאכה דרבנן, דהוי תרי דרבנן לא בעינן שינוי – קצות השולחן [סימן קלד סק"ח].

98 "אלא מקצת חולי אזי מותר לו לעשות

כל שבות מדברי סופרים ע"י נכרי"

ולכן מותר לעשות לו רפואה מבחוץ ע"י נכרי שיניחה שם עליו, כיון שהוא אינו עושה

95 "מותר לעשות לו על ידי ישראל

כל שבות הנעשה בשינוי"

א. ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד... ויש לסמוך עליהם במקום הפסד גדול – רבינו [סימן שז ס"ב]. ובשולחן שלמה [סכ"ה, ג] נסתפק אם מותר לרפא או לעשות מלאכות דאורייתא ע"י נכרי כדי למנוע פגם ביופי של הפנים, יתכן שנחשב כמו הפסד גדול הבא פתאום שמותר. (ובמלאכות דרבנן ראה לעיל ד"ה אפילו יש בו סכנת אבר אות ב).

ב. כתב הפרמ"ג [א"א ס"ק יד] שכשעושה בשינוי מותר אף בלא נפל למשכב ובלי סכנת אבר כמפיס מורסא וגונח [לקמן ס"מ]. והוכיח זאת מדברי המג"א [סימן שז סק"ז] שכתב שההיתר של גונח הוא אף במצטער בלא חולי, וכן כתב כאן רבינו. ובנשמת אדם [כלל סב סק"ה] מבואר שאף באיסור תורה יש להתיר שינוי במצטער כדמוכח בגונח שעשה איסור תורה של חולב בשינוי. ובספר משא המלך [סי"א] כתב שיש קצת חילוק בין רבינו לשאר פוסקים הנ"ל. לדעת רבינו יש דרגה של 'מקצת חולי', ויש דרגה של 'צער גדול' שלא נפל למשכב. ב'מקצת חולי', 'שינוי' לא מתיר, הן בדאורייתא והן בדרבנן. ורק ב'צער גדול', אף שלא נפל למשכב מותר ע"י שינוי אף בדאורייתא. אבל לשאר פוסקים הנ"ל כל היכא שהותר שבות דשבות הותר אף דאורייתא ע"י שינוי. וראה מש"כ בהערה הבאה.

אפילו בשינוי ולכן מותר לעשות לו רפואה מבחויץ ע"י נכרי שיניחנה שם עליו כיון שהוא אינו עושה מעשה בזה ואף שמסייע לו קצת אין בכך כלום כמו שנתבאר למעלה (אבל אסור לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה⁹⁹ ע"ד שיתבאר).

אבל אם אין לו אפילו מקצת חולי¹⁰⁰ אלא מיוחד בעלמא אסור לעשות לו אפילו ע"י נכרי¹⁰¹ שום דבר הניכר שהוא לרפואה כמו שנתבאר למעלה¹⁰² [ס"א]:

מדרכי הלוי

ד"ה במים, ובקצות השולחן סימן קלג סק"א]. מקור דבריו הוא ברמב"ם [פ"ו ה"י] שכתב שמותר לומר לגוי להביא מים דרך חצר שלא ערבו בכדי לרחוץ בו המצטער, וכן רבינו הביא [שם, סי"ב] את דברי הרמב"ם, וא"כ נראה שגם רבינו סובר כדברי רע"א. והאריך בזה בספר שבת כהלכה [ח"ג פ"ח סל"ח] וכתב בזה כמה תנאים בכדי להתיר, עיי"ש

מעשה בזה – רבינו [סי"ב]. אבל ע"י ישראל אסור לעשות מלאכה דרבנן אפילו בשינוי – קצות השולחן [סימן קלד ס"ו].

99 "אבל אסור לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה"

ראה מה שכתבתי לעיל ס"א הערה 7 אות א, ב. ולקמן סעיף מג.

100 "אבל אם אין לו אפילו מקצת חולי"

ואם הוא מצטער אע"פ שאינו חולי כל הגוף, יש לומר דמותר להתרחץ במים חמים שהוחמו מערב שבת, אף ששאר דברים האסורים מדרבנן גם המצטער אסור בהם, ורק אם חלה כל גופו ישנם אופנים שמותר, באיסור רחיצה קל יותר – חידושי רבי עקיבא איגר [סימן שז ס"ה, הו"ד בביה"ל סימן שכו ס"א

101 "אלא מיוחד בעלמא אסור לעשות לו אפילו ע"י נכרי"

ראה מה שכתבתי לעיל ס"א הערה 4 אות א.

102 "שום דבר הניכר שהוא לרפואה כמו שנתבאר למעלה [ס"א]"

ראה מה שכתבתי לעיל ס"א הערה 1.

כא כל שאסור לעשות ע"י ישראל אסור אפילו ע"י החולה בעצמו אבל כשעושה לו הנכרי מותר לחולה¹⁰³ לסייעו קצת כגון נכרי הכוחל¹⁰⁴ לעין ישראל בסוף החול¹⁰⁵ שהיא קודחת מעט מותר לו לפתוח ולסגור העין שיכנס בה הכחול יפה שמסייע אין בו ממש כל שהיה יכול הנכרי לעשותו בלבדו בלא סיוע הישראל אלא שלא היה הישראל מעכב על ידו כמו שנתבאר למעלה ואפילו כשהנכרי עושה לו מלאכה גמורה במקום שמותר מותר לחולה לסייעו בענין זה¹⁰⁶ שנתבאר.

(ואע"פ שהמסייע למלאכה גמורה הוא שבות גמור מדברי סופרים כמ"ש בסי' שמ"ו ואף כשמסייע לשבות עכ"פ הוא שבות דשבות מכל מקום כאן כיון שהתירו שבות אמירה לנכרי לצורך החולה הוא הדין שיש להתיר שבות הסיוע כיון שיש בו ג"כ צורך החולה שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיתה נעשית ע"י הנכרי לבדו כגון סגירת העין שיכנס בו הכחול יפה וכן פתיחת העין להכניס בו הכחול או לפתיחת הפה להוציא השן אף שהיה הנכרי יכול לעשותה בלבדו מכל מקום לא הצריכו חכמים לכך להטיל זה על הנכרי ושלא יעשהו מי שהדבר שייך לו לעשותו דהיינו החולה בעצמו אבל כשהנכרי עושה שאר דבר האסור אפילו מדברי סופרים אין לישראל (אחר) לסייעו בעשייתו כיון שאין צורך כלל בסיועו שהרי הנכרי יכול לעשותו בלבדו אבל אם יש איזה צורך בסיועו שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיה עושה הנכרי בלבדו מותר אף לישראל אחר לסייעו קצת).

ואם אי אפשר להעשות כלל בלתי סיוע הישראל אסור אף לחולה עצמו לסייעו:

מדרכי הלוי

לכן אין כוחלין את העין ע"י ישראל משום שזה ככותב. [רמב"ם פכ"ג הי"ב, משנ"ב ס"ק נה].

106 "מותר לחולה לסייעו בענין זה"

א. ואינו רק בדיעבד, אלא אפילו לכתחילה מותר – פרמ"ג [א"א ס"ק טז].

ב. לכן מותר לנכרי לעשות צילום, או בדיקת דם וכד' אע"פ שהישראל מסייע קצת בהטיית גופו או הושטת היד וכדומה. אולם, זהו רק בתנאי שצילום זה "היה יכול הנכרי לעשותו בלבדו בלא סיוע הישראל ... ואם אי אפשר להיעשות כלל בלתי סיוע הישראל אסור אף לחולה עצמו לסייעו" – רבינו [כאן].

ולמעשה: 1. כשהנכרי יכול לעשות לבד, אל לו לישראל לסייעו לו. 2. אם הנכרי יכול לעשות לבד, אך אם הישראל יעזור לו, זה יהיה טוב יותר – מותר. 3. כשהנכרי אינו יכול לעשות לבדו – אז יהיה אסור.

103 "אבל כשעושה לו הנכרי מותר לחולה"

לאו דווקא לחולה, אלא הוא הדין לאדם אחר, שלא מצינו היתר מיוחד לחולה, אלא אורחא דמילתא נקט שבדרך כלל החולה הוא שצריך לסייע לרופא – משנ"ב [ס"ק נט].

104 "כגון נכרי הכוחל"

פירוש, מוליך מכחול (קיסם דק שבו נוטלים את הכחול מתוך השפופרת – רש"י מכות ז. ד"ה וראיתם. עבודה זרה כ: ד"ה כמכחול) סביב העין הכואבת לצורך רפואה.

105 "בסוף החולי"

כבר נתבאר בס"ט שמי שיש לו חולי בעין מותר לחלל עליו את השבת אף ע"י ישראל משום שיש בזה סכנה. אלא שסכנה זו קיימת רק בתחילת החולי או באמצעו, ואילו כאן מדובר בסוף החולי שכבר אין בו סכנה.

כב מותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן¹⁰⁷ שאין לו מה לאכול¹⁰⁸ שסתם צרכי קטן¹⁰⁹

מדרכי הלוי

107 "לעשות תבשיל לקטן"

[ס"כ] וכ"כ בקצות השולחן [סימן קלח ס"ק חי] שתינוק שדינו כחולה שאין בו סכנה הוא תינוק 'שאינו יכול לאכול ככל האנשים', לכן כשאינו רוצה לאכול רק ע"י אמו מותר לאם להאכילו מה שחלבו ובישלו היום. לכן תינוק בגיל ארבע חמש מן הסתם אינו נקרא חולה לעניין זה ויכול לאכול צונן, ולכן אסור לומר לאינו יהודי לחמם עבורו אוכל בשבת, משא"כ תינוק בגיל שנתיים שלש, מותר.

אף שמותר לומר לנכרי להכין תבשיל עבור חולה שאין בו סכנה או עבור קטן, מ"מ צריך ליזהר שלא ליתן המאכל בעצמו לקדרה, משום שיש בכך איסור (כמבואר בגמרא ביצה לד.). שאחד נותן מים (לקדרה) ואחד שופת הקדרה (מניח על האש), הראשון פטור אבל אסור – משנ"ב [ס"ק נח]. אבל הקצות השולחן [סימן קלד סק"ג] חלק על המשנ"ב, וכתב שנראה מדברי הגמרא שהאיסור הוא דווקא כשנותן התבשיל לקדרה כשהיא על האש דאז ניכר הדבר שיש כאן סיוע ומכווין לצורך הבישול, אבל כשנותן מים בקדרה העומדת על השולחן לא מוכח שמכווין לבישול.

108 "שאיין לו מה לאכול"

ואין הכוונה שאין לו מה לאכול כלל למשך זמן ממושך, כיון שבזה מותר לחלל שבת אפילו ע"י יהודי כשאין הנכרי מצוי, אלא מדובר ברעבון של שעה מועטת – פסקי תשובות [אות לח, וראה עוד בדין זה בד"ה הבא אות ב].

109 "סתם צרכי קטן"

ובשולחן שלמה [ס"ק לב אות א, ב] כתב שתינוק עד גיל שנתיים שלש נחשב לעניין אכילה ושאר צרכיו, כחולה שיש בו סכנה גם לגבי אוכל וגם לגבי דבר אחר. ובהערה [פד] הוסיפו לבאר דעת הגרש"ז, דמה שכתב בשו"ע שצרכי קטן כחולה שאין בו סכנה, מדובר בקטן המצונן קצת באופן שאם זה היה אצל ילד גדול לא היינו מתירים לו רפואה ע"י נכרי וכדומה, מ"מ כיון שהוא קטן בן שנתיים או שלש, מחשיבים אותו גם במצב זה כחולה שאין בו סכנה לכל דיניו. אבל בקצות השולחן [ס"ח] כתב שאין כוונת הגמרא שתינוק כבן שנתיים ושלש בסתם דינו כחולה שאין בו סכנה, שאין אנו חוששים שמא ימות בצמא כיון שיכול לשתות דבר אחר (ואין סכנה לחייו אלא כשאין לו תבשיל שהוא רגיל לאכול כל יום על מנת שישבע), אלא הכוונה היא שבמקרה כזה יש לחוש לסכנה לכן צריך לבדוק האם אכן יש לו סכנה אם לא יבשלו עבורו או לא, לכן כתב הרמ"א שקטן שאין לו מה לאכול הוא כחולה שאין בו סכנה, דהיינו שאין לחלל עבורו שבת סתם ע"י ישראל, אלא רק ע"י גוי כחולה שאין בו סכנה, ומה שכתבו התוספת עד גיל שתיים ושלש אין כוונתם דווקא גיל זה, אלא כל זמן שהתינוק יונק, וסתם תינוק יונק עד גיל זה, אבל מן הדין יכול לינוק עד גיל ארבע לבריא וחמש

א. בסימן שמג [ס"ה] כתב רבינו בלשון 'שצרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה', וכאן הוסיף רבינו מילה 'סתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה'. ולכאורה נראה לדייק מהוספת המילה 'סתם', שאף צרכים שאינם חשובים, נחשבים כצרכי קטן שדינם כחולה שאין בו סכנה, ולא צריך, צורך ממש. כגון אם יש לתינוק מה לאכול אלא שיותר אוהב מאכל אחר שצריך לבשלו, מותר משום דהוי צרכי קטן, ומותר לחלל שבת עבורו ע"י נכרי.

ב. ובהגדרת 'צרכי קטן' כתב הערוך השולחן

דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה¹¹⁰ ומותר להאכילו מוקצה אפילו בידים¹¹¹ אם אי אפשר בענין אחר¹¹².

מדרכי הלוי

מותר לשאת אותו גם ברשות הרבים גמורה, (ובכרמלית ניתן להקל אף כשאינו יודע ללכת לבדו), והטעם משום שהחי נושא את עצמו ואין כאן אלא איסור דרבנן, ובמקום חולי שאין בו סכנה מתירים שבות דרבנן. ובמקום שמותר לו לשאת אותו אף כשאסור לטלטל, יכול אף להוציאו בעגלה, אלא שיש לו להקפיד להוציא כל דבר מהעגלה, ואם אפשר יסיעו שניים את העגלה כדי למעט באיסור – שמירת שבת כהלכתה [פח"י סני"ז הערה ר"ט, רכ"ד].

ה. תינוק הסובל משלשול חזק וזקוק למיץ רימונים, מותר לסחוט עבורו בשבת, אך ישתדל לעשות זאת בשינוי. כיצד, לא יסחט הפרי ביד אלא בכפית ישר לתוך הכוס, וככל שאפשר יחזיק את הכפית שלא כבימות החול, אי אפשר לו לסחוט בשינוי יסחט ביד, טעם ההיתר משום שסתם צרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה – שמירת שבת כהלכתה [פ"ה סי"ג ובהרהר שם].

110 "דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה"

בסימן רעו [ס"ו] כתב רבינו "או לצורך קטנים שדינם כחולה שאין בו סכנה לכל דבר". מדכתב רבינו 'לכל דבר' היינו לא רק לענין 'צרכי אכילתו' של הקטן דינו כחולה שאין בו סכנה, אלא אף לגבי 'שאר צרכיו'. ועוד נראה להביא ראיה לגבי 'שאר צרכיו', ממה שכתב רבינו [בסימן שמג ס"ה] "ואם התינוק צריך לכך כגון שהוא 'קצת' חולה" וכו'. ולכאורה אם התנאי להיתר 'בצרכי אכילתו' הוא משום שהוא חולה היה מספיק לכתוב "כגון שהוא חולה", ומלשון רבינו שהוא 'קצת' חולה, נראה להוכיח שאף ב'שאר צרכיו' מותר,

לכחוש, ולכן כל זמן שמזונו הוא מאכל מיוחד, נקרא קטן לעניין זה. וכל זה לעניין אכילה, אבל לעניין הדלקת הנר, כל זמן שמפחד להיות בחושך – ומסתבר שאפילו בני שבע או שמונה מפחדים מהחושך – דינו כחולה שאין בו סכנה. ובשו"ת מנחת יצחק [ח"א סימן עח, ח"ט סימן לה] כתב לדמות דין זה לעניין יוה"כ, שאין מניחים לקטן פחות מגיל 9 לצום, ומזה יש סמך גם לנדו"ד שעד גיל זה נחשב סתם תינוק לחולה שאין בו סכנה, אך הכל לפי העניין שאם אפשר לתת לו מן המוכן בוודאי אינו רשאי לבשל ע"י אינו יהודי. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה [פל"ז ס"ב].

וראה ביסודי ישורון [ח"ד עמ' רנז] ובשו"ת ציץ אליעזר [ח"ה סימן טו פ"ב אות ז] שדחו את דברי המנחת יצחק.

ג. תינוק הרגיל בחלב אם או בחלב מסוג מסוים והוא רק בן שנתיים או שלוש דינו לעניין מאכלו כחולה שיש בו סכנה אשר גם לישראל מותר לחלל שבת כדי שהתינוק לא יסתכן מפני הרעב, ולא יעשו ניסיון להאכילו מאכל אחר, שמא יגרום לו קלקול מעיים, (ואצל תינוק הרי זה בגדר חשש סכנה). וכן קטן בן ט' או י' שנים אם אין לו מה לאכול ויצטרך לצום כל היום גם כן יש לחוש שיבוא לידי סכנה, אך אם הגיע זמן אכילתו והקטן בוכה ומצטער והוא רק כדי שלא ירעב ויאכל כדרכו תמיד, אבל לא יצום בגלל זה כל היום, דינו כחולה שאין בו סכנה – שולחן שלמה [ס"ק לב, ב].

ד. ילד חולה שצריך להביאו לרופא, אם הוא יודע ללכת אלא שההליכה קשה עליו,

מדרכי הלוי

איסורי אכילה דרבנן שאסורים לחולה שאין בו סכנה, או דלמא מוקצה בפירות שנשרו אינו אסור מצד עצמו אלא יומא קא גרים, וממילא שרי ליתן לחולה שאין בו סכנה, ולמעשה נחלקו האחרונים בדין זה, וראה קצות השולחן [סימן קלד סק"ז הערה 3] מה שהאריך, ולמסקנה כתב לאסור.

112 "אם אי אפשר בענין אחר"

א. כגון, מי שיש לו אוכל אך הוא קר יש לחממו במקום שאין היד סולדת בו מאשר לתת לגוי לבשל עבור הקטן. והוא הדין לגבי רחיצה שהוא דבר שאינו נצטרך כ"כ לקטן ויכול להמתין למוצאי השבת. משא"כ במקרה של קור מותר להדליק חימום עבורו.

ב. מותר לומר לנכרי לחלוב חלב בשבת מבהמה של ישראל בכדי למנוע ממנה צער בעלי חיים, ואם אין חלב אחר מותר ליתן חלב זה לתינוק – שמירת שבת כהלכתה [פ"ל סל"א הערה קה].

ג. לומדים מכאן שמותר להאכיל קטן בידיים איסור דרבנן אע"ג שבחולה שאין בו סכנה אסור, בקטן הקילו – יד יוסף [ס"ק חי]. אבל רבינו כתב [בסימן שמג ס"ה] שאסור להאכילו, ואם התינוק צריך לכך כגון שהוא קצת חולה מותר לומר לנכרי להאכילו שצרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה שהתירו בו אמירה לאינו יהודי אפילו באיסור תורה.

ד. ומדין זה למד בשמירת שבת כהלכתה [פט"ו ס"כ] שאם אין לתינוק בגד ללבוש, אלא מה שתלוי על החבל לייבוש, מותר להוריד מהחבל בגדים ולהשתמש בהם בשבת, גם אם היו רטובים עם כניסת היום. ויש שפסקו שאין בזה דין מוקצה ומותר אף לגדול.

ולא רק לצורך אכילתו. ובתהלה לדוד [ס"ק כד] כתב, שדווקא בצרכי אכילתו אבל לא בשאר צרכיו. אבל בקצות השולחן [סימן קלח סק"כ] דחה את הוכחת התהלה לדוד, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק [ח"ד סימן קנד] ובשמירת שבת כהלכתה [פלי"ז ס"ב]. והשבט הלוי [קובץ מבית לוי גיליון ג עמ' קלח, ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סל"ז סמ"ב] פסק שהמיקל בשאר צרכיו לא הפסיד. [וראה לעיל בסעיף זה, בדיוק לשון רבינו "שסתם צרכי קטן"].

111 "ומותר להאכילו**מוקצה אפילו בידיים"**

א. ואם אפשר יש לטלטל המוקצה בשינוי כיון שאין מתירים לחולה שאין בו סכנה לעשות איסור דרבנן אלא בשינוי – פרמ"ג [א"א ס"ק טו]. ובתורת שבת [ס"ק כד] כתב שמתוך דברי האיסור והיתר הארוך [סימן נט דין ה' ו, שהוא מקור הלכה זו]. נראה שהולך לשיטתו שבמקום חולי שרי אפילו שבות דאית ביה מעשה. ולכן התיר לטלטל מוקצה אף בלא שינוי. אבל לפי מה שפוסקים כדעה הג' במחבר [דעת הרמב"ן] שעושים המלאכה רק ע"י שינוי א"כ ה"ה כאן יש לטלטל האוכל המוקצה ע"י שינוי. וראה תוספת שבת [ס"ק כב, ומש"כ בביאורים שם סק"ב]. אבל רבינו [אף שפסק כדעה הג' במחבר] סתם והתיר לטלטל את האוכל לתינוק אף אם הוא מוקצה ולא הצריך שינוי. (למרות שבסעיף יט כן הצריך שינוי).

ב. והוא הדין לגבי אכילת פירות שנשרו מהעץ בשבת אף שהם אסורים משום מוקצה – ישועות יעקב [סימן שט ד"ה יש לי מקום, והוכיח מדברי המג"א ס"ק טו]. אבל רבי עקיבא איגר [תשובה ה] הסתפק בדבר, האם דין מוקצה בפירות שנשרו נחשב כשאר

כג לא התירו אמירה לנכרי בשביל חולה¹¹³ אלא כשצריך לה¹¹⁴ בשבת¹¹⁵ אבל לא לצורך מוצאי שבת¹¹⁶:

מדרכי הלוי

בשבת, שלא התירו רק שבות קרובה שהגוף נהנה ביום עשייתה, אבל לא התירו שבות רחוקה, דהיינו שייחנה אחר שבת ממה שעשה בשבת, כשביום השבת עצמו אין לו כל הנאה.

115 "בשבת"

ראה שולחן שלמה [ס"ק כה, הו"ד בנשמת אברהם מהדורה שלישית מורחבת, ס"ק מו] שבמקרה ועל ידי העשייה בשבת מקדימים את הרפואה במוצאי שבת, והצער שיש לו בשבת הוא כזה שמותר ברפואה בשבת, במקרה כזה גם מותר. ובהערה [עו] הוסיפו שהגרשז"א התיר לבקש מגוי לכתוב תעודת שחרור לחולה שזקוק לטיפול נוסף ודינו כחולה שאין בו סכנה, אם א"א לקבל את התעודה אחרי צאת שבת. ושאלו אותו א"כ משמע שאע"פ שאין זקוק מיד לטיפול במוצ"ש ג"כ מותר, והאם הותר גם בתרופה שהחולה לא צריך את התרופה מיד במוצ"ש ויכול להמתין מעט, וכתב להשיב שהכל לפי העניין האם חוששים קצת לעיכוב או לא, ואולי תרופה חשובה יותר לתת לחולה מוקדם ככל שאפשר.

116 "אבל לא לצורך מוצאי שבת"

א. אבל כשיש סכנה אסור להמתין – פרמ"ג [א"א ס"ק יא].

ב. ובשו"ת רב פעלים [ח"א סימן כז] כתב שנשאל על חולה שאין בו סכנה שקיבל מרופא מומחה תרופה לשתות בכל יום, ודרכו של הרופא להכין לו תרופה לחמשה ששה ימים בבת אחת, ונזדמן לו שעשה התרופה בערש"ק לצורך ששה ימים, ושתה החולה בש"ק ואח"כ נשברה הצלוחית, ונודע לו שהרופא הולך מהעיר, וא"א להכין את

113 "לא התירו אמירה לנכרי בשביל חולה" ולגבי אמירה לעבד נכרי של ישראל, ראה מש"כ לעיל סי"ט ד"ה הרי צרכיו נעשים ע"י נכרי.

114 "אלא כשצריך לה"

א. ונראה פשוט שאם לצורך אמירה לאינו יהודי לא התירו אלא באופן זה [כשצריך בשבת], כל שכן לעניין עשיית מלאכה דרבנן בשינוי ע"י ישראל עבור חולה שאין בו סכנה. ואם אין החולה זקוק למלאכה בשבת עצמה ימתין עד מוצ"ש ולא יעשה עבורו איסור דרבנן בשינוי – משנ"ב המבואר [ציונים והערות ס"ק שמו, וכ"כ באורחות שבת פ"כ הערה קמז].

ב. ובתהלה לדוד [ס"ק יט] הקשה, הא אפילו בחולה שיש בו סכנה אין מחללין שבת כשמכירים בבירור שלא יתגבר החולי יותר ע"י שנמתין עד מוצ"ש [כמבואר בשו"ע ס"ד]. ולפי"ז אין לעשות כלל רפואה בשבת עבור חולה שאין בו סכנה, שהרי חולה זה אף אם נפל למשכב אפשר להמתין ולעשות לו את הרפואה במוצ"ש. ועל כרחך כשהתירו לומר לאינו יהודי לעשות רפואה בשבת לחולה שאין בו סכנה, היינו אף שאין הכרח לעשות הרפואה בשבת ויכולים להמתין ולעשותה במוצ"ש, ומ"מ התירו האמירה לאינו יהודי בכדי להסיר את החולי והצער כבר בשבת. ומה שמבואר כאן שאין לעשות עבורו רפואה ע"י אינו יהודי אלא כשצריך בשבת עצמה, מיירי באופן שאינו עושה את הרפואה בשבת אלא במוצ"ש, שאז אין להתיר לומר לאינו יהודי שיתחיל להכינה בשבת, כגון שהחולה צריך לרטייה במוצ"ש אסור לומר לאינו יהודי שימרח אותה כבר

מדרכי הלוי

מותר לו לומר לאינו יהודי לעשותה בשבת, שלא נאסר לחולה שאין בו סכנה לומר לאינו יהודי לעשות רפואה בשבת אלא כשיכול לעשותה במוצאי שבת, אבל אם לא יוכל, מותר לעשותה בשבת. אבל מדברי רבינו לכאורה משמע שאסור, דכתב 'אלא כשצריך לה בשבת, אבל לא לצורך מוצאי שבת'. משמע, שכל שהוא לצורך מוצאי שבת אסור, למעט מקרה של 'הפסד גדול' או 'צורך גדול' או מקום סכנה שהתיר רבינו אמירה לנכרי, ואפילו במלאכה דאורייתא.

התרופה אלא ע"י רופא זה. ושאלתו, האם מותר לו לומר לרופא להכין את התרופה בשבת לפני שיוצא מהעיר, או שהיות ואינו לוקח אלא למחרת, אסור להכין לצורך החול. והאריך בדבריו ולמסקנא כתב שאם הרופא עושה מלאכה דאורייתא אסור, ואם הוא עושה מלאכה דרבנן יש להתיר עיי"ש. ובספר גדולות אלישע [להרב אלישע ניסים דנגור אב"ד בגדד, ס"ק כט, ה"ד במשנ"ב המבואר ציונים והערות אות שמח]. כתב, שאם צריך לרפואה במוצ"ש, והרופא האיני יהודי ילך במוצ"ש,

מדרכי הלוי

סיכום הטיפול בחולה

א. מיחוש בעלמא

- אסור לעשות איסור דאורייתא ודרבנן.
- ניכר שהוא לרפואה, אסור אף ע"י גוי, לא ניכר, מותר ע"י גוי. ולכאורה אף ע"י ישראל

ב. מצטער (צער גדול) באבר אחד

- איסור דאורייתא - אסור.
- איסור דרבנן - לדעת רבינו [ס"כ] מותר לעשות בשינוי אף ע"י ישראל. ולדעת המשנ"ב [ס"ק נב] מותר רק לומר לגוי, ולא ע"י ישראל בשינוי.

ג. נפל למשכב או מצטער בכל גופו

- איסור דאורייתא - אסור, אך ע"י שינוי, מותר. וע"י נכרי מותר אף בלי שינוי.
- איסור דרבנן - מותר ע"י ישראל בשינוי.

ד. סכנת איבר

- איסור דאורייתא - ע"י ישראל אסור, למעט אם מדובר בעין שאז זה סכנת נפשות, וע"י נכרי מותר גם בשאר האברים.
- איסור דרבנן - מותר כרגיל אף בלא שינוי.
- ובזמננו שחוששים שאבר זה יגרום לסיבוך רפואי בכל הגוף יש פוסקים המתירים לחלל שבת אפילו ע"י ישראל. ובשש"כ כתב שאם אין גוי מותר לעשות בשינוי אף ע"י ישראל ואף מלאכות דאורייתא. ולכאורה פשוט שמותר אף לשיטת רבינו שמתיר גם בנפל למשכב לעשות מלאכות דאורייתא בשינוי.

ה. סכנת נפשות

- מותר לחלל שבת כרגיל. אך אם ניתן לעשות בשינוי בלי חשש לנזק רפואי, יש לעשות בשינוי.

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות

1. חולה שאין בו סכנה שנפל למשכב, האם מותר לחלל עליו את השבת באיסור דרבנן כדי לרפאותו?

חולה שאין בו סכנה שנפל למשכב, אף שלא התירו לעשות עבורו איסור תורה, נחלקו הפוסקים האם מותר לעשות עבורו מלאכות דרבנן. להלכה פוסקים כדעה השלישית בשו"ע, שאם יש סכנת אבר מותר אף בלא שינוי, וכשאין סכנת אבר מותר רק בשינוי. ואם אי אפשר לעשות בשינוי, (ואין נכרי) מותר לעשות שלא בשינוי, ועיין עוד במה שכתבתי בפנים.

2. חולה שנפל למשכב, האם מותר לבקש מגוי לעשות עבורו מלאכות האסורות מדאורייתא, כגון בישול (חימום מים) אפיה וכד' האם מותר להשתמש בשאריות האוכל במוצאי שבת?

מותר, משום שמותר לומר לגוי לצורך חולה שאין בו סכנה אף במלאכות דאורייתא. ומה שנשאר מהאוכל למוצאי שבת אסור אפילו לחולה עצמו, אבל בחימום מים אין איסור בישולי נכרים. והכלים של בישולי נכרי צריכים הגעלה, ויש מקלים והסומך עליהם לא הפסיד. ונתבאר לעיל שלדעת רבינו אפשר שצריכים הגעלה.

3. אדם הסובל ממיחוש קל שלא נפל למשכב, כגון אלרגיה [ברמה נמוכה], האם מותר לומר לגוי לעשות עבורו מלאכה האסורה מדרבנן, כגון הדלקת מכשיר אדים קרים להקל על נשימה.

לא התירו לומר לגוי לצורך מיחוש קל, אף באיסור דרבנן, לכן בנדו"ד אין להתיר להדליק מכשיר אדים קרים [באופן שאין לחוש שיבוא למצב סכנה].

4. חלה במקצת חולי (כגון הצטננות קשה) או שאר חולי שאינו בכל גופו ואין בו סכנת אבר, האם מותר לומר לגוי לחלל שבת עבורו?

מי שיש לו מקצת חולי שאין בו סכנת אבר ולא נפל למשכב, מותר לומר לגוי לעשות עבורו איסור דרבנן, מפני שנחשב לשבות דשבות שהתירו במקום מקצת חולי, אבל איסור תורה אסור.

5. הסובל בשבת מכאבי ראש חזקים המצערים אותו, אך עדיין לא נפל למשכב ואינו בגדר נחלה כל גופו, האם יש להקל לו ליטול תרופות או עשיית איסורים?

אף שמצטער מאוד היות ולא נפל למשכב או נחלה כל גופו לדעת המשנ"ב אין להקל, אבל רבינו חידש שמותר לעשות איסור דרבנן ע"י שינוי.

6. אדם שנחלש בכל גופו אך עדיין ממשיך להתהלך בביתו כרגיל ואינו שוכב במיטה, האם נחשב חולה שאין בו סכנה.

יש הפוסקים שחולה מעין זה נחשב כחולה שאין בו סכנה ומותר לחלל שבת ע"י

מדרכי הלוי

גוי, או באיסור דרבנן ע"י שינוי. אבל לדעת רבינו נראה שאין כזו הגדרה שאין שוכב במיטה ונקרא נפל למשכב.

7. אדם שהצטנן ונפל למשכב, ורועד מחמת הקור, האם מותר להדליק עבורו מזגן לחימום על ידי שינוי? והאם מותר להדליק תנור לצורך חולה זה?

מותר לעשות מלאכה דרבנן בשינוי עבור חולה שנפל למשכב, לפיכך מותר להדליק מזגן (שאינן בו נורות חשמל שאיסור הדלקתו הוא רק דרבנן) בשינוי, ואין צורך לעשות זאת ע"י גוי.

חולה שאין בו סכנה - לדעת רבינו הואיל וכל מלאכה שנעשית בשינוי היא אסורה רק מדרבנן, לכן אם לא מוצאים גוי, מותר אף בדאורייתא ע"י שינוי.

ויש שפסקו שאין להתיר עבורו לחלל שבת באיסור דאורייתא ע"י שינוי, כי לא התירו שינוי אלא בדרבנן. לכן אין להדליק עבורו תנור חימום בשינוי משום שיש בזה איסור תורה, אלא יביא גוי שידליק.

8. חולה שאין בו סכנה, ההולך בשבת לבית הרפואה לקבל טיפול, האם מותר לו להיכנס בדלת אוטומטית הנפתחת בעת שמתקרב אליה?

עליו להיזהר שלא יפתח דלת כזו, אלא יחפש פתח עם דלת רגילה, או שיכנס יחד עם רופא הנכנס עבור פיקוח נפש. ואף באופן שאיסור פתיחת הדלת הינו רק מדרבנן, מ"מ הרי לא התירו לעבור על איסור דרבנן אלא בשינוי, וכאן אינו עושה כל שינוי, לכן אסור להיכנס דרך דלת זו. ובשעת הצורך יכנס בשינוי - כלומר עם הגב לפנים הכניסה - כנ"ל שחולה בכל גופו מותר ע"י שינוי.

9. האם מותר לחולה המצטער מחמת חוליו להתרחץ במים חמים שהוחמו מערב שבת? (במים שהוחמו מערב שבת האיסור הוא דרבנן).

מותר לו לרחוץ כל גופו במים חמים שהוחמו מערב שבת, היות ואיסור זה הינו רק מכח גזירה, ולכן התירו אף במצטער בעלמא שלא נפל למשכב. אך עליו להיזהר שלא להשתמש במים חמים שהוחמו בדוד שמש או ע"י בויעלר חשמלי.

10. מי שנפצע באצבעו והרופא אומר כי אין במקרה זה חשש פיקוח נפש, אבל אם לא יטופל יש חשש שהאצבע תצא מכלל שימוש, האם מותר לחלל עבורו שבת?

אין לחלל שבת במלאכה האסורה מהתורה עבור סכנת אבר, לכן אסור לו לנסוע לבית הרפואה לטפל באצבע אף אם יגרם לו נזק בלתי הפיך, אבל מותר לו לנסוע עם נהג גוי, וכן מותר לו לעשות מלאכות האסורות מדרבנן אף בלא שינוי. ויש שכתב, שמכיוון שבלאו הכי צריכים לטפל בו מפני סכנת זיהום וכו' ועכשיו כמעט

מדרכי הלוי

כל סכנת אבר הוא סכנת הגוף, וכל שכן כשיש פצע פתוח, ממילא מותר לנסוע לבית רפואה (גם עם נהג יהודי) ולסיים לתפור ולהחזיר האצבע למקומה, ראה בפנים.

11. מי שנשברה ידו ונבדק ע"י רופא ונמצא שאין במצבו כל סכנה, מה מותר לעשות עבור הצלת היד שלא תיזק לצמיתות, ומה אסור?

א. קיבוע – האם מותר לקשור את האבר הפגוע בתחבושת אלסטית בקשר האסור מדרבנן? מאחר ומותר לעבור על איסור דרבנן במקום סכנת אבר, מותר לקשור את האבר הפגוע.

ב. האם מותר להסיע את הפצוע ברכב או להעלות אותו במעלית? אסור לנסוע עם נהג יהודי אלא רק עם נהג גוי. וכן לא יעלה במעלית שיהודי הזמין אלא עם גוי.

ג. האם מותר לעשות צילום רנטגן? אף שיתכן ויש בזה איסור תורה, לדעת רבינו אף באיסור תורה אם אי אפשר ע"י נכרי, או שאין נכרי, מותר לעשות ע"י שינוי.

ד. במקרה ואינו עושה בשינוי אלא על ידי גוי, ובזמן הצילום עליו להזיז את האבר השבור בהתאם לבקשת הטכנאי רנטגן על מנת שהצילום יצא טוב, האם יש בזה איסור משום מסייע לחילול שבת? אם הטכנאי יכול לעשות את הצילום אף בלא הסיוע של החולה, מותר לחולה לסייע, אבל אם הטכנאי יהודי אסור לסייע.

ה. עשיית הגבס – האם מותר להכין את הגבס בשבת? אף שבעשיית הגבס יתכן איסור תורה משום מלאכת לש, לדעת רבינו אף באיסור תורה אם אי אפשר ע"י נכרי, או שאין נכרי מותר ע"י ישראל בשינוי. אבל לדעת שאר פוסקים אסור להכין בשבת את הגבס אלא ע"י רופא גוי.

ו. אבל אם בשבר יש מצב סכנה, כגון: שבר פתוח, חשש לתזוזה בקצות שברי העצם, שבר בגולגולת או בעמוד השדרה, היות ויש במקרים אלו חשש פיקוח נפש, דינם כחולה שיש בו סכנה ומותר לחלל עליהם את השבת אף באיסור תורה.

12. מי שנחתך בגופו במקום שאין בו סכנה, האם מותר לתפור את החתך בשבת? חתך שיש בו סכנת זיהום וצריך לתופרו בשבת, האם מותר להוסיף עוד תפירות בכדי שלא תישאר צלקת?

לדעת השבט הלוי, יש לחוש לאיסור תורה בתופר בגוף האדם לכן אם אין סכנה אסור לתפור את החתך בשבת. ולכן גם במקרה השני לאחר שאין חשש לזיהום כי החתך נסגר, אין היתר להוסיף עוד תפרים בכדי שלא תישאר צלקת. אבל לדעת השמירת שבת כהלכתה, ע"י ישראל - אסור לעשות מלאכות דאורייתא ודרבנן. וע"י נכרי - במלאכות דרבנן מותר, משום גדול כבוד הבריות. ובמלאכות דאורייתא נסתפק הגרשז"א.

מדרכי הלוי

13. מה ההגדרה של סכנת אבר?

אין הכוונה בסכנת אבר, לסכנת נמק או שיתוק של חלקי גוף או שטפי דם פנימיים, קריעות בגידים ובעורקים, קטיעת אבר וכד' שבכל אלו כמעט מן הנמנע שלא יהיה בזה פיקוח נפש ממש, עקב חשש זיהום או הסתבכות אחרת. אלא הכוונה שמחמת חוליו עלול אחד מאבריו להינזק באופן שלא יוכל להשתמש בו, או אפילו באופן שלא יהיה ראוי למלאכתו כדרך העולם כגון שיצלע על ירכו. ואף אם האבר יפעל כראוי אלא שיישאר חלש, הוי סכנת אבר. וכן כשיש חשש לאיבוד דם או זיהום הוי סכנת אבר.

14. האם יש להחשיב קטן כחולה שאין בו סכנה אף לגבי שאר צרכיו, או שכל ההיתר הוא רק לגבי המאכלים שלו בלבד?

לדעת רבינו יש להחשיבו כחולה שאין בו סכנה לא רק לגבי האוכל אלא אף לגבי שאר צרכיו.

15. עד איזה גיל נחשב הקטן כחולה שאין בו סכנה?

יש פוסקים שפסקו עד גיל שנתיים שלוש, ויש שפסקו עד גיל 9/10 לפי מצב ההתפתחות של הקטן, ראה בפנים.

כד הקיז דם ונצטנן¹¹⁷ סכנה היא¹¹⁸ ועושיין לו מדורה בשבת¹¹⁹ אפילו בתקופת תמוז¹²⁰ אבל לחולה אחר אע"פ שיש בו סכנה מכל מקום אין בצינה סכנה לו שאפשר לחממו בבגדים לכן אין עושיין לו מדורה אלא ע"י נכרים¹²¹ אלא אם כן אין שם בגדים לחממו בהם¹²² ולהאומרים שכל חולה שיש בו סכנה עושיין לו ע"י ישראל כל מה שרגילין לעשות לו בחול אע"פ שאין במניעת הדבר ההוא סכנה (מכל מקום) מותר לעשות לו גם כן מדורה ע"י ישראל כדרכו בחול (וכבר נתבאר למעלה היאך יש לנהוג במדינות אלו)¹²³:

מדרכי הלוי

117 "הקיז דם ונצטנן"

א. לכאורה נראה שלכתחילה אין להקיז דם (לתרום דם) בסמיכות לשבת בכדי שלא להגיע למצב של קרירות שמסכנת, כמו שמצינו [שערי הלכה ומנהג ח"א סימן קכט] לעניין קביעת טיפול רפואי בתוך ג' ימים לפני השבת.

ב. ומיהו כל זה מדבר לעניין הקזת דם סתם – אולם לצורך מצוה, כגון 'ברית מילה' ואפי' שלא בזמנה, אין קפידא על עשייתה אפילו ביום שישי - ש"ך [יו"ד סוף סימן רס"ו]. וכן כתב רבינו [סימן רמט ס"ו] שאין לדחות מילה שלא בזמנה מיום ו'.

118 "סכנה היא"

א. וחיימום ע"י בגדים לא יועיל לו, מפני שיש לו חסרון דם ועל כן הדם לא זורם כהלכתו ואינו מחמם את הגוף כראוי - תורת שבת [ס"ק כו].

ב. אע"פ שבכל סימן זה במקום שאמרו שמחללים שבת עבור חולה שיש בו סכנה, אין צריך לשאול רופא על כך, לעניין הקזת דם שעושים בזמננו צריך לשאול רופא אם יש סכנה בהצטננותו – מקור חיים [לרבינו יאיר חיים בכרך בעל החוות יאיר, סימן שכח ס"ח].

119 "מדורה בשבת"

וביימינו מדליקים לו את החיימום. וכשמדליק תנור עם דרגות חום, יש לכוון את דרגת החום לפני ההדלקה או לפני ההכנסה לשקע החשמל, ובתנור גז לפני הפעלת הגז – שמירת שבת כהלכתה [מהדורה חדשה, פ"ב סעיף פד].

120 "אפילו בתקופת תמוז"

היינו אע"פ שתקופה זו היא תקופת הקיץ, מ"מ ההצטננות סכנה היא לו, וחיימום ע"י בגדים לא יועיל לו, מפני שיש לו חסרון דם לכן הדם לא זורם כהלכתו ואינו מחמם את הגוף כראוי.

121 "אין עושיין לו מדורה אלא ע"י נכרים"

אבל כאן שנצטנן והוא בסכנה, מותר אף על ידי ישראל.

122 "אא"כ אין שם בגדים לחממו בהם"

א. וה"ה אם נראה לעיניי שא"א לחממו בבגדים אפילו אין שם רופא מותר לעשות לו מדורה וכל הצריך אליו להחיות נפשו – תורת שבת [שם].

ב. ואם יש שם בגדים לחממו, בחולה אחר יהיה אסור להדליק מדורה. אבל בהקיז דם

מדרכי הלוי

ונצטן, אפילו אם יש בגדים לחממו יהיה מותר, משום שחימום בגדים לא יועיל לו, כנ"ל.

123 "וכבר נתבאר למעלה היאך יש לנהוג במדינות אלו")

ונתבאר שם [ס"ד], שנוהגים להחמיר אפילו בדבר שיש סכנה במניעתו - שלא לעשותו ע"י ישראל אלא אם כן אין גוי או שמתעצל, ובדבר שאין במניעתו שום סכנה יש לעשותו ע"י נכרי אף שמתעצל קצת, ואם אין נכרי יסמוך על סברה ראשונה (להקל), ומ"מ בעל נפש יחמיר לעצמו - רבינו [שם]. אלא שרבינו כתב במפורש בסי"ג, שטוב שלא לנהוג כן, הרי שרק במדינות שכבר נהגו איסור יש להחמיר - אבל שלא במדינות אלו, יש לעשות ע"י ישראל דווקא, וכמו שסתם רבינו להלכה.

מדרכי הלוי

שאלות מעשיות:

1. אדם שתרם דם בערב שבת, או שנפצע ואיבד דם, ובמשך השבת הרגיש שקר לו וביקש להדליק חימום בחדר, האם מותר להדליק את החימום? ומה הדין בקיץ כשרוצה להדליק מזגן לקירור?
- מותר, משום שחימום ע"י בגדים לא יועיל לו, מפני שיש לו חסרון דם ועל כן הדם לא זורם כהלכתו ואינו מחמם את הגוף כראוי, ואם אפשר ידליק ע"י שינוי. ויש שכתבו שבזמננו הדברים שונים, ויש להיוועץ ברופא לגבי זה.
2. חולה שיש בו סכנה שמרגיש קור בחדר, האם ניתן להתיר לו להדליק חימום אף שאין זה שייך לרפואתו?
- מותר, ואין צורך להלבישו בעוד בגדים, משום שאמרו חכמים סתם חולה מסוכן הוא אצל הצינה, אבל עדיף להדליק ע"י נכרי או בשינוי.
3. חדר שיש בו תינוק פג והרופא הורה לחממם את החדר בכדי שלא יסתכן, האם מותר להדליק חימום בשבת?
- חולה שיכול להסתכן על ידי הקור מותר להדליק עבורו חימום, ועדיף שידליק ע"י נכרי או בשינוי.

לזכות
זקני הרה"ח ר' ברוך שי' גופין
חמי וחמותי הרה"ח ר' דובער וזוגתו מרת רישה שיחיו
וילנקין

אמי הרבנית מרת אסתר שולמית שתחי'
זוגתי מרת ביילה שתחי'

לזכות
חתן הבר מצווה הת' לוי שיחי'
ולזכות אחיותיו - פריידא מאריי שא, שפרה גנסי'ה.
ואחיו – הת' יוסף יצחק, שניאור זלמן, שמואל, שלום אליהו,
וישכר שלמה, שיחיו

לעילוי נשמת
זקני הרה"ג הרה"ח הרב חיים מנחם ז"ל
בן הגה"ק הרב ישכר שלמה הי"ד
וזקנתי מרת חיה פייגל ז"ל
טייכטל

לעילוי נשמת
זקני ר' יהודה לייב ז"ל
וזקנתי מרת איטא ז"ל
ביסטריצקי

לזכות הורי היקרים

הרה"ת **יחיאל דב** שי'

לרגל הגיעו לגיל שבעים

ולזכות אמ' מרת **מרים שיינדל** שתחי'

לארכיכות ימים ושנים טובות

מתוך בריאות נכונה והצלחה בגו"ר

נדבת בנם וכלתם

הרה"ת **אלכסנדר זאב** ורעייתו **חנה** בניהם ובנותיהם שיחיו **נעלקען**

לע"נ הרה"ת **שמואל מנחם מענדל** ע"ה ב"ר **קלמן שי'** בריקמאן

לזכות ר' **מרדכי** וזוגתו **חי'ה** שיחיו

וילדיהם: **אפרים, עדינה, משה, נעמי, אהרן, יהודה לייב** שיחיו

ביסטריצקי

לזכות ר' **אהרן** וזוגתו **שרה** שיחיו

וילדיהם: **משה יעקב, פייגא לאה, חנה, שושנה רחל, אברהם**

רפאל, לוי גבריאל שיחיו

ביסטריצקי

לזכות ר' **שלמה** וזוגתו **אסתר רחל** שיחיו

וילדיהם: **פייגא שיינדל, שפרה, הענטשא לאה, שרה, עליזה,**

עדינה, אברהם, דרייזל בלימה שיחיו

ביסטריצקי